

ఇమ్మహా భారతంబిమ్మల దాయక

విహితావధానులై వినుచునుందు

వారికి విపుల ధర్మారంభ సంసిద్ధి

యగుఁ బరమార్పణ యశ్రమమున

వేదముల్ నాలుగు నాది పురాణముల్

వదునెనిమిదియుఁ దత్ప్రతిత ధర్మ

శాస్త్రంబులును మోక్షశాస్త్ర తత్త్వంబులు

నెఱిగిన పలమగు నెల్లబ్రౌదు

దాసములను బహువిధ క్రతుహితజన

బ్రహ్మశ్రద్ధములను బడయఁబడిన

పుణ్య పలము వడయఁబోలు నశేష పా

ప జీయంబునగు శుభంబు వెరుగు.

ఆయుర్దులకు దీరాయు రవా ప్రియు

నరారులకు విపులార్పణులును

ధర్మార్థులకు నిత్యధర్మ సంప్రప్రియు

వినయారులకు మహావినయ మతియుఁ

బుత్రార్థులకు బహువుత్ర నమ్మిదియు

సంపదరుల కిష్టసంపదలును

గావించునెప్పుడు భావించి వినుచుందు

వారల కిమ్మహాభారతంబు

భక్తియు కులై న భాగవతులకు. శ్రీ

వల్లభుండు భక్త వత్సలుండు

భవ భయంబులెల్లఁ బాపి యిష్టార్థ సం

సిద్ధిఁగరుణతోడఁ జేయనట్లు.

— నన్నయ్య

మహాభారత పారిజాతవృక్ష

సంపాదకులు :

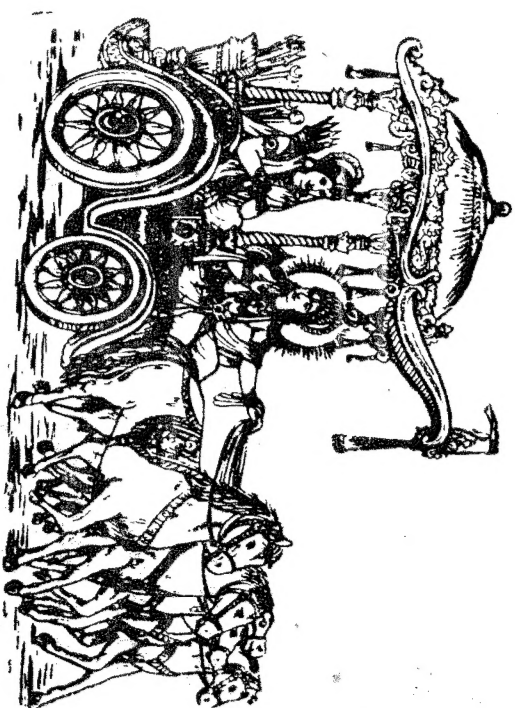
భాషా ప్రవీణ, విద్యా ప్రవీణ

డాక్టర్. తూములూరు శ్రీ దక్షిణామూర్తి శాస్త్రి

సి. పి. పి. పి. పి.

మహాభారత పారిజాతము

అమితాభ్యానక శాఖలందొలివి వేదార్థములవ్వాయమై
సుమహావర్గ చతుష్కృపుష్పవితతిన్ శోభిల్లి ఛిష్టార్థున్
త్తమ నానాగుణకిర్తనార్థఫలమై, ద్వైపాయనోద్భాస జా
త మహాభారత పారిజాత మమరున్ భాతీసుర ప్రార్థమై
(సన్నయ్య)

వేదవ్యాసుడొక ఉద్యానవనము. అందు భారతము పారిజాతము వంటిది.
ఆ చెట్టు ఆశ్వాన ఉపాశ్వానము లనెడి వివిధ శాఖలతో విరాజిల్లుచున్నది. నాలు
గవేదముల ఆర్థమే దాని నీడ. ధర్మార్థకామ మోక్షములను పురుషార్థముచే పూగుత్తుతా.
వరనారాయణుల మహోన్నత గుణములను గానము చేయుటయే ఆ చెట్టునకు వంటిన
పండు. ఈ భారత పారిజాతమే వేద వేత్తలచే కోరదగినది.

శ్రీ దేవరకొండ శేషగిరిరావు ఎం. ఏ.

భారత కథలు - అంతర్భాగము.

సర్వస్వామ్య సంకలితము

అంగీరస, భాద్రపద ఐహళ దశమి

22 సెప్టెంబర్, 1992.

ప్రతులు 1000

శ్రీ ప్రచురణలు

భావనగర్ కాలనీ, హొన్నూరు.

గుంటూరు జిల్లా. 522 124

మూల్యము 15/-

ముద్రణ :

కమల ఆర్ట్ ప్రింట్స్

బోస్ రోడ్, తెనాలి.

సంపాదకీయం

అవతరస్వరవో బ్రహ్మ, ద్విబాహురపరో మారిః ।

అహాలలోపన శ్రీంభుః, భగవాన్ బాదరాయణః ॥

వ్యాసం, వ్యాస నవారం, శక్తే పౌత్రమకల్మషం ।

సరాశరాత్మజం వందే శుకతాతం తపోనీధిమ్ ॥

భారతము - విజ్ఞాన సర్వస్వము

పూర్వము నైమిశారణ్యంలో శౌనకాది మహర్షులు సత్రయాగం చేశారు. వివిధ పురాణ పుణ్య కథలు చక్కగా చెప్పగల సూతమహర్షి ఒకనాడు అక్కడకు వచ్చాడు. శౌనకాదులు అతనిని భక్తితో పూజించి, సత్కరించారు. కథా శ్రవణ భద్రాహలులై అరించారు. వారి శ్రద్ధానకులకు సంతోషించి ఆరో మహర్షిణీ తనయుడు నాసలన మీరే కథ వివరించి అనుకొంటున్నారో చెప్పండిని అడిగాడు. వారు హృద్యమై, అపూర్వమైన ఏ కథ చించే పాపములు తొలగిపోయి, సమగ్రమైన విజ్ఞానం బోధపడుతుందో అది వినిపించండిని ప్రార్థించారు.

సూతమహర్షి వారి కోరిక మన్నించి, వేదవేత్తయైన వేదవ్యాస మహర్షిచే రచింపబడి, ఆయన శిష్యుడైన వైశంపాయనునిచే (సరీశీర్ష తనయుడు) జనమే జయనుకు చెప్పబడిన భారతం నేను మీకిప్పుడు వినిపిస్తానని చెప్పాడు. అంతే భారతం విజ్ఞాన సర్వస్వమన్నమాట.

భారతమే ఓక పారిజాతము

వేదాధ్యమును వివరించిన ఆ భారతంలో శ్రీకృష్ణుని మహత్త్వము, పాండవుల విపల సదుపాయములు విపులంగా వర్ణింపబడ్డాయి. చతుర్విధ పురుషార్థములు, వాని సాధన విధానములు ప్రకటింపబడ్డాయి. అందులో ఉన్న ఎన్నో ఉపాఖ్యానములు శాఖోపశాఖలుగా విస్తరింపబడ్డాయి. కోరిన వారికి కోరిన కైల వివిధార్థములను ఫలింప జేసే భారతమే నిజానికి ఓక పారిజాతం.

అందుకే విశ్వజనమైన ఆ భారతాన్ని ధర్మతత్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రమని, అభ్యాత విదులు వేదాంతమని, సీతి వివక్షణులు సీతిశాస్త్రమని, కవి వృషభులు మహాకావ్యమని లాక్షణికులు సర్వలక్ష్య సంగ్రహమని, ఇతిహాసకులు ఇతిహాసమని, పౌరాణికులు బహుభారణ సముద్యమని కొనియాడారు.

అట్టి మహాభారతాన్ని సంస్మరియమైన భావ్య కవితావేదము, విజ్ఞాన సంపద, సంయమనము (ఆత్మ నిగ్రహము) కలిగిన వ్యాసమహర్షి విశ్వ శ్రేయస్సుకై సంకల్పించి రచించాడు. ఋక్, యజు, సామ, అధర్వణములనేది నాలుగు వేదములు కాగా, వాని సారమని కీర్తిపఱచిన ఈ భారతం సంపదవేదమై ప్రసిద్ధి కెక్కింది. వివిధములగు శ్రుతులకు, స్మృతులకు, పురాణములకు అభిప్రాయభేద మేర్పడినప్పుడు వానికి సమన్వయాన్ని సాధించి పురుషార్థముల విషయంలో సహాణ గౌరవించదగించి భారతం.

పుణ్యశ్లోకో నలోరాజా, పుణ్యశ్లోకో యుద్ధిష్ఠిరః ।
పుణ్యశ్లోకాన వై దేహీ, పుణ్యశ్లోకో జనార్దనః ॥

మహాత్మ్య పూజమైన ఈ మహాభారతంలో నూరుగురు మహాపురుషుల దివ్య పరిశ్రమల వర్ణనలున్నాయి. ఆత్మతత్వమును ప్రతిపాదించి, చైతన్యమును జాగృత పరచి, భక్తి ప్రబోధించి జ్ఞానమును ప్రకాశపజీసి, యోగులను ప్రసాదించి, విధి విహిత కర్మముల యెడ ఆసక్తిని పెంపొందించి, మానవులను కర్తవ్య నిఘోలను చేయగల భగవదీత వంటి నూరు గీతలూ ఇందులో చోటుచేసుకొన్నాయి. (ఉదా. సనత్కు జాతీయగీత, ఉద్దవగీత, అనుగీత, పాండవ గీతలు, భ్రమరగీతలు మొదలైనవి.)

ఆ మహానీయుల పుణ్యపరిశ్రమ వినడంవల్ల కలిదోషం నశిస్తుంది. పుణ్యం లభిస్తుంది. ధర్మబుద్ధి ఏర్పడుతుంది. మన్ని మహాత్ములయ్యే విధానం అవగత మవుతుంది. గీతా ప్రబోధంవల్ల ఆత్మతత్వాన్ని అవగాహన చేసుకొంటే జన్మ పరితరమై ముక్తిమార్గం గోపరిస్తుంది.

భారత కథా పరమార్థము

భరత పంశ పరిశ్రతో ప్రారంభమైన ఈ మహాభారతం (త్రిపురాసుర సంహార కథతో ముగియటం పరిశీలించినప్పుడు భారత కథా పరమార్థమేమిటో మనకు బోధ పడుతుంది. 'మూల, నూక్షి కారణములకు అతీతమైన ఆధ్యాత్మిక తత్వం

ఇందులో ముఖ్యంగా తెలియదగినది' అనే సత్యం వెల్లడి అవుతుంది. జీవుడు దేవుని సన్నిధి చేరే విధానం సూచితమవుతుంది. నరుడు నారాయణుడయ్యే విధం అనుభవానికి వస్తుంది.

ఇహపర సుఖములకు సాధకమైన భారత కథ వినడం వలన కోరిన కోర్కెలు నెరవేరుతాయి. అయుర్లక్షములు సిద్ధిస్తాయి - సాసం నశిస్తుంది. ధర్మం వృద్ధి చెందుతుంది. భవబంధములు తొలగిపోయి జన్మరాహిత్యం కలుగుతుంది.

అందుకే వాక్యకర్త పంశ భూషణుడైన రాజరాజ నరేంద్రుడు బహుయాగముల ఫలము పరమార్థముగా చెప్పబడిన భారత కథా శ్రవణ, ప్రవణమైన మనస్సుతో ఆ మహాభారత బద్ధ నిరూపితార్థమును తెనుగున రచియింపజేయ సంకల్పించాడు. ఆ విధంగా తాను తరింపటమేకాక, లోకాన్ని కూడ తరింపజేయటానికి పూనుకొన్నాడు.

సంహితాభ్యాస పరులు, అవిరళ జపహోమతత్పరులు, నిత్యసత్య వచనులు, బ్రహ్మాంతాది నానా పురాణ విజ్ఞాన నిరతులు, వాగను శాసనులు, ఉభయ కవి మిత్రులు, అమలోదాత మనీషులు, కావ్యశిల్ప నిర్మాణ దిజ్ఞులు, సకలా గమ్యార్థ సంపేద్యులు, కళాకోవిదులు, విద్యాప్రారుగులు అయిన కవిశ్రయం వారు ఆ భారత పాగమ్యతాన్ని తెనుగులోకి అనువదించి, మనకు అందించారు. అది మన అద్భుత పితృషం.

కవిశ్రయ భారతం ప్రధానంగా పద్యకావ్యం కావటంచేత అందరికీ అందుబాటులో ఉండేందుకు కొందరు పసనంగా అందించారు. కథాంశమును విశ్లేషణ చేస్తూ విజ్ఞాన దాయకములైన విమర్శలందించారు మరి కొందరు. సామాన్యులకు అర్థమయ్యే రీతిలో భారతకథా పరమార్థమును ఈ విధంగా పొందు పరుస్తున్నాము మేము.

కృతజ్ఞతలు

ఈ మహాభారత పారిజాతము ప్రకటించడానికి ఉత్సాహంగా ముందుకు వచ్చిన శ్రీ మోడడుగుల శ్రీరాములుగారి కుమారులు రైవళ్ళక్కి, ధార్మిక బుద్ధి కలిగి, వివిధ విహిత ధర్మ కర్మముల యందు ఆసక్తి చూపుట చూచి, సంతోషించి నేను ఈ ప్రయత్నమునకు పూనుకొన్నాను. వారికి గల మాతా పితృ భక్తి ఆస్థానము. పరస్పర ప్రోదర (ప్రేమ అనిర్వచనీయము. అందుకు నేను వారిని మనసారా అభినందిస్తున్నాను. నాపై విశ్వాసముంచి ఈ కార్యభారమును అప్పగించినందుకు ధన్యవాదములు తెలియజేస్తున్నాను. భగవంతుడు వారందరికీ ఆయు, రారోగ్య, సౌభాగ్యములను ప్రసాదించి కాపాడుగొకయని ఆ పరాత్పరుడగు శ్రీకృష్ణ పరమాత్మను చేతులు జోడించి ప్రార్థిస్తున్నాను. వారి తల్లిగారికి ఉత్తమ లోకప్రాప్తి కలగాని కోరుకొంటున్నాను.

“మహాభారత పారిజాతము”నకు తమ రచనలు అందించి దోహదం చేసిన ఘాన్యులు బ్ర. పే. శ్రీ మల్లాప్రగడ శ్రీరంగారావుగారికి, శ్రీ విశాల రాఘవంద్ర మూరిగారికి, డాక్టర్. చెరువు సత్యనారాయణశాస్త్రిగారికి, మాన్య మిత్రులు శ్రీమల్లా ప్రగడ శ్రీమన్నారాయణమూరిగారికి, శ్రీ శాదేవల్లి పతంజలిగారికి భక్తితో, కృతజ్ఞతా పూర్వకమైన నా నమస్సుమాంజలులు సమర్పించుకొంటున్నాను. సముచితమైన సలహాలిచ్చి, తన సహాయ సహకారములందించిన మా సహోపాధ్యాయులు బ్ర. పే. విష్ణుల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారికి నా హృదయపూర్వక అభినందనములు తెలియజేస్తున్నాను.

(గ్రంథమును సకాలంలో పక్కాగా ముద్రించి ఇచ్చిన సహృదయులు, సారస్వత ప్రియులు ‘కమల ఆర్ట్ ప్రింటర్స్’ (తెనాలి) అధినేతలు ఆయన శ్రీ డి. సుధాకర్ గారికి, వారి కార్యాలయ సిబ్బందికి నా కృతజ్ఞతలు అందజేస్తున్నాను.

ఇంక “ఎందరో మహానుభావులు అందరికి నా వందనములు” సమర్పిస్తూ....

డాక్టర్. తూములూరు శ్రీ దక్షిణామూర్తి శాస్త్రి

విషయసూచిక

- 1) భారత వాగమృతం — శ్రీ విశాల రాఘవంద్రమూర్తి యమ్. ఏ. పేజీ. నెం. 1
- 2) సర్వం విష్ణుమయం జగత్ — డాక్టర్. తూములూరు శ్రీ దక్షిణామూర్తి శాస్త్రి. యమ్. ఏ. పిహెచ్. డి. పేజీ. నెం. 6
- 3) మహాభారత మహోపదేశం — శ్రీ శాదేవల్లి పతంజలి యమ్. ఏ. పేజీ. నెం. 19
- 4) యక్ష ప్రశ్నలు — మధుర భారతి శ్రీ మల్లాప్రగడ శ్రీరంగారావు పేజీ. నెం. 27
- 5) విదురనీతి — డాక్టర్. తూములూరు శ్రీ దక్షిణామూర్తి శాస్త్రి యమ్. ఏ. పిహెచ్. డి. పేజీ. నెం. 37
- 6) భగవద్గీత - సామాజిక సందేశం — శ్రీ మల్లాప్రగడ శ్రీమన్నారాయణమూర్తి యమ్. ఏ. పేజీ. నెం. 48
- 7) మహాభారత భూమిక — డాక్టర్. చెరువు సత్యనారాయణశాస్త్రి యమ్. ఏ. పిహెచ్. డి. పేజీ. నెం. 55
- 8) మహాభారతంలోని ఉపాఖ్యానములు - ఉపదేశములు — డాక్టర్. తూములూరు శ్రీ దక్షిణామూర్తి శాస్త్రి యమ్. ఏ. పిహెచ్. డి. పేజీ. నెం. 62
- 9) మానుమద్వాణి — డాక్టర్. తూములూరు శ్రీ దక్షిణామూర్తి శాస్త్రి యమ్. ఏ. పిహెచ్. డి. పేజీ. నెం. 65

విర్వత్సం స్వసీయ భవ్యకవితావేకుండు విజ్ఞాన సం

పద్విశ్వాతుడు సంయమిప్రకర సంభావానుభావుండు కృ

షదైస్వాయనుడర్థి లోకహితనిష్ఠుంబుని కావించె ధ

ర్వాదైవతసితి భారతాఖ్యమగు లేఖ్యుండై న యాహ్వాయమున్

(తిక్కన)

వినుత సరాక్రముల్ భృతవిషేకులు సత్యసమన్వితల్ యశో

ధనులు కృతజ్ఞులు తములు ధర్మపరుల్ శరణాగతాను కం

సముల నఁగాఁ బ్రసిదులగు భారత వీరుల సదుజ్ఞాను కి

ర్తసముల నొప్పుదాని, విదితంబగు దాని సఖాంతరంబులన్.

ఆయుష్యంబితహాసన స్తు సముదాయంబై హికాముష్మిక

క్రేయఃప్రా ప్తి నిమి త్తము తమ సఖానేవ్యంబు లోకాగమ

న్యాయై కాంతగృహంబునఁ బరఁగి నానా వేదవేదాంత వి

ద్యాయు క్తంబగు దానిఁ జెప్పదొడగెందద్భారతాఖ్యాసమున్

(నన్నయ్య)

భారత వాగమృతం

శ్రీ విశాల రామచంద్రమూర్తి

ప్రిన్సిపాల్

మాతృశ్రీ ఓరియంటల్ కాలేజి

జిల్లేళ్ళమూడి.

మహాభారతం భారతీయుల విజ్ఞాన సర్వస్వం. ఆర్ష సంస్కృతికి నిధానం. మానవేతిహాసం 'మహాత్మాత్ భారవత్సాప్తు మహాభారతమువ్యుతే' అని ఆర్షోక్తి. మానవ జీవితంలోని మిటవలాయి. కననస్థాయి, కీర్త్యవకీర్తులు, అన్నీ ఎన్నో సందర్భాల్లో ఎన్నెన్నో రీతుల్లో సమగ్రంగా, సుందరంగా, వాన్యంగా, వ్యంగ్యంగా వివరింపబడాయి. పురుషార్థాలు, తత్వాధనలు, సాధక దాధకాలు, పిదదులు అన్నీ ఇందులో ఉన్నాయి. ధర్మాలు, ధర్మ నూతన్యాలు, వాటి వివరాలు, పురుషకారం, దైవం, విధి అనులంఘనీయత - ఈ గ్రంథంలో చెప్పబడినట్లు మరే గ్రంథంలోనూ లేదు.

ఎన్నో ఆఖ్యానాలు, ఉపాఖ్యానాలు, నీతులు, వాటిని నిరూపించే కథలు, వేయేలః "ఇక్కడ చెప్పనిది ఎక్కడా చెప్పబడలేదు. ఎక్కడ ఏది చెప్పినా భారతం లోనిదే" అని పెద్దల నిస్కర్ష.

“వేదములకు, నఖిలస్మృతి

వారములకు, బహు పురాణ వర్ణంబులకున్

వా దైన చోటులను దా

మూడల ధర్మాధికామ మోక్ష సితికిన్.”

వేదాలకు, ధర్మ శాస్త్రాలకు, పురాణాలకు సమన్వయం సాధిస్తూ, ధర్మాధికామ మోక్షం విషయంలో సమాఖంగా నిలిచింది మహాభారతం.

ఉపనిషత్పూర్వమైన భగవదీత, ఆత్మజ్ఞానాన్ని ప్రబోధించే సనత్కు జాతీయం కూడ భారతం లోనివే. ఇహ పర భర్తాలకు, వ్యక్తి-సమిష్టి భర్తాలకు మధ్య సంభరణి పరిహరినూ సుఖశాంతితో మనుగడ సాగించడానికి వలసిన సంసార తరణోపాయాన్ని అందించేది భారతమే. భర్తాద్వైతమే భారత మహారము. ధర్మమంటే ఆధారణ, నిత్య వ్యవహారంలో మనసా చాచా కర్మజ్ఞా ధర్మమే అనుపింపబడాలని, అప్పుడే సరించేదని, మనుగడలోని కష్ట సమస్యలకు అభర్తా భరణమే మూలమని, సుఖశాంతిలకు భర్తానుష్ఠానమే రావడాట అని నొక్కి చెప్పేది భారత సంహిత.

సూలంగా ఇది కురు పాండవ స్వత్వాంతమే అయినా త్రికాలా భార్యమైన సత్యాన్ని, భర్తాన్ని ప్రతిష్ఠించడమే భారత సంప్రదేశం. మానవుల అల్పత్వం. ఆలసత్వం, అజ్ఞానం ఎలా సత్యానికి దారిపెట్టాయో, బొన్నదర్శనం. సత్యనిష్ఠ, ధర్మసరళ ఎలా నిలుస్తాయో, గెలుస్తాయో సోదాహరణంగా నిరూపించిన గ్రంథం భారతమే కదా ! అర్థ కామాల విజృంభణ స్వల్ప ధర్మ మోక్షాలు ఎలా మరుగున పడతాయో, దైవ సహాయం వల్ల సత్య భర్తాలు ఎలా గెలుస్తాయో, పునః ప్రతిష్ఠితాలపుతాయో, మానవత్వం ఎలా సార్థక మవుతుందో - అంటే పన్నాశ్రమ భర్తాలు పూర్ణ మానవత్వానికి ఎలా దోహదకారులో వ్యాస భగవానుని చేఖిలో, కవిత్రయ ఆంధ్రీకరణలో ప్రసన్న గంభీరమైన శైలిలో ఉపదేశించబడడం భారత మహర్ష్యం.

“ఎఱుక గెల వారి చరితలు

గెఱుగుదు సజనుల గొప్ప గడలక ధర్మం

బెఱుగుదు ఎఱిగిన దానిని

మఱువ కనుప్పించునది సమంజస బుద్ధిన్”

[1-3-208]

అని భారతం ఉపదేశిస్తోంది. శైవల జీవిత పరిత్రలు తెలుసుకుంటూ, ధర్మ మర్తాలను గుర్తించి వరించడం ఇహ పరాలలో శ్రేయోదాయకం కదా !

సర్వము, ధర్మము ఈ ప్రపంచానికి ఆధారం. అని శాశ్వతాలు అసర్వం వల్ల, అసర్వం వల్ల సర్వ భర్తాలకు తాత్కాలికంగా గాని ఏర్పడినా, అంతిమ విజయం సత్య భర్తాలదే. సత్య భర్తాలను రక్షించే దక్షత ఉండీ, ఉపేక్షించే పారికి ప్రమాదం కలుగుతుందని హెచ్చరిస్తోంది భారతం. సత్యభర్తాలను సర్వేశ్వరుడు సదా సంపత్తిసాధనే పరమ సత్యాన్ని కూడా ప్రకటిస్తోంది.

“సారపు ధర్మమున్ విమల సత్యము పాపము చేత బొంతుచేఁ బారముఁ బొందలేక చెడబారిన దైవ యవన్త దక్షు లె వ్వార లుపేక్షకేసి రది వారల చేటగు గాని ధర్మని ప్రారకమయ్యు సత్యకుభ దాయక మయ్యును దైవముచెడిన్.”

మానవ మనస్తత్వంలో ఎంత చీకటి ఉన్నదో, ఎన్ని రోపాలు ఉన్నాయో, వంకరలు తిరుగుతుందో, వాటివల్ల ఎంత అల్పత్వం ప్రాప్తిస్తుందో ఒకవైపు.

సత్యనిష్ఠ, ధర్మసరళ, భీరత, ఉదాత్తత, భర్తాధర్మ సంఘరణ, తాత్కాలికంగా అధర్మం గెలవడం, దైవ సహాయం, ధర్మ విజయం మరోవైపు - కురుపాండవ గాథ ఆధారంగా మనకు దున్నమిస్తాయి భారతంలో.

ఈ కథ ఆధారంగా నవరసభోషణ, పాత్ర చిత్రణ, మృదు మధురమైన సంభాషణలు, వాద ప్రతివాదాలు, నులదర సుకుమార వర్ణనలు - ఇది అది అనలేం ? - శాసనానుభవాన్ని కలిగిస్తూ, కర్తవ్యసందేశం చేస్తూ, సర్వ మానవ సమాదరణీయమైన నిత్యనూతనమై, జ్ఞాన విజ్ఞాన నిధానమై, అజరామరమై, అక్షరమై, ప్రకాశమన్న మేవసారం. పురాణ సముభయం, ప్రబంధ మందతి - చిత్తేషించి సరనారీ హృదయా వర్ణకమూ అయిన భారతీయ సంస్కృతి శిఖరం సంస్కృతాండ్ర మహాభారతం.

మానవ జీవితం అంతా అది భౌతికమైనా, ఆధ్యాత్మికమైనా భారతంలో ప్రతి పలింపింది. సుఖశాంతిల సాధనే కదా ! జీవితం అంటే, అని తనకు, సమాజానికి ఎలా సిద్ధిస్తాయో, అందుకు జీవితంలో ధర్మ మార్గాన్ని ఎలా అనుసరించాలో, ఏది స్వీకరించాలో. ఏది పరిహరించాలో తెలియ జెప్పేది భారతం.

సంకుచిత స్వార్థం, అనూయ ఎలా సతన వేతువులో సోదాహరణంగా చివరిస్తూ, త్యాగం. బొద్దార్థం, భూతదయ, ధర్మసరళ వంటి ఉత్తమ గుణాలు వెంపొందించుకోవాలనే ఉపదేశాన్ని ఉదాహరణ పూర్వకంగా అందిస్తోంది భారతం. భర్తాలతో పాటు, ధర్మసూక్ష్మలు కూడా భారతంలో ఇమిడి ఉన్నాయి.

“భూత హితంబుగా పలుకు బొంకును సత్యఫలంబునిచ్చు. తద్భూత భయాన్య దంబగు ప్రభూతపు సత్యము బొంకునట్లు; ప్రాణాతురుడైనవా? పరిణయంబున యందును పల్కబొంకున త్యాగియంబు; యంద్రు మహితాత్మక! యట్టి ధర్మ నూత్నముల్..”

అని ప్రబోధిస్తాడు ధర్మశ్వాధుడు.

“కాల మూలంబు నర్జ్వలంబు! మనం అనుభవించే సుఖదుఃఖాలకు ‘కాలమే ప్రధాన కారణం అంటుంది భారతం. అరణ్య పాపారంభంలో ఉక్కుతోచక అలమటిస్తూ ధర్మరాజును ఊరగిస్తూ....”

“కాల విపర్యయంబున సుఖంబును దుఃఖము నుచ్చుచుండు; నా క్రాంతియు నేటికిన్ ద్రువము కాదు సుఖంబును, దుఃఖమున్ మహిపాల! బుధుండు తద్వివిధ భంగు లెరింగి ప్రమాద భేద సంశయము కాదు - రెంటును ప్రసిద్ధ పథంబున నప్రమత్తుడై!”

అని సార్వకాలిక సందేశం వినిపిస్తాడు వ్యాసమహర్షి.

పురుష కాళానికి ఉన్న పరిమితి, దైవానికున్న సర్వశక్తిమత్వం సమరంగా నొక్కి చెప్పింది భారతంలోనే. భారతంలోని ఘటాలు నిత్య జీవితంలో మనకు ఎదురయ్యేవే. ఆ యా పాత్రలు ఆ యా సందర్భాల్లో ఎలా ప్రవర్తించాయో, ఎలా ఆలోచించాయో, వాటికి ఎలాంటి పలికాన్ని పొందాయో నిరూపిస్తూ కర్తవ్యాన్ని బోధిస్తున్నది. పాండవులు, కౌరవులు - మళ్ళీ వారిలో ధర్మ జ్ఞాదులు, దుర్మోధునాదులు, నాళ్ళ గుణ దోషాలు, జయఃజయాల, మానానమానాలు అన్నీ మానవాళికి ఆనందోపదేశాన్ని అందించేవే.

“విధి వ్యం లాంటిది. కోందరికి అనుకూలం - కోందరికి ప్రతికూలం.” ఏమైనా, విధి దాటరానిది, తప్పింపకోలేనిది. అందుకే, దాన్ని ‘నియతి’ అన్నారు పెద్దలు - ఎవరికైనా - అంటే మంచిపాడికి, చెడపాడికి, పండితుడికి, పాపరుడికి, ఉన్నవాడికి, లేనివాడికి కూడా కష్టసుఖాలు తప్పవు. “ఆగమపాయనోపనిత్యాః తాన్ తితిక్షన్య భారత!” అని కూడా! గీతోపదేశం ద్వంద్వాల అపరిహారాలు అనే జ్ఞానం కలిగిందడం కూడా భారతోపదేశమే.

రాక్షసమైన కథ ఆధారంగా విధి ప్రభావాన్ని మానవాళికి ఎటుక పరుచి, సత్య ధర్మాల వైపు వారిని నడిపించి, తోక కల్యాణం సాధింపడమే భారత పరమార్థం. ఇందులో కథాకథనంతో పాటు కవితా సౌందర్యం కూడా ఉండడం వల్ల జనరంజకమై బహుళ ప్రభావాన్ని పొందింది ఈ గ్రంథ రాజం.

భారతం మన కథే. ఈ కథలోని సన్నివేశాల్లోని పాత్రలతో తాదాత్మ్యం చెందుతాం మనం. ఆ పాత్రలు మన ఎదుట నడయాడుతున్నట్లు, మనను పలకరిస్తున్నట్లు “ఇది మంచి - ఇది చెడు - ఇలా చెయ్యి. అలా చెయ్యొద్దు” అని మనల్ని హెచ్చరిస్తున్నట్లు, నీదేమున్నది - అంతా దైవమే అని మనను ఊరగిస్తున్నట్లు, బుజిగిస్తూ, భుజం తట్టి ధైర్యం చేబుతున్నట్లు అనుభూతిని పొందుతాం. ఆ విధంగా పాత్రసభగనాని రచన, కవిత్రయాంధ్రీకరణం సకలార్థ సాధకాలు, సుఖకాంతి సంపదకాట అయి, సార్వకాలికమైపోయి. అట్టి క్రాంత దర్శులకు నమోవాకాలు అల్పిస్తూ, ఆ రచనలను ఆరాధిస్తూ, అధితి బోధావరణ ప్రచారణల ద్వారా వారి బుణం తీర్చుకోవడమే మానవాళి కర్తవ్యం.

సర్వం విషమ మయం తిగతే

డాక్టర్. తూములూరు దక్షిణామూర్తి శాస్త్రి

‘విషమ’ అంటే వ్యాసన శీలం కలవాడని అర్థం - చిశ్నమంతటా నిండి ఉన్న వాడని తార్చన. ‘విశ్వేశ్వరుడు’, ‘విశ్వమయడు’ అని భావము. దుష్పరిక్షణకు, శిష్టరక్షణకు అతడు ఈ భూమిపై అనేక సర్వాయములు అవతరించాడు. భారత యుగాంతంలో భూభారతరణం కోసం ‘విషమే’ కృషిగా అవతరించాడు. భారత చక్రానికి రంగం పిదం చేశాడు. అతని సంకల్పాన్ని అనుసరించి దేవ దానపుల అంశ లతో కొందరు ఈశ్వరమిచ్చే పుటారు. “యదా యదాహి ధర్మస్య గ్రాన్థిషతి భారతః అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాత్మానం నృజాన్మహమ్”.

భరత వంశ చరిత్ర :

పండ్ర వంశంలో పూరుడు, భరతుడు మొదలైన మహారాజు లెందరో పుట్టి, కీర్తి ధన్యత వరిచారు. ఆ భారత వీరులలో బాగా ప్రసిద్ధుడైన వాడు శంతనుడు. అతని మొదటి భార్య గంగ. ఆమెకు కలిగిన సంతానంలో విడుగుర్ని నీటి పాలుచేసి, రిప వాడు అయిన దేవద్రతుణ్ణి విద్యాబుధులు నేర్పి తండ్రికి అప్పజెప్పి, తన నియమాను సారం ఆమె అంతర్ధానమయ్యింది.

దేవద్రతుడు, పెరిగి పెదవారై ఆ తర్వాత తన తండ్రికి దాశరాజు కుమార్తె నత్యవతిపై గల ప్రేమ నర్తం చేసుకొని, వారిరువురి వివాహానికి ప్రయత్నం చేశాడు. దాశరాజు కోరిక మేరకు వారికి పుట్టబోయే బిడలకే కాని తనకు రాజ్య మక్కలలేదని, తాననలు వివాహమే చేసుకోవని భీష్మ ప్రతిజ్ఞ చేసి భీష్మ డయ్యాడు.

శంతనునికి సత్యవతియందు చిత్రాంగదుడు, విచిత్ర వీరుగ్గుడు అని ఇద్దరు పిల్లలు పుట్టారు. వారిలో చిత్రాంగదుడు గంధర్వ సతియైన చిత్రాంగదునితో జరిగిన యుద్ధంలో మరణించాడు. విచిత్ర వీరునికి కాశీరాజు కుమార్తె రైవస అంబికా, అంబాలి కల నిచ్చి వివాహం చేశారు. వారి కంటె పెద్దదైన ‘అంబ’ భీష్ముని చేతిలో ఓడి పోయిన తన ప్రేయషగు సాల్వనిచే తిరస్కరింపబడి గొప్ప తపస్సు చేసింది. తిరుని వరములు పొంది తన దుఃఖమునకు హేతుభూతుడైన ఆ భీష్ముని మరణానికి మైన శిఖండిగా మరు జన్మలో పుట్టింది.

విచిత్ర వీరుగ్గుడు సంతత కామోహితోగ వివకుడై సంతతి లేకుండానే మరణిం చాడు. రాజ్యం అరాచకంకాకుండా ఉండేందుకై తల్లి సత్యవతి ఆచేశం మేరకు, వ్యాసుడు దేవర న్యాయాన్ని పాటించి, ధృతరాష్ట్రుడు, పాండురాజు, విదురుల జనన ములకు కారణమయ్యాడు. ముని తపసు చేరినప్పుడు వారు ప్రసరించిన తీరును బట్టి అంబికా, అంబాలికలకు కలిగిన ధృతరాష్ట్ర, పాండురాజులు వికృతుల పాల య్యారు. చక్కగా నేనించిన పరివారిక తనయ్యదైన విదురుడు సమతియై, జన నుతి పాత్రుడయ్యాడు. ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారిని, పాండురాజు కుంతి, మద్రు లను విధివిధానంగా వివాహమాడారు

ధృతరాష్ట్రుడు గుడ్డివాడు కావటం చేత, అతనికి రాజ్యాధికారం ఇవ్వటం కాత్ర సమ్యతం కాకపోవటం వలన పాండురాజుకు పటాభిషేకం జరిగింది. పాండురాజు జ్యేష్ఠునిపై గల గౌరవంతో ధృతరాష్ట్రుని సింహాసనంపై కూర్చుండబెట్టి తాను దిగ్విజ యం చేసి, రాజ్యం విస్తరింప జేసి, సమపాఠించిన ధనమంతా ధృతరాష్ట్రుని అక్షనం చేస్తూ, భీష్ముని పర్యవేక్షణలో విదురుని బుద్ధి బలం తోడు చేసుకొని పరిపాలన సాగిస్తూ ప్రజాభిప్రాయాన్ని చూసగొన్నాడు. తన నినయ వివేకముల ద్వారా పెదల అభిమానాన్ని, ధర్మ కర్మల ద్వారా దేవతానుగ్రహాన్ని పొందగలిగాడు.

సుఖంగా కాలం గడుపున్న ఆ రోజురో ఒకనాడు పాండురాజు విరోధం కొఱకు వేటకు బయలుదేరి తన రాజ్యభారాన్ని ధృతరాష్ట్ర, విదురుల కప్పించి తన భార్యలైన కుంతి, మాద్రులతో అడవికి వెళ్ళాడు.

అరణ్యంలో వేడుకకై మృగయాలోలో విహరించే ముని దంపతులను నిజమైన మృగములేయని భావించి, సంహరించి, ఆ మునిచే కాపగొన్నదై, రాజ్య భోగములను రోసి, తపోవృత్తితో అవటి మునులతో గూఢి శతకృంగంపై నిమగ్నంసాగాడు.

సంతానం లేకుండా మరణింపడం ఇష్టంలేని పాండురాజు, కుంతికి చిన్న తనంలో ధూర్జాయుడు ఉపదేశించిన మంత్ర ప్రభావంతో తనను పుత్రపంతుని చేయ మని కోరాడు. భర్త ఆచేశం మేరకు కుంతి, యమ, వాయు, దేవేంద్రుల అంశలతో ధర్మజ, భీష్మ, అర్జునులను పొందింది. ఆ మంత్ర శక్తితోనే మద్ర, తర్క నియోగాన్ని అనుసరించి అర్జుని దేవతల అంశతో నకుల, సహదేవులకు జన్మనిచ్చింది.

ముని శాపగ్రస్తుడై న పాండరాజు విధి వశమున ప్రత్యతి పరవశుడై మాద్రి సమాగమంతో మృతి చెందాడు. మాద్రి ఆతనితో సమాగమనం చేసింది. మునుల సహాయంతో భీష్మలను వెంట బెట్టుకొని కుంతి హస్తినాపురం చేరింది.

ధృతరాష్ట్రానికి గాంధారి యందు దుర్యోధనాదులైన నూరుగురు కొడుకులు, దుస్సల అనే కుమార్తె కలిగారు. భీష్ముడు చిన్నతనంలో వీరందరికీ విద్యాయులు నేర్పటానికి కృపాచారుని నియమించాడు. శస్త్రాస్త్రవిద్యలు ప్రాచీనదానికి ద్రోణాచార్యుల వారిని వినియోగించాడు.

ఆట, పాటలలోను, పదువు, సాములలోను చుడకుగా పాల్గొంటూ, పోటీలన్నింటిలో విజేతలవుతున్న పాండవులను చూచి ధార్మరాష్ట్రులు ఈర్ష్యాళువులై శత్రుత్వాన్ని పెంచుకొన్నారు. (ఈ వ్యక్తి గత ద్వేషమే “నిరికి చిరికి గాలివాన అయినటు” తర్వాత జరిగిన ప్రపంచ యుద్ధానికి కారణమయ్యింది.)

దుర్యన సాంగత్యం

అనర్థ కోతి కలు తలు త్రాగింది. నిప్పులు త్రొక్కింది. గంతులు వేసింది. అన్నట్లు దుర్యోధనుడు, దుశ్శాసన, శకుని, కరులతో గూడి దుష్ట పతుషయంగా శేర్కొనుచుతూ పంశ వివాశనానికి హేతువులైన దురాగతాలన్నీ అమరించాడు.

సజన సంసర్గ పవిత్ర పరిత్రుడైన యుధిష్ఠిరునకు పెదలందరి ఆమోదంతో జన్మముతా పట్టాభిషేకం జరిగింది. ఆతడు ప్రజాహిత కార్యక్రమములలో పాల్గొంటూ, యువరాజు పట్టాభిషేకం జరిగింది. ఆతడు ప్రజాహిత కార్యక్రమములలో పాల్గొంటూ, జన్మముతా పాత్రుడయ్యాడు. గుణవంతులు, బలవంతులు అయిన పాండవుల యొడ ప్రజలు అశ్రమానంతో ఉండటం సహించలేని దుర్యోధనుడు తన మనోవ్యభ్రతం ద్రికి బెప్పి, ధృతరాష్ట్రాని అనుమతితో పాండవులను వారణాశిలానికి పంపించే ప్రయత్నం చేశాడు. (భీష్మల సంతృప్తికి వారి దుర్మార్గాలను ఆమోదించి ప్రోత్సహించే తండ్రులకు తుదకు కలిగే అనర్థమేమిటో ఈ ధృతరాష్ట్రాని పరిత్ర వాడి వెల్లడింది.)

అక్కడ లక్కయిలు కటించి, అందులో ఉంటున్న కుంతిని, పాండవులను సమాలుంగా దహించి, వారి పీడ విరగడ చేసుకొనామని భావించాడు. ఈ రహస్యం విదురుని ద్వారా ముందుగానే తెలుసుకొన్న పాండవులు భూమారం ద్వారా బయటపడి, ఆపద తప్పించుకొని తమను తాము కాపాడుకో గలిగారు. హింబిబ పసంలో భీష్ముడు తమను పంప వచ్చిన హింబిబాసురుని పంపి, తన్ను కోరుకొన్న హింబిబును స్వీకరించాడు. వారి పుత్రుడే ఘటోత్కచుడు.

అక్కడ నుండి పాండవులు ఏకపక్షపురం చేరారు. తల్లి అనుమతితో భీష్ముణ్ణా ఊరివారిని బాకాసురుని బారి నుండి తప్పించి కాపాడాడు. మత్స్య యంత్రాన్ని భేదించి అర్జునుడు తెచ్చిన ద్రోణిని తల్లిమాట ననుసరించి పాండవులైదుగురు వివాహమాడటానికి నిశ్చయించుకొన్నారు. వ్యాసమహర్షి వలన పంచేంద్రియోపాఖ్యానం చిన్న ద్రుపదుడు సత్కాన్ని గ్రహించి ఆ ముని ఆదేశాన్ని పాటించి అయోనిజయైన ద్రోణిని పరుసగా పాండవులైదుగురికి ఇచ్చి వివాహం చేశాడు.

పాండవులు సజీవులై ఉన్నారని తెలిపి భీష్మాదులు సంతోషించారు. ధృతరాష్ట్రుడు వారిని (చిదురుని ద్వారా) పిలిపించి నా బిడ్డలు నామాట విననివారు కావున మీరే రాజ్య భాగమును గెల్చాలి, వేరెప్పటికైనా పోయి నివసించడని ఆదేశించాడు. పాండవులు కష్టపడి ఇంద్ర ప్రస్థ పురాన్ని నిర్మించుకొని, ఊసర శ్రేణాలను సస్యశ్యామలంగా చేసి, జనహితంగా రాజ్యం చేస్తూ, దిగ్విజయం సాధించి, రాజసూయ యాగం ఎంతో వైభవంగా నిర్వహించారు. ఎందరో రాజులు వచ్చి కానుకలర్పించారు. ధర్మజాని పక్రవ రిగా అంగీకరించారు. కష్టములు చెల్లించారు. అది చూచి మిత్రులు సంతోషించారు, శత్రువులు అమాదు పడ్డారు.

ఆ సందర్భంగా జరిగిన సభలో అర్జునునకు అర్హుడైన అగ్నిన ధర్మరాజునకు భీష్ముడు అమృతాన్ని అర్పించుమని ఉపదేశించాడు. ధర్మరాజు కృష్ణుని పూజించాడు. అది చూచి సహించని శిశుపాలుడు పరుషంగా మాటాడుతూ ధర్మజాని, భీష్ముని, కృష్ణుని నిందించి తన పరివారంతో సహా సభాభవనం విడిచి వెళ్ళిపోయాడు.

ధర్మరాజు అతని వెంట వెళ్ళి బ్రతిమాలను “సత్పురుషులకు వాక్పూర్వము తగదని, విషము కంటే, అగ్ని కంటే అది భయంకరమైనదని” ప్రబోధించాడు. తమోహరుడై త్రిలోక పూజ్యుడైన దామోదరుని తాను పూజించుటలో గల జ్ఞానిత్యమును వివరించుచున్న ధర్మజాని ఉద్దేశించి మాటాడుతూ భీష్ముడు “దుర్మయ పరుడైన శిశుపాలుని అల్పజ్ఞత్యమును నిరూపించాడు. రాగ ద్వేషములచే కప్పబడిన మనస్సు గలవాడు, కొద్దిపాటి రాజ్య సంపద చేతనే కళ్ళు మూసుకు పోయినవాడు అకారణంగా పెదలంతో తగాదాలాచే స్వభావం గలవాడు అయిన ఈ శిశుపాలునికి ధర్మ స్వరూపమే తెలియదని నిరూపించాడు. ఇంక ఆతని నుద్దేశించి పలుకుచు “మూర్ఖుడవైన

ఓ శిఖపాలా! ఉత్తమ జ్ఞానవృద్ధుడు, అమిత విక్రమ సమృద్ధుడు" అయిన మురారియే ఈ అర్హమునకు అర్హుడు. ఈ జగదాధారుడు మాత్రేకాదు, ముల్లోకముల వారికి సదా ఆరాధ్యుడే. అంతేకాదు ఇందులో వృద్ధులెంతమంది ఉన్నా వారందరి కంటె గుణ వృద్ధుడని ఈ త్రివిక్రముని పూజింపటం జరిగింది. ఈ లోకంలో ఇంకెవరికిైన పూజ జరిగితే వారి మటుకే సంతోషపడతారు. అమృతని పూజింపటం వలన ముజగములు పూజింపబడి పుణ్య సమృద్ధితో తృప్తి పొందుతాయి.

పూజితుల తృప్తులగుదురు, భూజను లొరు, లభ్యుతుండు పూజితుడగుటం దేజమున జగత్తిరయము, బూజితమై వృద్ధిపొందు బుణ్య సమృద్ధిన్ (స.భాగి/28వ)

సర్వాత్మ్యుడు, సర్వహితేశ్వరుడు, సర్వసంపన్నుడు అయిన కృష్ణుని యోగులు దర్శించినట్లు నీవు తెలిస్తానలేవు. ఆతడు పరానరమైన ఈ సకల ప్రపంచానికి ఆధార భూతుడైన చైతన్య స్వరూపుని చెప్పాడు.

శిఖపాలకు పీఠవ్యధి మాటలు వినకుండా కృష్ణుని నిందిస్తూనే ఉన్నాడు. ఆతని తల్లికిన్నిన మాట ప్రకారం మారు తప్పులు పూరికాగానే దనుజాంతకుడైన కృష్ణుని సుదగ్గున పక్షం ఆరాజ లోకమంతా ఆశ్చర్యంతో చూస్తూ ఉండగానే ఆతని నింపు ఖండించింది. శిఖపాలని శరీరం నుండి వెలువడిన తేజం ఆకాశంలో వెలుగుతూ వచ్చి పరమేశ్వరుడైన కృష్ణునిలో భీనమయ్యింది. (అట్రితులు, విరోధులు అనే భేదం లేకుండా ప్రాణులన్నింటికి ఆతడే శరణుకనే సంగతి ఆ సందర్భంలో నిరూపింపబడింది.)

యజ్ఞ సంరక్షకుడైన కృష్ణుని పర్యవేక్షణలో రాజనాయక నిర్వహణగా పరిసమాప్తమై సజనులకు ఆనందాన్ని, ధార్మికమైన ఆనందాన్ని కల్పించింది. పాండవుల వైభవాన్ని చూచి ఓర్వలేని దుర్భేధముడు, శకునితో దురాచార చర్య చేసి దృఢరాష్ట్రాని యముమతితో వారిని ఓర్చింది, మాయాదూతంలో ఓడించి, వారి సమక్షంలోనే ద్రౌపతిని పరాభవించాలని ప్రయత్నించాడు. ఆ కష్ట సమయంలో సతలోని వారెవరు ధర్మమును ఉపదేశించి ఈ ఆకాశాయుల నుండి తనను రక్షింప జాలరని తెలుసుకొని, పాండవ ధర్మ సత్త్వియైన ద్రౌపతి "భయార్తయే, ఆరజన శరణుడైన, జగన్నాథు జనార్ధనుం దలంపొని" ఆతని దయచే అపదపాలు కాకుండా

కాపాడబడింది. (ఆ జగదీశ్వరుడు సర్వ భూతాంతరాత్ముడు, విశ్వరూపుడు అనటానికి ఇది కూడా ఒక నిదర్శనమే)

దుర్భేధున, దుశ్శాసనుల వివరిత ప్రసరనకు తగినట్లు యుద్ధంలో తొడలు విరిగిపోయి, తొమ్మిదవ రక్తం త్రాగి ప్రతీకారం తీర్చుకొంటానని భీముడు భీకరమైన ప్రతిజ్ఞ చేశాడు. అప్పుడు ఎన్నో అపశకునములు కనపడ్డాయి. అంతా హాహాకారాలు చేశారు. ఆ సందర్భమును విని కారణము తెలుసుకొన్న ధృతరాష్ట్రుడు ద్రౌపతిని రానించి ఆమెకు పరమలు ప్రసాదించి, ధర్మతనయుని, ఆతని తమ్ముళ్ళను వారి వారి ఆయుధములతో సహా దాస్యము నుండి విముక్తులయ్యేలా చేసి వారి రాజ్యం వారికిచ్చి సంపించాడు. ఇంతలో ఆ దుష్ట పతుషయం "మనమింత కష్టపడి సంపాదించిన సంపద సమస్తం ఈ ముదుసలి ఒక్కక్షణంలో పోగొట్టాడు. దెబ్బతిన్న త్రామలై పాండవులు మనపై కక్ష వహిస్తారు. ఇలా జరిగటానికి వీలేదు. ఇది చాలా ప్రమాదమని ఆలోచించి, ధృతరాష్ట్రానికి నప్పచెప్పి, పాండవులు ఇంద్రప్రస్థపురం చేరిక ముందే వారిని రానించి బలంతో ఎలాగూ జయింపలేము కనుక తిరిగి జూదంలో ఓపించాలని పట్టపట్టారు. ధృతరాష్ట్ర డండుకు సమ్మతించి విదురుని సంపించాడు. పెదతండ్రి మాట మన్నించి వారు వచ్చారు. ఈసారి జూదంలో ఓడిపోయిన వారు 12 ఏండ్లు అర్హువానము, ఒక్క ఏడు అజ్ఞాతవాసము చేయాలని నియమం చేశారు.

వ్యాస మహర్షి "రాజోయే కాలంలో నీ వలన మోర యుద్ధం జరుగజోతోంద"ని చెప్పిన నాటి నుండి ధర్మరాజు తన వలన ఆ ప్రమాదం జరుగకుండా ఉండేందుకై ఎనరేమి చెప్పినా చేసానని, ఎదురు మాటాడనని తమ్ముల ఎదుట ప్రతిజ్ఞ చేసినవాడు కావటం చేత ఈ సారికూడా జూదమాడమంటే "కాదు, కూడద"ని అట్టి చెప్పకుండా జూదమాడాడు. విషయం తెలిసిన తమ్ములు అతనిని అనుసరించాడు.

శకుని మాయ వలన అమర్యుత పరాజితులైన పాండవులు నియమం ప్రకారం ద్రౌపతితో సహా అర్హు వాసానికి బయల్దేరారు.

పౌరులు వెంటగా ధర్మరాజు వారికి నప్పచెప్పి సంపించాడు. ధర్మాభిమానులైన విప్రులు కొందరు ఎంతగా వారినినా చినకుండా ధర్మరాజును అనుసరించి అడవులకు

వెళ్ళారు. వారందఱి పోషణ నిమిత్తమై ధర్మరాజు అన్నదాతయైన సూర్యుని ప్రార్థించి అక్షయ పాత్ర సంపాదించాడు. అది విని ఉక్రోశంతో దుర్యోధనుడు దుర్వాసునికి లేనిపోని మాటలు చెప్పి ప్రేరేపించి, పాండవుల నవమానింప సంపించాడు.

అక్షయ పాత్ర ఆనాటికింక ఆహారం ప్రసాదించదన్న సమయంలో ఆ మహారిశిష్య గణంతో వచ్చి భోజనానికి ఏర్పాటు చేయమన్నాడు. ఏం చేయటానికి పాలుపోని అవిసత్కర పరిసితులతో వారి మొఱులాల్లించి ఆక్రిత సంరక్షకులైన శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ వచ్చి ఆ పాత్ర నుండి ఒక్క మెతుకు సృష్టించి, వెతికి తీసుకొని, తిని తృప్తి చెందడం ద్వారా మహారిశి, శిష్యులకు తృప్తి కలుగజేలాడు. అన్నమును ఇచ్చేవాడు, తీనేవాడు, అన్నము కూడ ఆతడే అను సత్యమును నిరూపించాడు. ఈ విధంగా కూడా చక్కగా కృషిని సర్వభూత మయత్వంలో కనిపిస్తే నుతికెక్కింది. పాండవులు అరణ్యంలో ఉండగా తన వైభవాన్ని ప్రకటింపటానికి దుర్యోధనుడు ఘోషయాత్రకై పరివారంతో వచ్చి గంధర్వసతి చిత్రధునిచే బిందింబుదీపస్పృడు ఔచిత్యం తెలిపిన ధర్మరాజు తమ్ములచే ఆతనిని విడిపించాడు. (చిరమకురా చెడేవు అన్నది ఇందులోని నీతి)

ధర్మతత్పరులగు పాండవులను సహకరించి, వారికి దైర్ఘ్యం చేస్తుటానికి మార్గం దేయడాని మహర్షులెందరో వచ్చి, మహాత్ములైన వారి పుణ్య కథలు చెప్పి వారిని ఊరేగించారు. వ్యాసుని ఉపదేశాన్ని అనుసరించి, ధర్మజుని అనుమతితో సంయమనముచేసిన అరుసుడు శివుని గూర్చి తపస్సు చేసి, ఆతని అనుగ్రహంతో అనన్య సామాన్యమైన పాశుపతాస్త్రాన్ని పొందాడు. తర్వాత పాండవులు ధౌమ్యునితో కూడి పుణ్య శీతయాత్రలు చేస్తూ అరణ్య వాస సమయాన్ని సర్వనియోగపరచుకొన్నారు. మహారులు చెప్పిన వివిధ ధర్మములు విని మనసం చేస్తూ సర్వభూత హితాన్ని ఆత్మ సంయమనాన్ని పెంపొందించుకొన్నారు.

దుర్యోధనుడుల చెల్లెలు దుస్సల. ఆమె భర్త సైంధవుడు, పాండవులు అరణ్య వాసంలో ఉండగా ఒకనాడు పడులు వేటకై అడవికి వెళ్ళగా వర్షకాలలో ఒంటరిగా ఉన్న ద్రోణుని టాచి దుర్వాసలాచీ, నీకిది తగదని ఎంత వారిచినా వినకుండా వాని పడుసలు మరచి దుర్మర్షితో ఆమెను బలవంతంగా తన రకంపై ఎక్కించుకొని వెళ్ళిపోతున్నాడని తెలిసి, భీమారులు ఆతనిని ఎదిరించి, బంధించి తీసుకొని వచ్చారు. ధర్మజుడైన ధర్మజుడతనికి ఎట్టి అపకారం తలపెట్టక ఋధిచెప్పి, దధుతో విడిచి పెట్టాడు.

ఆశ్రమ వాసుల సంరక్షణకై అడవిలో తిరుగుచు, తన తమ్ములు విషాపారులై వచ్చి, యజ్ఞుని మాటి ధిక్కరించి అపటి సరస్సులో నీరు త్రాగి మూర్ఛితులైన సందర్భంలో ధర్మరాజు యజ్ఞుని ప్రశ్నలకు సరియైన సమాధానాలు చెప్పి వారిని బ్రతికించుకొన్నాడు. సత్య జ్ఞాన సమన్వితములైన ఆ యక్ష ప్రశ్నలు మానవాళికి అవశ్య పత పీయములు. ఆ యజ్ఞుడే ధర్మదేవతగా కీర్తింపబడు యమధర్మరాజు. ఆతని అనుగ్రహంతో ధర్మరాజు తమ అజ్ఞాతవాసం నిర్విఘ్నంగా జరిగేందుకు తగిన పరం పొందాడు.

పాండవులు అరణ్యవాసం పూర్తి చేసుకొని, అజ్ఞాతవాసం చేయటానికి ముందుగా ధౌమ్యుని వద్ద వెలపు తీసుకొని మత్స్య దేశము అన్ని విధముల సుసంపన్నమైనదని, ఆ రాజు ధర్మాత్ముడైన విరిటుడు నేనింపదగిన వాడని నిశ్చయించుకొని మారు వేషములతో, నేర్పూర్వులైన ఆతని కొలువులో ప్రవేశించారు.

పరశ్రమీ కాముకర్షణంతో కళ్ళు కప్పకుపోయిన కీడుకుడు ద్రోణుని పరాభింపడంతో భీముడు కీడుకుని, వాని సూరుగురు తమ్ములను పంపి ప్రతీకారం తీర్చుకొన్నాడు. ధాంతో పాండవులు విరాటుని కొల్లూరిలో ఉన్నారేమో అన్న సందేహం కలిగి కొరవులు గోగ్రహణానికి ప్రత్యాశ కలిపించారు. అందులో విరాటరాజుకు విరోధి, దుర్యోధనునకు ఆశ్రయము అయిన సుశర్మ దక్షిణ గోగ్రహణం చేయాలని, అదే సమయంలో కురుసేన ఉత్తర గోగ్రహణానికి పూనుకోవాలని, అప్పుడు గాని కృతజ్ఞతాభావానికి పెట్టింది పేరుగా ప్రసిద్ధికెక్కిన పాండవులు బయటపడరని, ఆ విధంగా వారికి నియమభంగం చేసి, తిరిగి వారిని అరణ్యవాస అజ్ఞాతవాసములకు పంపించి తాము సుఖంగా రాజ్యభోగము లనుభవించవచ్చని సంకల్పించారు.

దక్షిణ గోగ్రహణాన్ని ఎదుర్కొనేందుకు ఉత్తరకుమారుడు తప్ప తక్కిన వీరులంతా వెళ్ళగా, ధర్మజు, భీమ, నకుల, సహదేవులు కూడా తమ కర్తవ్యంగా యుద్ధరంగానికి వెళ్ళి, వైరిపరమను జయించి, రాజ్యగౌరవాన్ని నిలబెట్టారు. ఇంతలో ఉత్తర గోగ్రహణ వార్త విన్న ఉత్తరుడు సారథి ఒక్కడు లేడుగాని, ఉంచేనాకురుసేనను ఇచ్చే జయిస్తానని అడవారి ముందు ప్రగల్భములు పలకటం చిన్న (బ్రహ్మన్మల) అర్జునుడు, తాను రథ సారథియై ఆతని వెంట రణరంగానికి వెళ్ళాడు. కురుసేనను జూచి గడగడపలుకుచు భయపడుతున్న ఉత్తరునకు దైర్ఘ్యం చెప్పి, తననుతాను

పరిసరము చేసుకొని, జమ్మిచెట్టపై కట్టివేసిన ఆయుధముల నుండి గాండివాన్ని గ్రహించి, కురుసేనను ఎదుర్కొని, సమోహనాత్మతతో మూర్ఖిలజేసాడు. గోవులను మరలించుకొని వచ్చాడు.

అజాతవాన భంగమును గూర్చి చేసిన చర్చలో భీష్ముడు అధిక మానయులతో, నహా ఆ గడవు ఇప్పటికెన్నడో ముగిసిపోయిందని వివరించాడు. నిరాశోపహతుడైన దుర్యోధనుడు పరాభవం పైకొనగా హాసినా పటణం చేరాడు. ఇంత జరిగినా బుద్ధి లేక కురుక్షేత్ర యుద్ధానికి సంసిద్ధుడవటమే దుర్యోధనుని మూఢత్వకు తార్కాణము.

విరాటరాజు పాండవులను తెలుసుకొని క్షమాభిక్ష వేడుకొని, పెద్దల అనుమతితో ఉత్తరము అరుసుని తనయందైన అభిమన్యునకిచ్చి వివాహం చేశాడు.

పాండవుల బంధుమిత్రులతో గూడి ఉపసాహ్లయమున నుండి, కురురాజు నర్మిద్ధికి తమ తండ్రి భాగము తమ కిమ్మని ద్రుపద పురోహితుని ద్వారా చెప్పి సంపించారు. సంది ప్రయత్నము సాగనివ్వలేదు. వారు సరియైన సమాధానము చెప్పలేదు. ఇంతలో ఇరు పక్షములవారు ణిందు, మిత్రులను, ఇష్టులను, అనుయాయులను సమకూర్చుకొనే ప్రయత్నం చేశారు. అందులో భాగంగానే దుర్యోధనుడు, అరుసుడు కూడా అనుకోకుండా ఒకే సమయంలో ద్వారకకు చేరారు. కృష్ణ మందిరంలో ముందుగా ప్రవేశించిన దుర్యోధనుడు నిద్రిస్తున్న కృష్ణునికి కాళ్ళకడ నున్న ఆననంపై కూర్చుని, అంతలో ఆలస్యాన్ని భరింపలేక అసహనంగా రారాజుననే దురభిమానంతో తనకది తగదని తలవైపున నున్న పీఠంపై ఆసీనుడయ్యాడు. అరుసుడు ప్రవేశించి, కృష్ణ పరమాత్మకు భక్తితో నమస్కరించి వినయంతో పదముల చెంతగల పీటపై కూర్చుని ఆతడు మేల్కొనేంత వరకు వేచి చూస్తున్నాడు.

కృష్ణుడు నిద్ర లేచి, వారిరువురుని పలుకరించి, వచ్చిన పని సుయోధనుడు చెప్పగా విని, తనతో సమానమైన బలపరాక్రమములు గల తన సైన్యమును 10 వేల మందిని (నారాయణ సేన) ఒక పక్షముగా తానొక్కని ఒక పక్షముగా విభజించి, తాను ఆయుధము ధరించి యుద్ధము చేయనని వివరించి, ఈ రెంటిలో మీకేది ఇష్టమో అది వారు గ్రహింపుడని చెప్పి కోరుకొనుటలో మొదటి అవకాశము అన్వతంత్రుడు అన్నవాడు తమ్ముడు అయిన అరుసునకు కల్పించాడు.

ధర్మజ్ఞుడైన అరుసుడు నిశ్శేషుడైన కృష్ణుని అనుగ్రహం కోరుకొన్నాడు. అతని శత్రుయిత, అనురాగములు చాచునన్నాడు. తన రథసారథియై ఉండమని ప్రార్థించాడు. కృష్ణుడు సంతోషంతో అంగీకరించాడు. దుర్యోధనుడు భౌతికమైన నైవ్యాన్నే కోరుకొన్నాడేగాని అంతర్బుద్ధితో కృష్ణుని పరమాత్మ తత్వాన్ని గ్రహింప లేక పోయాడు. వైవెప్పు కృష్ణుని వరించిన అరుసుని పిల్చివానిగా పరిగణించాడు. కృష్ణుని ఉనికి నిరర్థకమని సంధానించాడు. ఇలా జరిగినందుకు లోలోపల చాలా సంతోషించాడు. బ్రోకము లన్నింటికి బలము నిచ్చు నిఖల చైతన్య స్వరూపుని కృష్ణుని నిజముగా గుర్తించజాలని దుర్యోధనుడు అతని విరాడ్రూపమును భావించిన లేక పోయాడు. ఉన్న బలగమేకాక కోరితెచ్చుకొన్న బలగములు సహితం ఆ భువనాధిపాధుడైన కృష్ణుని సంకల్ప బలం ముందు నిలువ లేక పోయాయి. ఆ జగదీశ్వరుని ఆశ్రయించిన వారు సంరక్షింపబడ్డారు. దైవబలమే నిజమైన బలముకాని, ఇతర బలములు బలములు కావు. వానికి శాశ్వతత్వం లేదు. ఈ పరమార్థ మీ సందర్భము నందు సునిపుణముగా ప్రతిపాదించబడింది.]

తర్వాత, కౌరవుల యద సుండి సంజయుడు రాయవారిగా వచ్చి దుర్యోధనుడు దుష్టిలంతో గాఢభాగ మీయక పోయినా, పాండవులు యుద్ధం చేయకుండా ఉండేందుకు తగిన షరంగా మాట్లాడాడు. అతని వాక్యమేర్పూర్తి గమనించిన పాండవులు కృష్ణుని సమక్షంలో “వారు తమకు రాజ్యభాగాన్ని ఇవ్వటమో, యుద్ధమునకు సంసిద్ధమవటమో నిశ్చయించు కొమ్మని కౌరవులకు సందేహం వచ్చిందారు. సంజయుడు హాసినాపురానికి వచ్చి ధృతరాష్ట్రునకు తనరాక తెలియజేసి మరునాటి సభలో పాండవుల యభిప్రాయాన్ని వివరిస్తానని చెప్పి వెలపు తీసుకొని వెళ్ళి పోయాడు.

ధృతరాష్ట్రునికి ఆ రాత్రి నిద్రలేచేడు. మనసు వ్యాకులత చెందింది. అప్పుడు ప్రతిహరిచే విదురుని విలిపించి సీతి వాక్యములు చెప్పమని కోరాడు. ఆ విదురుని సీతి లోకంలో అందరికీ విని, కరణం చేసి, అపరింపదగిన ముఖ్య ఘటంగా ప్రసిద్ధికెక్కెంది.

సంజయుడు ఆ మరునాడు సభలో పాండవుల ఉద్దేశాన్ని వివరించి, కృష్ణుని సందేశాన్ని వినిపించాడు. వారి బల వైభవములు, నైతిక గుణ సంపద ధర్మతత్వరత వర్ణించి, వారితో సంది చేసుకొనుట ఉభయులకు క్షేమదాయకమని చెప్పాడు. అది విన్న ధృతరాష్ట్రుడు భీష్మదులతో బాటు తానుకూడా దుర్యోధనునకు పాండవులతో

శాంతి సంవత్సరమునందలి ధర్మములనేకములు ప్రపంచ శాంతికి సూచకములైన. ఆత్మ నిగ్రహమును ప్రబోధించేవిగా ఉన్నాయి. నైతికములైన ఎన్నో విషయములు ప్రస్తావించబడ్డాయి. శాంతి పర్వంలో, కృష్ణుడు పాండవులను వెంటబెట్టుకొని అంశశయ్యపై ఉన్న భీష్మునివద్దకు చేరి, ఆయనచే వివిధ ధర్మములు వివరించ జేశాడు. శాస్త్రజ్ఞానంతో బాటు అనుభవం కూడా జోడింపబడినప్పుడే ఆ విషయము నకు అధిక ప్రాధాన్యం పిదపించదేది ఇందులోని పరమార్థంగా కృష్ణుడు నిరూపించాడు. జగత్తులో సర్వమూ తానేనని తెలియజేశాడు.

అనేక రూపాలలో జగత్తు అంతటా నిండి ఉండిన భగవంతుడు అప్పుడే కాదు. ఇప్పుడు కూడా తన విశ్వరూపాన్ని వివిధ రకాలుగా ప్రదర్శిస్తూనే ఉన్నాడు. అవి గుర్తించ గల శక్తి మనలో భక్తి, సాధవల ద్వారా వెంటోరింపబడకపోతే మన కర్మవ్యం. ఆ జ్ఞానం కలగటమే దైవానుగ్రహంగా భావించుట.

ప్ర. మీరు భారతం ద్వారా గ్రహించిన నీతి ఏమిటి ?

స. ఇతరుల ఐశ్వర్యాన్ని చూచి ఎప్పుడు దుఃఖపడ కూడదనీ, సత్పురుషులను ద్వేషించ కూడదనీ, స్త్రీలను పరాభరించ కూడదనీ, పరుల ద్రవ్యాన్ని అన్యాయంగా అపహరించ కూడదనీ.

“ఈ విషయం తెలుసుకొంటే భారత సారమంతా గుర్తించినట్లే.”

— శ్రీ మల్లాది చంద్రశేఖరశాస్త్రి
(స్వాతి మాస పత్రిక)

మహాభారత మహాపదేశం

రచన : తాడేపల్లి పతంజలి M. A.

“నారాయణం నమస్కర్త్య - సురం చైవ నరోత్తమం
దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం - తతో జయ ముపరయేత్”

ప్రపంచంలో మనుగడకు అవసరమైన ధర్మార్థ కామమోక్షాలనే చతుర్విధ పురుషార్థాల సుస్వరూప దుష్ప్వరూపాలను ప్రవచించి, అనితర సాధ్యమైన గ్రంథ ప్రతిష్ఠ పొందిన ప్రమాణ గ్రంథము మహాభారతము.

“ధర్మే చాదేవ కామేవ మోక్షేవ భరతరథ
యదిహాన్తి తదన్యత్ర యన్నేహాన్తి నతత్ క్వచిత్”

“ఈ గ్రంథంలో ఉన్న విషయములన్ని చోట్లా ఉన్నవి. ఈ గ్రంథంలో లేనిది యింకాకావోట లేదు” అని పేరు వడసిన ప్రామాణిక గ్రంథము మహాభారతము. దీనిలో ఉన్న ధర్మము ఇతర గ్రంథములలో లేనన్నను ఆపరింపవలెనని, దీనిలో లేని ధర్మము ఇతర గ్రంథములలోనున్న దానిని ఆపరించినను, విడిచినను ప్రత్యేక వాయుము లేదని శంకరులు పేర్కొనిరి. ఇంతటి మహాన్నత్యము గల భారతము నేటి సంఘానికి అందించే సందేశమేమిటో సంఠానించే ప్రయత్నమే ఈ ‘వ్యాస వివేచన’. పర్వానుక్రమముగా అనుగమించి సందేశ సందోహమును సాలీ పురాక న్యాయముగా సాహించి యిత్తుంచెదను.

నేటి సమాజములో అత్యాచారాలు, హింసా విధానాలు, దోపిడీలు, దొంగ తనాలు, హత్యలు, లంఘనాంఘితనాలు, వినయ రాహిత్యాలు, బంధుప్రీతి, పదవీ వ్యామోహం, అధర్మ పరిపాలన - ఇది యది యననెల? మార్గించేయ మహర్షి ఆరణ్య పర్వంలో చెప్పిన కలియుగ విపరీత లక్షణాలలో కొన్ని యిప్పటికే మహా వృక్షాలుగా పరిణమించగా, మరికొన్ని చిగురులు పేస్తున్నాయి. మంచితనం ఏ మూలలో మినుకు మినుకుమంటూ కొండెక్కడానికి సిద్ధంగా ఉన్న ఈ సంఘీభింస సమాజంలో భారతము ఒక చక్కటి మిత్రుడు, గురువు, బంధువు, ఆత్మడు. “ధర్మ

తత్త్వజలకది ధర్మశాస్త్రము. నీతి దివక్షణులకు నీతిశాస్త్రము. కని వృక్షభులకు వృక్షశాస్త్రము. పౌరాణికులకు బహుపురాణసమ్మత్యము” ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే విజ్ఞాన సర్వస్వము. అదంతో చూసి మొగం దిడుకొన్నట్లు, భారతాన్ని చదివి, ఏ సమయంలో ఏ కీతిగా ప్రవర్తించాలో నేర్చుకొనవచ్చు.

సత్యాన్ని మింగింది లేదంటుంది భారతం

“నుతజల పూరితంబులగు నూతులు నూటికికంటె సూన్యత
ప్రత యొక బానిమేలు - మరీ బావులు నూరిటి కంటె యొక్కన
త్ర్మతువది మేలు తత్త్మతు శతంబున కంటె నుతుండు మేలు త
త్వత శతకంబు కంటె యొక సూన్యత వాక్యము మేలు చూడగన్”

[అదిపర్వం. చతుర్థా. 94 వ]

ఇది శకుంతల దుష్కర్తవీనికి చేసిన ప్రబోధము మాత్రమే కాదు. సమస్త మానవాళికి భారతము నిరూపించిన సత్యప్రకృతి. “సహస్ర అశ్వమేధాల కంటె” ఒక సత్యమైన వాక్కు గొప్పదని భారతం ప్రవచిస్తోంది.

ధర్మజ్ఞుడు జూదానికి మారు మాటాడక తమ్ములతో సహా, రెండు మారు దానటానికి కారణ మతని సత్యపీడిత. ఇంద్రప్రస్థమున ఇరవై నాలుగు సంవత్సరాలు రాజ్య పరిపాలన సాగించిన తదుపరి శంకరుడు ధర్మజ్ఞానికి కలలో కనిపించి, అతని మూలముగా ప్రజాక్షయమగునని చెప్పగా, తమ్ములతో ఆలోచించి ఇకపై పరునాలుగు సంవత్సరాలు ఎస్వరేటు చెప్పిననూ తాను చేసినదని, మానాభిమానాలు విడిచి ప్రవర్తించుననియు ప్రతిజ్ఞ చేసెను. తమ్ములందరు కూడా అన్నగారి అడుగుజాడలలో నడిచెదమని ప్రతిసలు బూనిరి. సత్యధర్మపాశ బద్ధులగుట వలననే అంతటి ద్రావణీ వస్త్రావహరణ విషాద సంఘటనలోనూ మాడుమాటాడక ధర్మజ్ఞులు ఊరకుంటిరి.

ఈ ధర్మరాజు సత్యప్రకృతి పిదప మరొక సంధియము లోకమున ఉన్నది. ద్రోణ పర్వములో ధర్మరాజు “అశ్వశామ హతకుశారః” అను అబద్ధమేలయ్యాడెను? ఇంతటి అసత్యవాది గల భారతము లోకానికి యిట్లు సత్య సందేశమేమి? దీనికి బ్రహ్మశ్రీ వేదమూర్తులు కీ॥శే॥ తాదేనల్లి రాఘవ నారాయణాత్రిగారి సమాధానము:

“అ మాట ధర్మజ్ఞుని నోటవిన్న ద్రోణుడు ధర్మజ్ఞుని కుంజరమా? నా కొడుకా? అని అడుగులేదా? వినరాని మాట విన్న చచ్చెదనన్న ప్రతిజ్ఞ కదియే బాలను గాక! ధర్మజ్ఞుడు “కుంజరః” అని మెల్లగానన్న దోషమునకు ముందు యమలోకము చూచెను. అంత మాత్రము నందు లేకపోయిన నరకము పూర్తిగానే యనుభవించ వలసి యుండు” అని కథా భాగమును బట్టి సారాంశము కోరుచున్నది.”

(నాకు తోచినమాట :- పేజీలు 222, 223)

సత్యమునకు భారతమంతటి విలువ నిచ్చింది. ధర్మ నిష్ఠుడయిన ధర్మరాజులో కూడా ఇనుమంత దోషముండుట వలన ఫలిత మనుభవించవేసింది భారతం. లోకములో “సత్య హరిశ్చంద్ర” అని పేరు వచ్చెను గాని “సత్య ధర్మరాజు” అను పేరు రాకపోవుటకు యిదియే కారణము కానోవును.

కోరికల పరిమితమై సంతృప్తి పొందారం చేసుకొంటున్న నేటి సంఘ జీవులకు అది స్వంతో యయాతి చేసిన ఉపదేశం శిరోధార్యం. “నెయ్యి మొదలైన అమాతులు వేసినకొద్ది అగ్ని ప్రజ్వలింతుంది. అనుభవించే కొద్ది కోరిక పెరుగు తుంటానే ఉంటుంది. ఎంత బళ్ళర్వమున్నా, లలా లలామలు లభించినా కోరికలు తృప్తి చెందవు. ఈ ఆశాపాశాన్ని తెంచుకోగలవాడే ధర్మజ్ఞుడు”.

వినయం ప్రధానమని ఆపందమనేద ప్రబోధం. శ్రీకృష్ణసవనమాతృ ఒండు రెండు చోట్ల ధర్మజ్ఞానికి పాదాభివందనం చేసి, పెదలయెడి పిన్నలకు మన్ననావళ్యకత తెలియజేస్తాడు. (ఉదాహరణకు ద్రౌపది పరిణయ సంఘటన) దుర్యోధనుడు వినయ రాహిత్యంతో మైత్రేయ మహాముని చెప్పుమన్న మాటలు వణింపకోకుండా తొడలు చదునుకున్నందుకు ఆ మహిళాత్మునిచే ఉక్తు భంగ శాపమొందాడు. పెదలెరుట వినయంతో ప్రవర్తించాలి.

నేటి అధికార వర్గానికి పరిపాలనా విషయమై రెండు మూడు పర్వాలలో సందేశాన్నిచ్చింది భారతం. ఉదాహరణకు సభాపర్వపు ఆరంభంలోనే నారదులవారు “నీకు తెలియదని కాదు” అంటూ పరిపాలన ఎలా సాగించాలో ధర్మజ్ఞానికి వివరించాడు. “కాను బుద్ధికి ధర్మారాలను వదులుకోకూడదు. భనం దుర్వ్యవసాలవైపు మనస్సును పరుగెత్తుంది. దాన్ని నిరోధించాలి. విశ్వసనీయుని, విశుడ వర్తనుని, నిర్భయవాదజుని, వినియోగ మనస్సిని మంత్రుగా చేయాలి. ఏదయినా తటుకోలేని సమస్యలు

వచ్చినప్పుడు ప్రధానులతోనే సంప్రదింపాలి కాని, కనిపించిన వారందరిని అడుగరాదు. వెయ్యి మంది మూర్ఖులను అడరింపడం ఎంత అజ్ఞానమో, ఒక్క విద్వాంసుని దూరం చేసుకోవడం అంత అవివేకం. నేరం చేసినవాడిని ఎన్నడూ విడిచి పెట్టకూడదు. ఎందుకంటే వాటిమీద ఏ మాత్రం దయ చూపినా, మీగతా వారిలో దోష ప్రసారన బాగా పెరుగుతుంది. అండువలన నేరం చేసిన వాడికి నకాలంలో శిక్ష పడాలి." (నభా పర్వము ప్రథమా 28 నుండి 35 వరకు) ఈ విషయాలు నేటి కాలానికి కూడా అవశ్యాపరణీయాలని వేరే చెప్పనవసరం లేదు.

పాన కలహా కారణమైన జూదాన్ని గూర్చి అరణ్య పర్వంలో దమయంతి ఇలా వాపోయింది.

“ఎంత యోలు వడిన నంతియ జూదంబు - నందు దగులు జలము నతిశయిల్లు నేమి సేయదాన నిదియెగునకు మూల - మని లతాంగి దుఃఖితాత్మయగును.”

(అరణ్య ద్వితీయా 63 వ)

ఎంత ఓడిపోతే అంత పటుదలను పెంచే జూదాన్ని భారతం చెప్పి నిలు గట్ట కాని నిషేధించింది. విన్నవాళ్ళు విన్నాచియు ఉన్నవాళ్ళు.

నీడ మానవుని వెంట నడిచేటట్లు, బుద్ధి ధర్మమార్గాన నడవాలని భారతం ఎలుగెత్తి చాటుతోంది. (అరణ్య పర్వం). “ధర్మశ్చేత్రే కురుశ్చేత్రే” అను శ్లోక పాదానికి ఒక రాణిగారు “శ్చేత్రేత్రేత్రే ధర్మం కురు (ప్రతిచోటా ధర్మమును నిర్వహించు) అని అవగతము చేసుకొన్నారట. ఇలా ప్రతిచోటా భారతం ధర్మ సందేశాన్ని ఇస్తూనే ఉంటుంది.

కీచకులు - కాదు - కీచకులకే పాశాలు నేర్పే ప్రబుధులన్న నేటి సమాజంలో విరాట పర్వంలోని ఈ సందేశం సంపూర్ణం. “గుణ శీలోత్కృష్టులాలిని కామ దృష్టితో వాంచిచే వాడి నెత్తిమీద మృత్యువు నృత్యం చేస్తూ ఉంటుంది” కీచకుడి పొట్ట పీల్చి, వాడి శిరస్సు అందులో దూర్చాడట భీముడు, సరత్తీ వ్యామోహము గల కాముకాదములకు ఇటువంటి శిక్షలు ఏనాటికైనా ఏదో రూపేణా తప్పవు. ఇది సంపదమనేద ప్రవచనము.

భారతంలో మాటకు పట్టాభిషేకం చేసిన పర్వం ఉద్యోగ పర్వం. ఎక్కడ ఎలా పలకాలో, ఎంతమేర పలకాలో, ఏ మాట అనకూడదో తరచి తరచి సరిశీలిస్తే 1) ద్రుపద పురోహితుని రాయబారం 2) సంజయుని రాయబారం 3) కృష్ణ రాయ బారం - నేర్పిస్తాయి. వెనకా ముందు చూడకుండా, కిందితయినా ఆలోచింపకుండా నిష్కారోక్తు లాడరాదు ద్రుపద పురోహితుడు.

అటూ, ఇటూ తేలనీకుండా - అంటే కద్ర విరగకుండా సాము చాపకుండా - ఎలా మాట్లాడాలో సంజయ రాయబారం బోధిస్తుంది. అధికారుల నమ్మిన బంటులకు ఒక్కొక్కసారి సంజయునికి వచ్చిన పరిస్థితి రావచ్చు. అధికారి చెడవ్వడయినా దుష్టుడన కూడదు. ఎదుటి వారిని కూడా దుష్టుడన కూడదు. కార్యం సానుకూలం చేయాలి. అప్పుడు సంజయ రాయబార ఘటం ప్రతివారు పదివి తీరాలిందే. ‘మెల్లని పులి’ ధర్మజ్ఞుని చెంత బ్రుంగలేక, కక్కలేక సంజయుడు నానా రకాల మాటల మహేంద్రజాలం చేసాడు. మీరు గొప్పవారంటాడు. వారూ తక్కువవారు కాదంటాడు. యుద్ధం ఎవరికీ మంచిది కాదంటాడు. ఇది యొక ప్రత్యేకమయిన పక్కా.

‘జలదన్వన గంభీరత ఎలు గొప్ప’గ, దంతదీప్తురసగ వాసుదేవుడు సాగించిన రాయబారం (ఉద్యోగ తృతీయా శ్వాసము) స్పష్టంగానూ, విన్నవారందరూ అభినందించేటట్లు ఉన్నది.

“సారపు ధర్మమున్ విమల సత్యము పాపము చేత బొంకుచే పాపము పొందలేక చెడబారిన దైన యవన దక్ష తె వ్వార యపేక్షనేసి రది వారలచేటగు గాక ధర్మని స్సారక మయ్య సత్య భుభదాయక మయ్యను దైవముంచెడిన్.

(ఉద్యోగ తృతీయ 278)

ధర్మానికి, సత్వానికి హాని కలుగుతున్న సందర్భాలలో వెదలు చూస్తూ ఊరు కొంటే వారికి చేటు తప్పదని భారతం చెప్పబుద్ధిబోసింది.

“కర్తా కారయితా చైవ ప్రేరక శ్చాను మోదకః
సుక్ష్మతం దుష్కృతం చైవ చత్వార స్సమ భాగినః” : అని కూడా ప్రమాణము.

నిలగా 'మాట నడింపు' ఈ ఉద్దేశ్యగ ప్రస్థంలో వచ్చింది కనుక ఈ ఉద్దేశ్యగ ప్రస్థంలోనే విదురుడు వర్తమాన భూత భవిష్యత్తరాలకు అందించిన మాటల 'విలువ' కొనియాడుదాం.

“గొడలి దెబ్బతిన్న మాను మళ్ళీ బిగురించి పెరగవచ్చు కాని, ఒక్కో పరుషమైన మాటలలో విరిగిన మనసు కుదుట బడటం సాధ్యంకాదు” కాబట్టి తొందర పడి మాటలనరాదని భారత సందేశంగా మనం గ్రహించాలి.

భీష్మ ప్రస్థములోనే పరమ పవిత్రమైన భగవదీత యున్నది. నమస్త మానవాళికి ముక్తిమార్గమును చూపు జ్ఞానజ్యోతి అయ్యింది.

“సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ

అహం త్వా నర్వ పాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మాళుభః”

(మోక్షసన్న్యాస యోగము)

“కర్మయోగము, జ్ఞానయోగము, భక్తి యోగము, సన్న్యాసయోగము మొదలగు నమస్త ధర్మముల రూపమునను నన్వారాధింపుము. నీవు కర్మత్వాభీమానమును విడిచి, నన్నే శరణు పొందిన నిమ్మ రక్షింతును.” అని శ్రీ శంకర భగవత్పాదులు వై శివమును వ్యాఖ్యానించినట్లు. శ్రీ కాశీవాళుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు శ్రీమద్భగవదీత వ్యాఖ్యానమందు పేర్కొనిరి. భగవదీత నేటి కల్లోల మానవుని “గీత”ను భక్తితో పఠించి, ఆపరించిన మార్పుగలదు. అత్ర సందేహమే నాస్తి.

సౌ ప్తిక ప్రస్థంలో ఏ పనికయినా ప్రయత్నం, దైవం, సాధన సంపత్తి అవసరమని పేర్కొనబడింది. రైతు భూమి దున్ని, పడుమచేసి విత్తనాలు పల్ల కున్నట్లయితే వానలు కురిసినా లాభం లేదు. అతను విత్తనాలు పలిస్తా, వాన చినుకు పడకపోతే ప్రయోజనం భూస్యం. అందుచేత చేసే ప్రయత్నానికి దైవం తోడు అవసరం ధర్మం తప్పక చేసే పనికి దైవం సాయపడతాడు” అని ప్రతివారు ధర్మ తత్వరులు కావాలని కృపావార్యాభిముఖంగా భారతం సందేశం వినిపించింది.

(సౌ ప్తిక. ప్రథమ 31)

“యతోధర్మస్తతోజయః” (ధర్మం ఎక్కడున్నదో అక్కడే జయం) ఇది గాంధారి ప్రవచనంగా శ్రీ ప్రస్థంలో పేర్కొనబడింది. యుద్ధానికి వెళ్ళబోయేముందు

దుర్భోధనుడు వచ్చి ఆశీర్వాదించమని కోరగా, తను అలా దీనించానని కన్నీరే మేలి ముసుగుగా గల గాంధారి దుర్భోధనుని శవం చూస్తూ విలపిస్తూ కృష్ణునితో చెప్పింది. (శ్రీ ప్రస్థం. ద్వితీయ - 29, 30 నవార్థాలు)

“యా నిన్దాయ ప్రస్థ తస్య తిర్ఙ్గింత్యోపి సహాయతాం
అ సంభానం తు గుప్తుంలం సోదరోఽపి విముంధతి”

అని మురారి అనర్థ రాఘవమూర్తి ధర్మ విరుద్ధ ప్రవర్తనాశీలుని కేవలం సోదరుడే విడుదలని చెప్పియున్నాడు. భారతమున దుష్టుని తల్లి కూడా విడుదలందని ప్రబోధించబడియున్నది.

“ఒరులేయని యొనరించిన - నరనర యుద్రియము తనమనంబున కగుతా
నొరులకని సేయకునికి - పరాయణము పరమ ధర్మ పథములకెల్లన్.

(శాంతిపర్వం పంచమా 224 వ పద్యం)

ఇది భారత సందేశాలలో ఆణిముత్యమని స్వీయ భావన. నిరంతరము ఈ పద్యము మననము చేసుకొన్న యెడల, చిత్తశుద్ధితో ఆ పద్య తాత్పర్యము నాపరించినదో ప్రతి జీవితమున ఎప్పుడూ వసంతమే.

యుద్ధానంతరము తమ కష్టాలకన్నింటికి మూలకారణమైన పెదనాన్నగారిని ధర్మజుడు అతులిత భక్తితో చూసుకొన్నాడట.

“మానులు లేమిం గలిగెడు - దీనత్వము దోషకుండఁదెజుకొన్నాఁ
మానులుగాఁజేయు ధర్మజుఁ - డా నరపతి, నతని దేవి నతులిత భక్తిన్”
(ఆశ్రమవాస పర్వం)

మనకు ఎంత అవకారం చేసిన వారయినా, వారిని డిమించే సన్నాహృదయం ప్రతివారికి ఉండాలని ధర్మజుని ప్రవర్తన ద్వారా భారతం నిరూపిస్తోంది. ఆ శ్రుతి ప్రతి గుండెలో మ్రోగాలని “అవకారికి ఉపకార” మంటూ నుమతి కాదని ఉపశ్రుతి.

కొంతేయగ్రజునితో శ్రీకృష్ణుడు ఆధ్యాత్మ విషయములను గూర్చి ప్రసాదిస్తూ “చెండక్షరంబులు మృత్యువు మూడక్షరంబులు బ్రహ్మాంబుని యెయ్యది యంచేసి వినుము మమ యనునవియును నమమ యనునవియునై యుండు” (అశ్వమేధ ప్రధమ 121) అని నిష్కర్షగా నిర్వచించినాడు. మమ (నాది) అంటే మృత్యువు. నమమ (నాదికాదు) అంటే బ్రహ్మము. ఆధ్యాత్మ విదులకు వేదాంతమై భారత మిట్టి చోట్ల అనర్హత వలన లింగించింది. అన్వేషకులై భువిసహించగలిగినవారు ఉత్తములొకారు.

మహా ప్రసానిక మర్వంలో పాండవులు భూ ప్రదక్షిణంచేసి, హిమాలయమును దాటి, మేరు పర్వతము దగ్గరగా ప్రయాణించుచుండగా, ధర్మజుడు కాక మిగిలిన పాండవులు, ద్రౌపదితో సహా వరుసగా యోగములు నడలి పతనానన్ద పొందుతారు. వారి సతనానన్దకు కారణాలుగా ధర్మజుడు వేర్కొన్న వాటన్నింటిలోనూ ప్రధానంగా కనిపించేది వారి “అహంకారం”. ఇది తొలగాలి. అహంకారం కలిగియుంటే నేడే కాదు; ఏనాడయినా పతనానన్దే. ఇది భారత సందేశం.

నేటి సమాజానికి భారత మందించే సందేశాలను విశ్లేషిస్తే మళ్ళీ మహా భారతమంత గ్రంథమవుతుందేమో! మహాభారత సందేశాలను గుండెలో నింపుకొని, ప్రతివారు ఉత్తమ పథగాము లగుమరుగాక!

“వ్యాసమునీంద్ర సారకరుణాశీల శయంబున భారతారము ద్వాపితమైన యిట్టి సుత భాగ్యుడునన్ నకలాగమూర్తినం వాసన మానహీలు జనసంతులు కీర్తన చేయ శక్యుడు తాన సుఖానుభూతి ననలస్థితి నొప్పునతం డుదాహరె.

[స్వరాధిహాణ పర్వం - ఏకాశ్వాసం - 91వ ప]

“యదక్షర పదభ్రష్టం - మాత్రాహీనంతు యద్భవేత్ తత్సర్వం క్షమ్యతాందేవ - నారాయణ సమోనుతే.”

—తాదేవల్లి సతంజలి.

యక్షప్రశ్నలు

మధుర భారతి

శ్రీ మల్లా ప్రగడ శ్రీ రంగారావు

మహాభారతం పంచమ వేదం. నకల ధర్మసారం. అరణ్యపర్వం చివరి భాగంలో ఉన్న “యక్ష ప్రశ్నలు” సర్వ వేదంలో మానవ జీవిత పరమార్థాన్ని ప్రతిపాదించాడు వేదవ్యాసమహర్షి.

అరణ్యంలో నిత్యాగ్ని హోత్ర సరాయణుడైన ఒక బ్రాహ్మణుని అరణి (యజ్ఞాగ్నిని రగిలించే కొయ్య) ని ఒకలేడి తన కొమ్మలకు తగిలించుకు పోయింది. అరణి లేకపోతే తన నిత్య కర్మానుష్ఠానానికి అంతరాయం కలుగుతుందని ఆ బ్రాహ్మణుడు ఆవేదన చెందాడు. అరణ్యవాసం చేస్తున్న పాండవులు, ఈ వృత్తాంతం విని ఆ లేడిని వెంటబడించారు. చాలా దూరం పరుగెత్తి అరణి పోయారు. ఇంతలో ఆ లేడి అదృశ్యమైంది. పాండవులకు ధర్మాన్ని నిర్వహించ లేకపోయామనే భావ ఎక్కువైంది. దాహం దానికి తోడయింది. ముందు దాహాన్ని ఉపశమింప చేసుకుంటే, తర్వాత కర్మవ్యయం ఆలోచించ వచ్చునని పాండవులు భావించారు. తాను దాహం తీర్చుకుని, అన్నదమ్ములకు నీళ్ళు తేవడానికి నకులుడు బయలుదేరాడు. సరోవరం దగ్గర ఆతనికి అదృశ్యవాణి వినిపించింది. నీరు తాకవద్దని, తన ప్రశ్నలకు సమాదానాలు చెప్పుమని హెచ్చరించింది. ఆ మాటలు లెక్కచేయని నకులుడు నీళ్ళు తాగి మూర్ఛపోయాడు. సహదేవుడు, అరుసుడు, భీమసేనుడుకూడా ఒక్కొక్కరి వరుసగావచ్చి, అదృశ్యవాణిని లక్ష్యమైతక, మూర్ఛాగతులయ్యారు. చివరికి తమస్థి శ్మను వెతుక్కుంటూ ధర్మరాజే న్యాయంగా బయలుదేరాడు. సరోవరాన్ని సమీపించి, తమ్ముల దుఃఖినిహూసి విలపించాడు. కారణం అర్థంకాక, కలవర పడాడు. ఇది విషప్రయోగమా? అంటే వాళ్ళ శరీరాలు వివరంకాలేదు. అయిదాలో, క్రూర మృగాలో - అనుకుందామంటే, తమ్ముళ్ళ శరీరాలపై గాయాలులేవు. ఇంతలో ధర్మరాజుకుకూడా అదృశ్యవాణి వినిపించింది “నా శక్తి కొద్ది సమాదానాలు చెప్పటానికి ప్రయత్నిస్తాను” అని వినయంతో విన్నవించుకున్నాడు ధర్మరాజు. అప్పుడు ఆ అదృశ్యవాణి, “నేను యజ్ఞిణి” అన్నది.

‘యక్ష ప్రశస్తిః’ ప్రారంభమయ్యాయి. ధర్మరాజు వాటికి సముచితమైన సమాధానాలు అందింప సాగాడు.

ఈ ప్రశస్తి తర్వాత ధర్మం, సత్యం, తపస్సు, యజ్ఞం, దానం, త్యాగం మొదలైన సదుణి స్వభావాలు, కామక్రోధ మద రోభాదులైన దురుజ్జాల తీరు తెన్నులు, శత్రు మిత్ర లక్షణాలు, ద్వంద్వాలిత స్థితి, మాతాపితృభక్తి, అతిథి దేవత ఆరాధన, దాంపత్య భర్తృత్వం, స్వర్గ సర్వ విమోచనం, దేవ, పితృ యజ్ఞ విశేషాలు, విశ్వమానవ ప్రేమ - ఒకటేమిటి? సకల ధర్మసారం ఇందులో సాక్షాత్కరిస్తుంది.

ప్రశ్నోత్తరాలు

- 1) నూర్మణి ఉదయింపచేసేది ఏది? ‘బ్రహ్మ’
(బ్రహ్మ అంటే త్రిమూర్తులలో ఒకడైన బ్రహ్మకాదు. పరబ్రహ్మ)
- 2) నూర్మణి అనుసరిస్తూ ఆరాధిస్తున్నది ఎవరు? దేవతలు
- 3) నూర్మణి అస్తమింపచేసేది ఎవరు? ధర్మము
(ఇక్కడ నూర్మణం అంటే జీవుడు. ధర్మావరణాల జీవుడు ‘స్వస్థానం’ చేరుకుంటాడు)
- 4) నూర్మణి తేజస్సుకి ఆధారమేది? సత్యము
- 5) మానవుడు దేనివల్ల శ్రోత్రియుడు అవుతున్నాడు?
వేదప్రామాణ్యాన్ని అంగీకరింపడంవల్ల
- 6) మానవుడు దేనివల్ల గొప్పవాడు అవుతున్నాడు? తపస్సునల్ల
- 7) ద్వితీయుడు ఎవరు? ధర్మం కలవాడు
(మానవుడికి అన్ని వేళలా అండగా నిలిచేది ధర్మమే)
- 8) మానవుడు దేనివల్ల బుద్ధిమంతుడు? వెదలను నేనింపడంవల్ల
- 9) బ్రాహ్మణులకు దివ్యత్వం ఏది? వేదాధ్యయనము.
- 10) వారికి సదాచారము ఏది? శమ దమాలోకో కూడిన తపస్సు.
(శమము అంటే మనస్సును నిగ్రహింపడము, దమము అంటే బాహ్యోన్మదియములను నిగ్రహింపడము)

- 11) బ్రాహ్మణులకు మనుష్యభావాన్ని కలిగించేది ఏది? మరణం.
(దేహశ్శిమానం లేదా మరణ భయము)
- 12) బ్రాహ్మణులకు తగనిది ఏది? వెదలను నిందింపడం.
- 13) క్షత్రియులకు దివ్యత్వం ఏది? ధన్యుత్వం.
- 14) క్షత్రియులకు సదాచారము ఏది? యజ్ఞం చేయడం.
- 15) క్షత్రియులకు మనుష్యత్వం ఏది? విరికితనము.
- 16) క్షత్రియులకు తగనిది ఏది? శరణుకోరినవారిని కాపాడలేక వదిలి పెట్టడం.
- 17) యజ్ఞ సంబంధమైన సామం ఏది? ప్రాణం.
(ప్రాణాయామం మొదలైన యోగసాధన)
- 18) యజ్ఞ సంబంధమైన యజ్ఞార్చ్యద మంత్రం ఏది? మనస్సు.
(మనో నిగ్రహం)
- 19) యజ్ఞాన్ని వరించింది ఏది? ఋక్-యజుః-సామం దేన్ని అనుసరించి ఉంటుంది? వేదవాక్కులు.
- 20) వ్యవసాయదారులకు ఏది శ్రేష్ఠము? నకాలంలో కురిసిన వర్షము.
- 21) వ్యవసాయదారులకు ముఖ్యమైనది ఏది? మంచి నిత్యము.
- 22) క్షత్రి ప్రతివలు పొందాలంటే ఏం చేయాలి? గోసేవ.
- 23) సంతతి కోరుకునే వారికి ఫలం ఏమిటి? సత్పుత్రులను పొందడం.
- 24) ఉచ్ఛ్వాస నిశ్శాన్తిసౌఖ్యాన్ని, జీవించనివాడు ఎవరు?
దేవతలను, అతిథులను, తనకుటుంబ పరివారాన్ని, పితృదేవతలను, ఆత్మజ్ఞానాన్ని పెంచి, పోషించడం. అలాంటివాడు జీవచ్ఛనమే కదా!
- 25) భూమికంటె గొప్పది ఏది? తల్లి.
- 26) ఆకాశంకంటె ఉన్నతమైంది ఏది? తండ్రీ.
- 27) (దేహము, విజ్ఞానము, బ్రహ్మోపదేశము ఇచ్చేవాడు తండ్రీ)
గాలికంటె వేగంగా నడిచేది ఏది? మనస్సు.
- 28) గడిపరకలకంటె హేయమైనది ఏది? చింత.
- 29)

- 30) నిద్రిస్తున్నాడుకూడా కన్నుమూళ పడనిది వీది : చేన.
- 31) పుట్టివా, కదలనిది వీది : గుడ్డు.
- 32) హృదయంచేసి వస్తువు వీది : బండ.
- 33) వేగంవల్ల వృద్ధి పొందేది వీది : నది.
- 34) ప్రవాసంలో ఉన్నవాడికి మిత్రుడు ఎవరు : తనతోపాటు ప్రయాణం చేసేవాడు.
- 35) ఇంటిలోఉన్న మిత్రుడు ఎవరు : భార్య.
- 36) రోగికి మిత్రుడు ఎవరు : వైద్యుడు.
- 37) అశాశ్వతమైన మానవ జీవితంలో శాశ్వతమైన మిత్రుడు ఎవరు : దానము.
- 38) అతిథి ఎవరు : అగ్ని.
- 39) (ప్రాణుల హృదయంలోఉన్న వైశ్వానరుడనే అగ్ని)
- 40) సనాతన ధర్మం వీది : మోక్షహేతువైన కర్తవ్యము.
- 41) అమృతం వీది : పండ్లు, గోవు. (పండ్లుని వెన్నెల, అవుపాలు)
- 42) జగత్తు అంతటా ఉన్నది వీది : వాయువు.
- 43) ఒంటరిగా సంపరించేది ఎవరు : సూర్యుడు.
- 43) పుట్టి, మళ్ళీ మళ్ళీ పుట్టేది ఎవరు : వీది : పండ్లు, మనస్సు.
- 44) మంచుకు బాషధం వీది : అగ్ని.
- 45) (అజానమునే మంచు అవరించి ఉన్నప్పుడు 'నత్వం' గోపరించదు. జ్ఞానాగ్నియే దానికి మందు)
- 46) గొప్ప శ్రేష్ఠుడు వీది : భూమి - శరీరము.
- 46) (తత్త్వబీజాలు నాటితే జ్ఞానం అంకురించగలదు)
- 47) ధర్మానికి స్థానం వీది : దక్షత. (సామర్థ్యం)
- 47) కీర్తికి స్థానం వీది : దానము.
- 48) స్వరానికి స్థానం వీది : నత్వము.

- 49) సుఖానికి స్థానం వీది : శీలము.
- 50) మానవునికి ఆత్మ వీది : పుత్రుడు.
- 50) ["అత్మావై పుత్ర నామాసి" అని వేద వచనం]
- 51) దైవమిచ్చిన మిత్రుడు ఎవరు : భార్య.
- 52) జీవనానికి ఆధారము వీది : మేఘము.
- 53) జీవిత వరమూలము వీది : దానము.
- 54) ధనసంపాదనకు ఉత్తమ సాధనం వీది : కర్మాచరణ శాశ్వతము
- 55) ఉత్తమ ధనము వీది : విద్య.
- 56) అన్నింటికంటె గొప్ప లాభం వీది : ఆరోగ్యము
- 57) శ్రేష్ఠమైన సుఖము వీది : సంతృప్తి.
- 58) శ్రేష్ఠమైన ధర్మము వీది : సర్వభూతదయ.
- 59) ఎప్పుడూ పంచేది వీది : 'త్రయోధర్మం' [త్రయ - వేదము]
- 60) శోకం లేకుండా ఉండాలంటే, దేన్ని ఆదువు చేసుకోవాలి : మనస్సును.
- 61) ఎవరితో స్నేహం శాశ్వతంగా ఉంటుంది : నష్టసులతో.
- 62) మానవుడు అందరికీ ప్రీతిపాత్రుడు కావాలంటే దేన్ని వదలి పెట్టాలి : అహంకారాన్ని.
- 63) దేన్ని వదలితే శోకం వుండదు : క్రోధమును.
- 64) దేన్ని వదిలితే జీవితం సార్థకం అవుతుంది : కామమును.
- 65) సుఖం పొందాలంటే దేన్ని విడిచి పెట్టాలి : లోభమును.
- 66) బ్రాహ్మణునికి దానం చేయడం ఎందుకు : ధర్మముకొరకు
- 67) కళాకారులకు దానం చేయడం ఎందుకు : కీర్తి కోసం.
- 68) వేమలలకు దానం ఎందుకు : వారిని ప్రోషించడానికి.
- 69) రాజులకు దానం (పన్నులు చెల్లించడం) ఎందుకు : భయంవల్ల, [శత్రుభయం, చోరభయం లేకుండా పాలింది, రక్షించేవాడు రాజు]

- 70) ఈ జగత్తును అంతటిని ఆవరించి ఉన్నది ఏది ? అజ్ఞానము.
- 71) ఎందువల్ల ఈ జగత్తు ప్రకాశింపడం లేదు ? తమస్సువల్ల.
[తమస్సు - పీకట్టి, అజ్ఞానము, తమోగుణము]
- 72) మానవుడు తన స్నేహితులను ఎందువల్ల పోగొట్టుకొంటున్నాడు ?
లోభంవల్ల.
- 73) మానవుడు ఎందువల్ల స్వరాన్ని పొందలేక పోతున్నాడు ?
ప్రాపంచిక వ్యామోహంవల్ల.
- 74) మానవుడు దేనివల్ల జీవచ్ఛనం అవుతాడు ? పిసినారితనంవల్ల.
- 75) దేశం ఎందువల్ల మృత ప్రాయం అవుతుంది ? రాజు లేనప్పుడు.
[దేశం - దేహం; రాజు : ప్రకాశించేవాడు, చైతన్యం, జ్ఞానం].
- 76) బ్రాహ్మకర్మ ఎందువల్ల వ్యర్థమవుతుంది ?
క్రోత్రియులైన బ్రాహ్మణులు లేకపోవడంవల్ల.
- 77) యజుం ఎందువల్ల సెన్సలం అవుతుంది ? “దక్షిణ” లేనందువల్ల.
- 78) దిక్కు ఏమిటి ? సత్పురుషువే [దీక్కు అంటే ఆకారం]
- 79) సీద ఏది ? ఆకాశమే.
- 80) అన్నమంటే ఏది ? భూమి.
- 81) విషం ఏది ? కోరిక.
- 82) బ్రాహ్మకర్మకు తగిన కాలము ఏది ?
వేదవిదుడు, జ్ఞాని అయిన బ్రాహ్మణుడు లభించిన కాలమే.
- 83) తపస్సు అంటే ఏమిటి ? స్వధర్మము.
[వ్రతశ్రమ ధర్మాలు, వృత్తి ఉద్యోగాలకు సంబంధించిన విద్యుక్త ధర్మాలు]
- 84) దమము అంటే ఏమిటి ? ఇంద్రియములను నిగ్రహించడమే
- 85) క్షమాగుణం అంటే ఏమిటి ? ద్వంద్వాలను నహించడం.
[శీతోష్ణాలు, సుఖదుఃఖాలు, మానాసమానాలు, నిందానుతులు,
కలిమిలెములు మొ॥వి ద్వంద్వాలు]

- 86) లజ్జ అంటే ఏమిటి ? తగని కనులు చేయకుండా ఉండడం.
- 87) జ్ఞానమంటే ఏమిటి ? పరమార్థ తత్వం తెలుసుకోవడం.
- 88) శమము అంటే ఏమిటి ? చిత్తస్వతులు అడుపుకో ఉండడం.
దయ అంటే ఏమిటి ?
- 89) అందరూ సుఖంగా ఉండాలని కోరుకునే మన సత్త్వం
ఆనందం అంటే ఏమిటి ? సమచిత్తము
[అన్నిటియందు భగవద్భూషణమును భావించుట]
- 90) మానవుడు జయించలేని శత్రువు ఎవరు ? క్రోధము.
- 91) అంతదేని వ్యాధి ఏది ? బోధము.
- 92) సాధుగుణం అంటే ఏది ? సర్వభూతహితం కోరడం,
- 93) చెడగుణం ఏది ? నిర్దయ.
- 94) మోహం అంటే ఏమిటి ? భర్తాన్ని గుర్తించలేని మానసిక సీతి.
- 95) మానం అంటే ఏమిటి ? ఆత్మాభిమానము.
- 96) ఆలస్యం ఏది ?
కర్తవ్యాన్ని నిర్లక్ష్యం చేయడం, భర్తాన్ని నిర్లక్ష్యం చేయడం.
- 97) శోకం ఏమిటి ? అజ్ఞానమే.
- 98) నెరంగం ఏమిటి ? స్వభూతి నిర్వహణకో నిశ్చలంగా నిలబడడం.
- 99) చైతన్యం అంటే ఏమిటి ? ఇంద్రియ నిగ్రహము.
- 100) ఉత్తమమైన స్నానం ఏది ? మనోగత మాలిన్యాన్ని తొలగించేది.
- 101) దానం అంటే ఏమిటి ? సాటి ప్రాణులను రక్షించడం.
- 102) పండితుడు ఎవరు ? ధర్మం తెలిసినవాడు.
- 103) నా పితుడు ఎలాంటివాడు ?
మూర్ఖుడు. వేదంపట్ట ప్రామాణ్యుని లేనివాడు.

- 105) మూరుడు ఎవరు ? నా వీకుడు.
- 106) కామం అంటే ఏమిటి ? సంసార హేతువైన విషయవాసన.
- 107) మాత్స్యం అంటే ఏమిటి ? మనస్తాపం.
- 108) అహంకారం అంటే ఏమిటి ? అజ్ఞానము.
- 109) దంభం అంటే ఏమిటి ? తన్నురాను భార్యనిగా చాటుకోవడం.
- 110) దైవమంటే ఎవరు ? దానసలం.
- 111) పైశున్యం (సేవర్వం) అంటే ఏమిటి ? చాడీలు చెప్పడం.
- 112) మనస్తాప విరుద్ధమైన భర్తాత్వ కామాలు మూఢా ఒకవేది సంభవించడం ఎలా ? అగ్నిహోత్రము, దానధర్మాలు, శార్య తపశశంరో ఉన్న మానవునికి ఇది సాధ్యం అవుతుంది. అగ్నిహోత్రంనల్ల భర్తృం, దానం నల్ల భనం, భార్య నలన కామం ఏకత్ర నిలుస్తాయి.

- 113) అంతలేని నరకం ఎవరికి ప్రాప్తిస్తుంది ?
సదాచారము, స్వీయము, వేదజ్ఞానముగల బ్రాహ్మణుణ్ణి భోజనానికి ఆహ్వానించి, తీరా అతడు వచ్చిన తరువాత భోజనం పెట్టని వారికి, వేదశాస్త్రాలకు, ధర్మంనల్ల, పితృదేవతలకు గౌరవం లేని వారికి, సంపదలున్నా తనవారిని అనుభవించుకుంటూ, రానూ అనుభవించకుండా, దానధర్మాలూ అటరించుకుండా లోభంతో ప్రసరించే వారికి అక్షయమైన నరకం ప్రాప్తిస్తుంది.

- 114) దేవతల బ్రాహ్మణత్వం నీదిస్తుంది ?
పురుషుని, వేదాధ్యయనంగాని, శాస్త్రపాండిత్యంగాని బ్రాహ్మణత్వాన్ని నిర్ణయించవు. ఉత్తమ శిష్యుడు బ్రాహ్మణత్వము.

- 115) ప్రియశానికి లాభం ఏమిటి ? అందరికీ ప్రీతిపాత్రుడు కావటం.
- 116) బాగా ఆలోచించి, సంపదన వానికి లాభం ఏమిటి ? కార్యసాఫల్యం.
- 117) అనేకమంది మిత్రులన్న వానికి లాభం ఏమిటి ? సుఖకాంతులు.
- 118) భర్తాత్మ్యనికి లాభం ఏమిటి ?
ఇహలోకంలో సుఖం, పరలోకంలో శాంతి, స్వర్గం.

- 119) ఎవడు సంతోషంగా ఉంటాడు ?
బ్రతుకు తెరువుకోసం ప్రయాణమిడి, విదేశసంచారం చేయవలసిన అవసరం లేనివాడు.
- 120) ఆశ్చర్యం ఏది ?
ప్రతి నిత్యమూ యువపదనానికి ప్రయాణం కలేవాళ్ళు చూసూకూడా, శాను మాత్రం శాశ్వతంగా ఉంటానని ప్రాంతిపడడం ఆశ్చర్యం.
- 121) ఏది సరిలయక మారము ?
సత్పురుషులు తమ జీవితంలో అనుసరించిన మార్గం.
- 122) వింత వార్త ఏది ?
ప్రపంచమనే పెద్దగిన్నెలో సూర్యుడనే అగ్నితో రాత్రింబవళ్ళు అనే ఇంద్రునితో కాలవక్త్రం అనే గరిటతో కాలపురుషుడు అనే వంటవాడు జీవులందరిని “మనం” చేయడం.

- 123) పురుషుల దేవరు : భూమ్యాకాశాలు వ్యాపించిన కిర్తి గలవాడు.

- 124) నర్మదని ఎవరు : ద్వందాలకు అతీతంగా సమవృష్టి గలవాడు.

ఈ విధంగా అగ్నిన ప్రవృత్తిలన్నింటికీ ధర్మబద్ధము, సత్య సమృద్ధము అయిన సమాధానాలు రావడంతో యజ్ఞుడు సంతృప్తి చెందాడు. ఒక వరం కోరుకోవచ్చును. నకులుణ్ణి బ్రతికించమని కోరాడు ధర్మరాజు. శిష్యులనుంచి పరాగైశ్వర్యం, వైగా సొంత తమకై అని, నకులుడు సవతి తమ్ముడని గుర్తుపాటు యజ్ఞుడు. కాని, తన తల్లి సంతానంలో పెద్దవాడైన శాను. జీవించి ఉన్నందున తన పినర్థి సంతానంలో జ్యేష్ఠుడైన నకులుణ్ణి బ్రతికించమని ధర్మరాజు కోరాడు. అతని ధర్మ దీక్షకు సంతోషించి యజ్ఞుడు నిజరూపం చూపించాడు. యువధర్మరాజై యజ్ఞుడు. మరో వరం కోరుకోవచ్చును. నిరంతరం ధర్మదీక్షకుడైన ధర్మరాజు ఈ దీక్షలో కూడా విజయం సాధించాడు. శరణాగత రక్షణ భర్తృం తనకు అక్షయమేయం అని,

తన్ను శరణు పొందన బ్రాహ్మణుని అగ్నిదేవతారాధనకు ఆననరమైన అర్పణని ఆమె గ్రహింప పలవరింపగా కోరాడు. తనకోసం కాక, తన తమ్ముళ్ళను బ్రతికించు కోవడం కోసమూకాక, శరణాగత రక్షణకోసం వరం కోరుకున్న భర్తరాజురాలిని భర్తప్రభుత్వ మానవాళికి ఆదర్శం. అడుగడుగునా భర్తరాజుకో కన్నించే భర్త దీ పీడి యమభర్తరాజు పూర్తిగా సంతృప్తి చెందాడు అంటే, లేదీ, బ్రాహ్మణుడు - ఇదంతా తన మాయా ప్రభావమే అని పిలిచిందాడు. పాండవులందరినీ బ్రతికించాడు. రాణియే అజాతవానం నిర్వహిస్తున్నా సఫలమవుతుందని అర్పించింది. అంతరానం ఆయాగము. భర్తదీక్షపరులైన భర్తరాజుకు కోరుకుందానే పాండవం దక్కింది.

ఈ కథా నన్నిచేతం భర్తాన కీని, సమభావాన్ని, నిష్కామతను ప్రసాదించ గలదని ఫల్గుణుని అనుగ్రహిస్తూ, వ్యాసమహర్షి ఈ ఘటాన్ని ముగిసాడు.

శ్లోకాంతము

భర్తృత ప్రజలు భర్తృతాత్మం బలి.

యద్యాత్మవిములు వేదాంత మనియు,

సీతి విపక్షణుల్ సీతి శాస్త్రంబని

కది వృషభులు మహాకాన్యమనియు,

రాక్షణీకులు సర్వలక్ష్య సంగ్రహమని

యైతి హాసికు తితిహాసమనియు

బరహు పౌరాణికల్ బహుపురాణ నముద్న

యంబని మహిగానియాడుచుండ

వివిధ వేదతత్త్వవేది వేదహ్యను

దాది ముగి సరాశరాత్మజుండు

విషు నన్నిదుండు నిగ్గుజినమై

పరగని చుండజేసి భారతంబు - నన్నయ.

శ్లోకాంతము

విదురనీతి

డాక్టరు. తూములూరు శ్రీ దక్షిణామూర్తిశాస్త్రి

“వందే మహిమతం వాణీ మమ్మతా మాతృనః కలం” (భీష్మపాతి)

భర్త పీఠులైన కరు పాండవుల చరిత్రగా ప్రఖ్యాతి గాంచిన భారతం ముఖ్యంగా ‘దాయాదుల మధ్య జరిగిన తగాదా’ అని అందరికీ తెలిసిందే. సహజం లోని మంచి చెడులను విశేషించి చెప్పటం కోసం వ్యాసమహర్షి తన మనుమలైన పాండవులను, భారతపురిలను ఉదాహరణంగా తీసుకొని ప్రపంచానికి నీతిని, లోకకీర్తిని ప్రకటించాడు. వ్యాసమహర్షికి భర్తాభిమానమే రచ్చ పీఠిరువురిలో ఏవరియెడ ప్రత్యేకించి రాగ ర్హేషములు లేవు. నిర్వికార మానసులైన ఆ మహర్షి అవసరమైనప్పుడలా కరు, పాండవు లిరువురికి జ్ఞానం ఉపదేశిస్తూనే వచ్చాడు. సక్రమంగా ఆరంభమకొని ఆచరించిన, భర్తాత్మత్వం పాండవులు చిరకీర్తి నాందించుకొన్నారు. దుష్టత్వానికి, దుర్మార్గానికి మారు వేరుగా నిలచిన కౌరవులు అసంబంధ పాలయ్యారు. అనర్థములను కొని తెచ్చుకొన్నారు వేదార్థ సారమగు. భారత కథా వర్ణనామను వివరించెడి ఆ యా ఘటములలో విమర్శనీతి యొక్కతీ. ఇందు అందరికీ కంఠనము చేయదగి, ఆచరణ యోగ్యములైన వెక్కు విశేషములు కలవు.

నియమము ననుసరించి పాండవులు అర్హణ్యవాన, అజాత వాసములు పూర్తి చేసుకొని ఉపసాహ్యమునకు చేరారు. బంధుమిత్రులతో కలిసి చిల్పించి, ముంచుగా ద్రుపదు పురోహితుని ద్వారా తమ తండ్రి భాగము తమకిమ్మని చెప్పి పంపించారు.

కౌరవసతి అందుకు తగిన సమాధానం చెప్పక, తమ ఆశ్చర్యం ప్రత్యేకంగా వేరొక వ్యక్తిచే తెలియజేయగలమని అన్నాడు. తర్వాత, భృతరాష్ట్రుడు సారవ చోడురీణుడు, నయనిశారదుడు అయిన సంజయుని పిలిపించి, పాండవుల హృదయాలు ప్రసన్నమయ్యే రీతిగా, మాటాడి రమ్యని పంపించాడు. ‘కర్త విరగకుండా పాము దావకుండా’ అనే సామెత ననుసరించి అతడు పాండవులను పొగడి, కౌరవులను కొనియాడి, వారిద్దరూ పాలూ, నీరు వలె ఒకటిగా కలిసి ఉండటం తగదని చెప్పి

ఒకవేళ కారవులు దుశ్శీలరై రాజ్య భాగం ఇవ్వకపోయినా ధర్మ తత్పరులైన మీరు, భీష్మన్నంతోనైనా, తృప్తి పడటమే మీ నడవడికి మేలని వివరించాడు.

పాండవులు 'ధర్మంగా తమకు రావలసిన భూభాగం వారు ఇవ్వకపోయినట్లైతే యుద్ధం తప్పదని, కారణ సజ్జిత ఉన్నట్లయితే అందరూ పరంపరకు కారణమని, ఇప్పటికే నా వారితో కలిసి జీవింపటకు తమ కేంద్రమైన అభ్యంతరం లేదని రోభ గుణంతో రాజ్యం పంచి ఇవ్వడానికి ఇవ్వడని పక్షంలో తాము దండెత్తి చస్తామని చెప్పారు.

సంజయుడు పాండవుల వద్ద నెలపు తీసుకొని, హస్తినకు చేరి, ధృతరాష్ట్రునకు తనరాక ఎఱిగించి, మరునాడు సభలో పాండవాభిప్రాయాన్ని వివరింపగలనని చెప్పి, ఆతని అనుమతి గొని వెళ్ళిపోయాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు కొంతసేపు కార్యచింతన మొనరించి, విదురుని పిలిపించి ఆతనితో సంజయుని రాక గూర్చి వివరించి నా మనసెందుకో చిరార్థగ్రస్తమై ఉంది, శరీరం నిప్పులలో పొరి నట్లు బాధిస్తోంది, నిద్ర పడకలేదు అని చెప్పాడు.

అందుకు విదురుడు సమాధానంగా "బలవంతుడు పై నెత్తిన బలహీనుడు, ధనం పోగొట్టుకొన్నవాడు, దొంగతనం చేయాలని వేది ఉన్నవాడు, క్రూరుకుల చితుడు, నిద్రలేక బాధపడతారని చెప్పి, రాజా! ఈ కొఱగాములలో ఏది నీ చిత్త వృత్తిని బాధిస్తోందో, చెప్పమని అడిగి పరధనాపహరణం చేయాలని నీవు కోరు కొంటున్నావా? ఏమి అని ధృతరాష్ట్రుని ప్రస్తుంచాడు - అందుకు ఆ మహారాజా ధర్మజ్ఞుని అభిప్రాయమేమిటో తెలియక నా మనస్సు వ్యాకుల పడుతోంది" అని చెప్పి ఆతని హృదయం వివరించడానికి నీవే సమర్థుడవు. కావున తెలియ జెప్పమని అడిగాడు.

విదురుడది విని, ముందుగా శాంతమూర్తియైన ధర్మజ్ఞుని బుద్ధి కొనియాడి, ఆ తర్వాత అపరమైత్యులైన మొదటినుండి నీవు, నీ కొడుకు వారికింత కాలం కీడు తలపెట్టానే వస్తున్నారు - మీరు శకుని, కర్క, దుశ్శాసనులపై కార్యభారం మోపి వారు చెప్పినట్లే ప్రవర్తిస్తున్నారు. అది అనమంజన మగుట మీకు మేలు చేకూర్చును.

"తమను తాము తెలుసుకోవటం, కొందరపాటుతనం లేకపోవటం, ఓర్పు వహించడం, త్యాగబుద్ధి కలిగి ఉండటం, లేని ప్రభుత్వం ఎప్పుడూ స్థిరంగా ఉండదు. ఈ సజ్జిత లక్షణాలు నీవే సీవారిలో లేవు. అది నీకు తెలుసు - యుద్ధిష్ఠిరుడెన్నడూ ధర్మాన్ని విడిచిపెట్టకుండా, సహన బుద్ధియై ఉండటం, లోకమెరిగిన సత్యమే కదా" అని వివరించాడు.

అని విని ధృతరాష్ట్రుడు "మరునాడు సంజయుని మాటలు విని నీవు చేయదగింది చెప్పి, చేయించవద్దు. ఇప్పుడు ఆవేదనతో తలదిలే నా మనస్సుకు హితవసనాలు చెప్పి, ఊరట కల్పించమని కోరాడు.

ధర్మాధర్మ విదుడు, సయానయములు తెలిసినవాడు అయిన విదురుడు అప్పుడు తన మననామృతముచే ఆతని హృదయం తేటపడేలా ఈ విధంగా చెప్పటం ప్రారంభించాడు.

ఈ విదురసీతి మానసిక చికాకాన్ని పోగొట్టి, బుద్ధి చికాకాన్ని కలిసుందన్న మాట. ఇది ఒక ధృతరాష్ట్రునికే కాక, స్వార్థచింతనులు, దుర్మార్గ వర్తనులు అయిన జనులకు హితం చెప్పి, తర్జనాన్ని పోషించగలదని వ్యాసుని, సంకల్పము. "ఓ రాజా! మానవులు నింద్యములైన సనులు మాని, లోకం హరించే సన్మార్గంలో నడుస్తూ, ఇతరుల సంపదలకు అనూయపడకుండా మనుజులతో మైత్రి కలిగి ప్రవర్తించటం మంచిది.

కోపము, ఉద్రేకము, గర్వము, అసంత్కృతి, దురభిమానము, నిర్వాసిభారము (క్రియాభాస్యం) అనునవి దురస్థ లక్షణములు.

ప్రభువును, చైతన్యమును, ఆరాధిస్తూ, భార్యను, బంధువులను సర్వీలంతో సంప్రీతులను చేయని మూర్ఖుడు ఆ ఫలములను మాత్రం కోరుకోవడం వమంజనం కాదు - అట్టివారు తమపై ప్రేమగల వారిని ఈనడింపటం, తమ నొలని వారి వెంటబడి తిరుగుటం, ఉపాయం తెలియక అపాయంలో పడటం, బలవంతులతో విరోధం పెట్టుకోవటం చేస్తూ ఉంటారు. అది వారి అజ్ఞానానికి నిదర్శనం.

ధనము, విద్య, సంశయ, దుర్మైతులకు గర్వమును కలిపాయి - సజ్జనులకు అదియే అడకున, చివరము ఏర్పడేలా చేస్తాయి.

గొప్ప విలువైన ధనస్సు నుండి వెలువడిన బాణం లక్ష్యాన్ని భేదింపనువచ్చు. లేక తప్పిపోవనువచ్చు - కాని నేర్పరియైనవాని సీతి కౌశలము (సర్వసము, పగవారిని సమూలంగా నాశనం చేస్తుంది.

ఒకటిగొని, రెంటి నిశ్చల యుక్తి (తేర్చి మూటి, నాలింటి గడువశ్యములుగఁజేసి యేరిజినిగల్గి, యా టిడి నెటిగి, యేడు విడిచి పరియివాడు వివేకధనుడు.

మనస్సు స్వాధీన పరచుకొని, సుఖదఃఖములను సమానముగ గ్రహించి ఈషణత్రయమును, (దారా, పుర్ర, ధనములు) భర్తార్థ కామ మోక్షములకు అధీనముగ చేసి, సంపేంద్రియములను గెల్చి, కామ క్రోధాదులను దెలిసి, సత్వగుణములను విడిచివెట్టి ప్రవర్తించ గలిగినవాడే వివేకధనుడు.

సంకీర్త అతరులను విడచి, మధురాహ్లాదులు తానొక్కడే భుజించుట. పలువురు నిద్రించేవోటి ఒంటరిగా మేల్కొనుట, ఒంటిగా కార్యారోహనము చేయుట దుష్టమ మార్గమున ఒక్కడే ప్రయాణము చేయుట తగదు.

జీవన సమద్రమును దాటించే నావ లోకంలో సర్వమొక్కదే, దానిని మించిన సదుణము వేరొకటిలేదు. లోకులు క్షమాస్వరూపుని చూచి అనమరుడని భావించుటంకదు. అయినప్పటికి ఆ క్షమయే మిక్కిలి అలంకారము. ఉత్తమ పరిశ్రమై నవారు దానినే ఎల్లప్పుడు ధరిస్తారు.

పరుష మననములు పలుక కుండుట, పాపహర్యములు చేయుకుండుట వలననే పురుషుడు లోకంలో ఉత్తముడుగా కీర్తింపబడతాడు. సామర్థ్యము కలిగి ఉండి సహనము వహించేవాడు, పేదరికంలో ఉండి కూడా, తనకున్నంతలో అతిథికి శ్రీతితో ఇచ్చేవాడు పుణ్యపురుషులని వేర్కొనబడతారు.

ధర్మము తప్పక సంపాదించిన సొమ్మ అపారలకు దానమివ్వటం, పాత్రలైన వారికి ఇవ్వక పోవటం. ఈ రెండూ విపరకు అపకారములుగానే పరిణమిస్తాయి.

పరశ్రీ వ్యామోహము, జూదము, మద్యపానము, వేట, పరుష భాషణము తీవ్ర దండనము. (కొరిస్యమును వహించుట) పొమ్మి వృధా (స్వయము) చేయుట అనునవి ఏడును సప్త వ్యసనములు.

లోగిన వేషమును (వస్త్రము) ధరించుట, తనను తాను పొగడు కొనకుండుట, బాధలు పడినను కీడు పలుక కుండుట, (అపకారమును తలప కుండుట) దానము చేసిన పిమ్మట దుఖింప కుండుట, తనకు ఎంత గడవని సీతి ఏర్పడినను, ధర్మమును తప్పకుండుట అనునవి హాసపుని నడవడికి మేలు చేకూరుస్తాయి. శీలమునకు చచ్చి తెస్తాయి.

నేర్పాము, సంభాషణము, విరోధము, వ్యవహారము, యుద్ధము తమకు అన్ని విధముల సమానులైన వారితో మాత్రమే చెయ్యాలి. తమ కన్న ఎక్కువ వారితో గాని, తక్కువ వారితో గాని అని తగవు.

ఉన్నది కొంచెమే అయినా దానిలో ఇతరుల కింత పెట్టి, తాము తీసుటయే మేలు. కష్టపడి, ప్రహర్షి, అల్పమగు సుఖమునే అనుభవించుట హాసము చేయవచ్చి. అధిగమిస్తుడు శత్రువు కైనా ఇవ్వటమే గొప్ప.

సజనుడు లోకము తన్ను గొనియాడగా విని ఉబ్బిపోక, ఇంకను మిక్కిలి హితమునే ఆపరిస్తాడు. తన యందు ఏ విభ్రమైన దోషము ఏర్పడనీయక పోవుచేగాక, ఇతరులకు తన వలన ఎటువంటి కీడును కలుగనీయదు.

ఈ రకమైన సత్రప్తవర్తన ధర్మసందనుని యందు కలదిని పలికి, విదురుడు ఈ సందర్భంగా గుణవంతులైన పాండవులను ప్రశంసించి, దుర్మావర్తనలైన దుర్బోధనాదులను నిందించాడు.

“మహారాజా ! ఇప్పటికైనను నీవు ఉపేక్షింపక పాండవుల చచ్చింది, దారికి భర్తబద్ధముగ రావలసిన రాజ్యభాగముప్పించి, నీ కొడుకులతో సమానముగ అవరించుట, నీ మైత్రికమును నిలబెట్టుకొనుట, నీవు చేయదగిన పని” అని చెప్పాడు. అప్పుడా మాటలు విని ధృతరాష్ట్రుడు కొద్దిగా తల ఊపి, “హితము, కర్మవ్యము

తెలిసిన వాడవు, ఇప్పుడు నన్నేమి చేయమంటావో చెప్పమని" అడిగాడు. అందుకు నమాదానంగా విదురుడు తిరిగి ఇలా చెప్పటం ప్రారంభించాడు.

"తాతా" నీవు నన్నింత గట్టిగా అడుగునన్నందుకు యధార్థమును చెప్పెదను దీనుము. ఎంతై చేసే గాలమును మ్రింగినట్లు చేజిక్కినది (దక్కింది) గదాయని నీ తమ్ముని భాగము ఆతని తనయులకియ్యక, నీ బొక్కడనే అనుభవించాలని భూమిన్నావు దిశాశపాతవే న ఆ పని నీకెంత మాత్రము తగదు. మూర్ఖుడైన నీ కుమారుని యట్టిప్రాయము నెరవేరదు."

అది విన్న ధృతరాష్ట్రుడు కొంతసేపు నిశ్చేతుడై ఉండి పునరుతో ఎన్నో ఆలోచనలు మునుకుకొని నిద్ర తాళిపోవటం వలన విదురునితో "ఇండాక నీవు చెప్పిన మంచి మాటల వలన, నా మనోవేదన కొంత భలారింది. నా కింకను స్వాధ్యాయములను గూర్చి చెప్పవ"ని కోరాడు. అప్పుడా విదురుడు "ఓ రాజా ! కాయ పూ రీగా సంజకుండానే కో నే దుని ఉండదు నరీ కదా ! నిర్దనములు కూడా దక్కువు. అదే వక్త్యానికి వచ్చిన తర్వాత అయితే అది మధురంగాను ఉంటుంది. భీజములు సహితం లభిస్తాయి. ఇట్టిదే శౌర్యసౌధన మౌళము.

తోటమాలి పూవులు కోసేనట్లు, భుమ్మెద పూలలోని మకరందాన్ని ఆస్వాదించినట్లు, ఎదుటి పారికి నోప్పి కలుగకుండ ప్రయోజనమును పొందుట కార్హ్య ఫలముకాని, మేధలంట నతీకి బొగులకు వినియోగింపరాదు.

ఇతరుల ధనమునకు, విద్యా పరిణతికి, తేజమునకు, బలమునకు, సరితపస్సూ సహనమును కోర్చేయే మానవుడు తెవులు లేని వేదనపాలై, చెలిపోతాడు.

ఎదుటి పారికి హితమును, ప్రీయమును, మనస్సునకు ఉల్లాసమును కలిగించు మాటలాడుట తగిన పని. కాకున్న మౌనము పహించుటయే మేలు.

న్నేహము, నిర్లోభము, ప్రసన్నత, పౌరుకులత, పుణ్యము, పాపము, గౌరవము, అగౌరవము, సజన, దుర్జనత్వములు మొదలగుననవచ్చి మాట వలనే నిర్దిష్టాయి. అందువల్ల పోనగినట్లు పక్కగా వలకుట లెన్న.

కత్తి, గొడ్డలి మొదలైన ఆయుధములతో తెగనలుకబడిన చెట్లు తిరిగి చిగురిస్తుంది. కానీ మాటలతో చెడిన పనిని తిరిగి సరిచేయటానికి ఎంత ప్రయత్నించినా పూర్వం కాదు.

శరీరంలో నాలుకొని, బిరిగి పోయిన బాణాలను నిపుణతతో (నేర్పు) తొలగించి గాయాలను మాన్పవచ్చునే గాని, మనస్సులో గాఢంగా నాటిన మాటలు ఎన్ని ఉపాయములతోనైనా పూర్తిగా పోగొటడం కష్టమే అవుతుంది.

కౌలవేళ్ళలా : భర్తనందనుని నోట ఎప్పుడై నా ఇట్టి పదుష వాక్యం వినబడిందా ? లేదు కదా ! నీ కొడుకులు మాత్రం ఒకరిని మించి మఱియొకరు సేవచూచి, నిర్భయములు అయిన మాటలతో వెళ్ళు- విధముల ప్రేరూపించటం వింటావే కాని, తగదని వారిని దారింపవు. నీకిది ఎంతమాత్రము పుంపిని కాదు.

చేటు గాలము దాపురించినప్పుడు చెడు మాటలు, చెడు పనులు మంచిగా తోస్తాయి. మంచివి, చెడుగా గోవిరిస్తాయి. నీ మనస్సు పాండవులతోపి విరోధమును మానుకొనుట కిష్టపడక పోవుట పాపము వేకువు.

మన కులమునందు లేజో, ధైర్య, ధార్మికత్వాని గుణములచే గొప్పవాడైన భర్తరాజా నీ నిరీకి వెలియె యుండు పాపికాదు. అతడు నీ పెదవనము చూచి నీ కొడుకు చేయు ఆపరాధములు అన్నింటిని నమానున్నాడు".

ఇది విన్న ధృతరాష్ట్రుడు విదురునితో "నీవు చెప్పిన సీతి వాక్యములచే నా మనస్సుకు తృప్తి కలుగుట లేదు ఇంకను చెప్పమని అడుగగా, మరల విదురు దిలా చెప్పేసాగాడు.

"నకల పుణ్య భర్తవయమును, భర్తవర్తనమును తులనాచిసచో భర్తము పక్షముననే మొగు చూపునట్లు వేదములు తెలియజేస్తున్నాయి. భర్త నిరయలగు వారికి ఇహలోక ఫలములన్నీ కలుగుటయే గాక కీర్తి కూడా లభిస్తుంది. మానవుడు భూమిపై ఎంతకాలం కీర్తింపబడతాడో, అతడంతకాలం పుణ్యలోక ఫలములు అనుభవిస్తాడు.

పూర్వము ప్రహ్లాదుడు రాక్షస జాతిలో పుట్టిన వాడే అయినప్పటికి తన కఙ్కారము న విధింపనుడు, అంగిరసుడనే బ్రాహ్మణుని కుమారుడు 'సుధన్వుడు' తన తప ప్రాణములు సంపాదించుటకై వెటకొని, ఒక ధర్మ సందేహమునకై తనయొడకు రాగా, మధ్యస్థుడైన అతడు కొడుకను పక్షపాతమును నిడివి, సుధన్వునే గెలిపించాడు. తర్వాత అతని సుపరి తన తనయుని ప్రాణములు దానముగా గ్రహించి విరేచనుని బ్రతికించాడు.

ఓ రాజా! ఆ విధంగానే నీవు కూడా అభర్త పరులైన నీ పుత్రులపై గల వక్షపాతాన్ని విడిచివెట్టి ధర్మంగా ప్రవర్తించుట మంచిది. ఆ కీతిగా చేసినచైతే నీ పుత్రులు సుఖంగా బ్రతుకుతారు. నీవు కూడా శోక విముక్తుడవు అవుతావు.

అర్జునైన వారు లేనిది అది సభ కాదు. సముచితంగా ధర్మము వదిలి వారు వెదలు కానేరారు. సత్యము లేనిది ధర్మము కానేరదు. తప ప్రయోజనాన్ని మాత్రమే మనస్సులో పెట్టుకొని చెప్పబడి కడదాక నిలబడలేనిది సత్యమూ కాదు.

నీతి మార్గములో బ్రతుకుట ఉత్తమ పద్ధతి. శౌర్యముచే సంపదలు సంపాదించి బ్రతుకుట మధ్యమ పద్ధతి. ఇతరులకు భారమైన విధంగా బ్రతుకుట అధమము. నీతి బాహ్యులైన వారిని ఉత్తములు ఎన్నడు మెప్పుకొనరు.

నీ కొడుకు లెల్లప్పుడు కయ్యమునకే కాలు త్రవ్వుతారు, నీ పుత్రుల మంత్రులగు కర్ణులు, సహింస యుధానికే పూనుకొంటారు. నీవు కూడా నీతి మార్గంలో ప్రవేశించు.

పాండవులు సమర్థులై యుండి కూడా, శౌర్యమొక శాంతినే కోరుకొంటున్నారే. సమంతిమగు నీతి మార్గముననే అవలంబించి ప్రజల మెప్పు పొందుతున్నారు. వారి శౌర్యాన్ని విజృంభించినచో దానిని ఎవ్వరును అర్జునేరు.

పాండు పుత్రులు నిన్ను తప తండ్రితో సమానముగ గౌరవించి, భక్తితో ప్రసరిస్తూ, సజ్జన సుతముగు ధర్మ మార్గమున నడుస్తున్నారు. కావున నీవును నిర్మల చిత్తమున వారిని కన్న కొడుకులవలె సంరక్షింపుము.

అన్యజ్ఞమున ప్రేమతో వర్తమానము చేసేవారే ఇతరుల కాధారము. ఒకరి

పలన సహాయాన్ని పొంది, ఉన్నతినిచెంది, సంపదలు సపాదించి, తన కట్టి మేలు చేకూర్చిన వారికి కీడు కల్పించే వాడు కృతఘ్నుడని పిలువబడతాడు. అట్టివాని కశీ బరము కుక్కలు కూడా ముటుకునేందుకు ఇష్టపడవు. చేసిన మేలు మరువకుండు (కృతజ్ఞత) ఉత్తమ లక్షణము. నీకు పాండురాజు పరమ భక్తుడు. పాండవులు కూడా నీకు అనేకములైన శ్రేతోభాషములు సమకూర్చి పెట్టారు. కావున నీవును పాండవులను అదరింపుము.

జీవితమున బాగుపడుట, చెడిపోవుట, నిందలనుభవించుట, ప్రశంసలందుకొనుట, ఇచ్చుట, వేడుకొనుట మొదలగు సుఖ దుఃఖాలు ఎన్నో కలుగుతాయి. వానికై చింతించాదు. చింత వలన ప్రాణులకు బలం తగుతుంది, దూపు చెవి పోతుంది, మతి తప్పుతుంది, రోగం వస్తుంది. చింతచే కృశించినచో శత్రువులు సంతోషిస్తారు. కావున వగవు మానుము. అనగా విని భృతరాష్ట్రుడు.

“మహామంత్రి! మొదటి నుండి ఉత్తముడగు ధర్మజుని నేను రితే ఉపచారములతో ఉడికించాను. ఇంక ఆ నెత్తగ ఉపకరించే ఉపాయమేదో చెప్పమ”ని అడిగాడు. అప్పుడు విదురుడు “మహారాజా! నియతమగు తపము, ఇంద్రియ నిగ్రహము, ఉత్తమ విద్య, రోగమును విడిచి వెలుట అనునది శాంతికి కారణములు. దాయాదులు పరస్పర సహాయంతో, ప్రేమతో కలిసిమెలిసి ఉన్నప్పుడే రామర తంపరగా స్పృహిస్తోంది సరి సంపదల కాటకములు నిచ్చెదరు.

ఒంటరిగా ఉన్న చెటుక ఏనుగు, గుఱము మొదలగు జంతువుల తారకి చేత గాని, గాలి చేతగాని పతనము తప్పదు. గుంపుగా ఉన్న చెటుక ఏ విధమైన బాధా ఉండదు. కావున కొరవులు, పాండవులు ఒకరి కొకరు సహాయంగా ఉంటే వారి నెన్నరు జయింపజాలరు సరిగదా! తేరిపాలు చూచేందుకు కూడా సాహసించలేదు. శత్రువుల సంఘర్షణ లేని రాజ్యం ముఖ్యమై, మహిమాన్వితమై నిలసిల్లగలదు.

వనవాస కేళములను అనుభవించిన పాండవులను వెంటనే ప్రితితో రానించి, వారికి ఉచితమైన స్థానమిచ్చి, నిలుపుకొనుట నీవు నీ కుమారులను నిలుపుకొనుటయే అవుతుంది.

లోకంలో ఎక్కడై నా ప్రియమైన మాటలు పలికేవారు ఉంటారేకాని, అప్రియమైనప్పటికి హితము పల్కెడు వారు అరుదు. జ్ఞాన మార్దేటప్పుడే అది తగినది అనువది వారింపిన నా పలుకులు రోగికి వత్తమువలె నీకు రుచింపలేదు.

కాకలను గైకొని మయూరములను (నెమళ్ళు) పరిహరించినట్లు, పిలులను జటుకొని, సింహములను అనారంభించినట్లు నీవు దుర్బోధనాదులను చేడ్చి ధర్మరాజు దులను విడిచి పెట్టావు. నేడు పరిపితి విషమించి మెరిసిన విప్పుడు దిక్కులోనక తలదీలి పోతున్నావు.

కులమును కాపాడుకొనుటకు ఒక్కని విడిచి పెట్టుచు నీతి. దుర్మయ పరుడై హితమును విననొల్లని సుయోధనుని విడిచి పెట్టిన నేమి? సంపద సహాయము నశేషించును. సహాయము సంపద నుదేరించి ప్రవరియను. ఇది పరస్పరాశ్రయములు. నీ సంపద పొందవులకు, వారి సహాయము నీకు, ప్రియము కలిగింపగా వారును పీరును కలిసి యుండుట మేలు.

“కురువంశ వర్తనులగు భీష్మ, యుధిష్ఠిరులును, నిర్వృత పరాక్రములగు కరారునులును, ప్రతాప నిలయులగు భీమ, దుర్యోధనులును, శస్త్రాస్త్ర పారంగతులైన అభీమన్యు లక్ష్మణ కుమారులును, శాపానుగ్రహ సమరులగు ద్రోణ, ద్రుపదాది పరమా వృత్తులును వారివారి బంధుమిత్ర జనంబులొక్కటై నీ ఆశ పాటించుడు, నయ విక్రమములు అప్రతిహతములై యుండ భూమిని శాసించు నీవిభవ ముజ్వలమై పరుల కవకాశ మీకుండ చెలుగుండుట ఎంత జాగుండునో ఆలోచింపుము. పొండవులు వీరులై నైరము మాత్ర తక యూరకుండినను కొన్ని దినములలో చీకాకునడి నీ రాజ్య వైభవము చెడిపోవునే గాని దుర్యోధనునిచే భూపరిపాలనా భారము నిర్వహించబడు.

దేవా! జాతులు గుణ హీనులైనను విడువరాదు. అట్టిది గుణ సంపన్నులై నీయునుగ్రహము కోరుచున్న పొండవుల నెన్నడు విడువ దగదు. నామాట వినము. వారల జీవనమునకు కొన్ని ఊత్సాహను, దుర్యోధనుని ఒడంబడి ఇచ్చుట లెస్స. నీ యువేక్షచే పశ్చాత్తాపము పుట్టును. అప్పుడు దానికి ప్రతీకారము లేదు. కావున నీవు అన్ని విధముల పొండవులతో సంది చేయవలయును.

మహాభారత పారిజాతము

శరీరము వ్యాధి, జరాదులచే నశించుట సహజము. అటుని తమతో పాటు పండుకొనుటకై యుద్ధము చేసి మరణించుట తగునా? మహా వైభవముతో కుల లేని సంపదలతో నొప్పిన రాజు లెవ్వరైన శాశ్వతముగ భూమిపై నుండిరా? కాన నా మాట విన్నదవేని ఇహపర సంపదలకు, కీర్తికి నిలయుడనై విరాజితైదవు.”

అని చెప్పగా విని, ధృతరాష్ట్రుడు విదురునితో “నీ మాటలతో నా మనస్సు కలక దీటింద్రి నీవు చెప్పినట్లే చేస్తాను, నీవు నిర్మలములగు మాటలతో ధర్మ పథమును, నీతి తత్వమును తెలియజెప్పావు” అని పలికి పరమార్థ దృష్టి కలిగెడు వాత్సల్యములను చెప్పమని కోరాడు.

విదురజడంబుకు సమాధానంగా “నాకు తెలిసిన విషయం చెప్పాను. మిక్కిలి రహస్యములైన అర్థములను బోధించుటకు సనత్కుజాతుడైన సమరుడని చెప్పి, వానిని ప్రార్థించాడు. అతడు ప్రత్యక్షమై ఆ పరమార్థమును ఉపదేశించాడు.

సాత్త్వికతేయ ముపద సంభవమై విలుదేశ్వరాద్ది సంభూత్యువ శోభితంబయి జగద్విదితంబగు భారతీయ భారత్యమరాఙ్గమును నిరంతర సంతత పుణ్య సంపద స్వర్ణభివృద్ధి నేయు వినినం గొనియాడిన నెలవారికిన్.

(నన్నయ్య)

ధర్మమరసి, పూని, ధర్మరాజులులు
నిర్మలంపు కీర్తి నిలుపు కొనిరి
ధర్మమే స్వపులకు కారక యోగంబు
విశ్వదాభరామ వినుర వేమ :

రాముడొకడు పుట్టి రవికల మీదేర్చె
కురువతి జనియించి కలముఁ జెరిచె
నిలను పుణ్యపాన మీలాగు గాదొకా
విశ్వదాభరామ వినుర వేమ :

భగవద్గీత - సామాజిక సందేశం

శ్రీ మల్లా ప్రగడ శ్రీమన్నారాయణమూర్తి
చరిత్రోపన్యాసకులు

మాతృశ్రీ ఓరియంటల్ కళాశాల

జిల్లా శుభా డి.

మానవ జీవితాన్ని సరైన దారిలో నడిపించడమే మహర్షుల లక్ష్యం. మానవుణ్ణి తీవ్రంగా ప్రభావితం చేసేవి అతని హృదయం, మానవుల మనోధర్మం ఏ కాలంలో అయినా ఒక్కటే. మానవ హృదయంలోని ప్రేమ, అనురాగము, క్రోధము, భయము వంటి భావాలు కాలానికి కాలానికీ మారవు. కాలంలో వచ్చే కొద్దిపాటి మార్పులవల్ల బహిః స్వరూపం కొంత మారుతుందేమోగాని, హృదయంతోలో మాత్రం చెప్పుకోదగిన మార్పుంటూ ఉండదు. సంఘంలోని మానవుల మధ్య శాంతియుత సహజీవనానికి కావలసిన ధర్మాలు సర్వసాధారణంగా అన్ని కాలల్లోనూ ఒకే రీతిలో ఉంటాయి. క్రాంతదర్శి అయిన మహర్షి మానవ మనస్తత్వాన్ని సునితంగా పరిశీలించి, మానవ జీవితంలో నిరంతరమూ జరిగే పోరాటాన్ని సమీక్షించాడు. జీవిత సంగ్రామానికి ప్రతీక భారత యుద్ధం. భారతానికి హృదయం 'భగవద్గీత'. అరుసుడు యుద్ధ రంగంలో ధర్మాధర్మాలకు బదులు బంధుమిత్రులను చూశాడు. అయిన వారిని చూసి మోహనదీ, విషాదం చెంది, ధర్మ సమూహ చేతనగ్గుడయ్యాడు. గీతా ప్రబోధానికి భారత యుద్ధం కేవలమూ నిమిత్త కారణమే. అహంకార మమకారాల కారణంగా కర్తవ్యతా విముఖుడైన సామాన్య మానవునికి సంకేతం అరుసుడు. హృదయ దోర్బల్యం మానవుడి కర్తవ్య నిష్ఠను దెబ్బ తీస్తుంది. కర్తవ్యానికి హృదయ దోర్బల్యానికి సంఘర్షణ ఏర్పడుతుంది. ఈ సంఘర్షణకు సాహిత్యంలో కన్పించే సంకేతం సంగ్రామం. తనలోని ధర్మా ధర్మాలకు ఘర్షణ జరుగుతున్నప్పుడు అధర్మమని తెలిసి చూడాలి - ఆ అధర్మాన్ని శిక్షించడానికి ఉద్యమ క్షుదు కావాలి మానవుడికి కర్తవ్యబోధ అవసరం కదా! అందుకే, "జుద్రం హృదయం దోర్బల్యం త్వక్వా - ఉత్తిష్ఠ!" అని జాగృతం చేస్తోంది గీతావాణి.

గీతా ప్రబోధం ఐనక ముందు అరుసుడు 'నరుడు'. విన్న తరువాత 'విజయుడు'. కర్తవ్యాన్ని విస్మరించి విషాదంలో మునిగిపోతే - నరుడు - కర్తవ్యాన్ని నిర్వ్యర్థించి గలిగితే - విజయుడు. నరుడు విజయుడు కావడానికే భగవద్గీత. కార్య సాధనకు వాలినంత మనస్తాపం లేని వారికి దైర్ఘ్యాన్ని ప్రసాదించి, కార్యోన్ముఖులను చేసే సమర్థత గీతా శాస్త్రానికి ఉంది.

మహాభారతం మానవ జీవితాన్ని రెండు భాగాలుగా చూపిస్తోంది. మొదటిది వ్యక్తిగత జీవితం. రెండోది సామాజిక జీవితం. మానవుడు తన జీవితంలోని ఈ రెండు పాత్రలనూ ధర్మబద్ధంగా నిర్వహించుకోవాలి. వ్యక్తిగత జీవితం సామాజిక జీవితానికి దీప్తిని కలిగించేదిగా ఉండాలి. అలా ఉండడానికి కావలసిన అన్ని మార్గాలనూ వివరిస్తోంది భారత హృదయమైన భగవద్గీత.

మానవుడు నిస్సహాయుడు కాగా, దైవమే అండగా నిలిచి, వెన్నుతట్టి ప్రోత్సహించిన భక్తి ప్రబోధమే భగవద్గీత. సమకాలం మనోవాంఛలను కలిగించగా కర్తవ్యతా విముఖుడయ్యాడు అరుసుడు. 'కార్యణ్య దోష్టో హత స్వభావుః'ని స్వయంగా చెప్పుకున్నాడు. అటువంటి అరుసుడు - తనకు కర్తవ్యం బోధించమని సర్వ సమరుడైన కృష్ణుణ్ణి కోరడం విఘటం కాదు. అనాదిగా మానవుడు దైవంతో ఇలాగే అనుబంధం పెంచుకున్నాడు.

వైద్యులను గౌరవించి, వారి ద్వారా కర్తవ్యం తెలుసుకుని పాటించడం - జీవితంలో బాగుపడాలనుకున్న వారికి సహజమే కదా! యోగ జీవితమూ, అందుకు కావలసిన సాధన క్రమమూ గీతావార్తల్ని బోధలో చక్కగా కన్పిస్తాయి. మానవుడిపై మనస్సు ప్రభావం ఎక్కువ కదా! చంచలమైన మనస్సును అభ్యాసం ద్వారా లక్షితో దారికి తెచ్చుకోవాలని, అలా తెచ్చుకోవడానికి తనకు నచ్చిన మహాసూత్రాలను ఆచరణగా ఎంచుకోవాలని - అంటాడు కృష్ణుడు. ఆదర్శంగా ఎంచుకోవడం అంటే పూజించడం మాత్రమే కాదు, వారిని అనుసరించి ప్రవర్తించడం. అలా అనుసరించ దగినవారే గురువు లేక ఇషదైవం. మనకంటె ముందు పుట్టిన వాళ్ళు మనకు భౌతిక మైన జన్మను ఇవ్వగలిగినట్లే, మనకంటె ముందు యోగ జీవితంలో స్వీకరించిన జ్ఞానాలు మనకు యోగ జీవితాన్ని ప్రసాదించగలరు. ఇలాంటి యోగ జీవితాన్నే 'రెండవ జన్మ' అని కూడా అంటూ ఉంటాము. అదే 'ద్విజన్మం'. మహాసూత్రాల

సన్నిధిలో చేరి, వారిని అనుసరించానుకున్నప్పుడు క్రమంగా వారిలో తన ప్రతి బింబం దర్శనమిస్తుంది. 'అదర్భం' అంటే అదం. అదంలో చూసి తన రూపు రేఖలను సరిదిద్దుకున్నట్లు - ఎవరిని ఆవర్ణంగా ఎంచుకుంటామో - వారిలో పోల్చుకుని తన జీవితాన్ని తాను దిడుకునే ఆనకాళం లభిస్తుంది. ఇలా దిడుకునే వేళలో మానవుడికి రెండు ప్రధానాంశాలు గోచరిస్తాయి. మొదటిది సమదర్శనం, రెండవది కర్మావరణలో కొళలం.

మిత్రులుగా, శత్రువులుగా ఉదాసీనులుగా, తటస్థులుగా, బంధువులుగా, మంచి వారుగా, చెడ్డవారుగా కన్పించే అందరిలోనూ ఒకే సత్యం సాక్షాత్కరించడం సమదర్శనం. సమదర్శి తనకు ఎదురైన సన్నివేశాలన్నట్లు ఒక న్యాయమూర్తిలా ప్రవర్తిస్తాడు. చెడుకి బక్షణ, మంచికి రక్షణ కల్పిస్తాడు. కాని అతని మనస్సుకి ఆ సన్నివేశాలపైనే అంటుకోవు. ఈ విధమైన సమవృద్ధితో యోగి నుంచి విధి నిర్వహణ జరుగుతూ ఉంటుంది.

ఇలాంటి సమదర్శనమే కర్మావరణలో కొళలాన్ని ఇస్తుంది. యోగి లేదా జ్ఞాని తనలో వ్యక్తమవుతున్న స్వభావాన్ని, ఆ స్వభావాన్ని అనుసరిస్తున్న గుణకర్మలను దర్శిస్తాడు. తానురాకున్న ఉన్న సీటి బొటా దానికి అడుక్కోని విధంగా ప్రపంచంలో తన కర్తవ్యం నిర్వహిస్తానే ప్రాసంచిక బ్యామోహంలో పడకుండా ఉండగలుగుతాడు. ఇలా సమదర్శనం, కర్మావరణ కొళలం కలసి మానవుడు మహానుభావు డవుతాడు.

సాధారణంగా నిత్య జీవిత సన్నివేశాల నిర్వహణవేరు. ఆధ్యాత్మిక సాధన వేరు అనే భావం మనలో చాలా మందిలో ఉంది. కాని, జీవితంలో ఎదురయ్యే సన్నివేశాలన్నీ మానవుడికి బక్షణ అందించడానికే అవి. అవే సాధన మార్గాలు అని నిరూపిస్తోంది భగవద్గీత. ఆధ్యాత్మికత వేరిట నిత్య జీవిత నిర్వహణ నిపుణతను అందించి, వ్యక్తిని సంస్కరించి, సమాజాభ్యుదయానికి అనువైన రీతిలో మలచి, మహోన్నతుణి చేసే చిద్య ఇది.

నిత్య జీవిత నిర్వహణలో మానవుడి మనస్సుకి చాలా ప్రాధాన్యం ఉంది. మనస్సు క్లృప్తమౌతే ప్రయోగితే అభివృద్ధి. బుద్ధిచేత నడిపించబడితే ధర్మావరణ. మనస్సు ఇంద్రియాలవైపు జరిగిపోవడమే సంసరణం - 'సంసరణం' అంటే జరిగి పోవడం అని కదా! అర్థం. సంసరణమే సంసారం. ఇలా జరిగిపోతే, ఆ మనస్సుకి

తెలివికి పొరలు కమ్ముతాయి. అలాంటి మనిషి తాను పతనమై పోవడమే కాకుండా, తన లోటి వాళ్ళను హింసించి, సమాజంలో ఆఠాంతిని రగిలిస్తాడు. ఇలాంటి సీతిలో, ఉన్న మనస్సు గల వ్యక్తుల ప్రవర్తన కారణంగానే ఈ నాటి సమాజంలో జరుగు తున్న ఎన్నో అవాంఛనీయ సంఘటనలను, అమానుష కృత్యాలను, మోరాలను, నేరాలను అను నిత్యమూ వార్తా పత్రికల్లో మనం గమనిస్తూనే ఉన్నాం. అందుకే, మనస్సును, మనిషిని సంస్కరించకుండా ఏం చేసినా సమాజ సమదర్శణ అమలులోకి రాదు. ఈ దృక్పథంతో వ్యక్తి సంస్కరణకు పూనుకున్న గ్రంథం 'భగవద్గీత'.

జనన మరణాలు ప్రకృతి సిద్ధమైనవని, అసరిహక్కుమైన ధర్మానికి కోకిలపడం తగదని అరునుణి యుద్ధానికి ప్రోత్సహించాడు శ్రీకృష్ణుడు ఇలాంటి బోధనల అలవడేది వైరాగ్యమే కాని, నిర్వేదం కాదు. కర్తవ్యం నుంచి పారిపోవడం కాదు. నిర్వేదం అనలే కాదు. కర్తవ్య నిర్వహణ కోరికలతోనూ పటుదలతోనూ కాక - సమదృష్టితోనూ ధృతిపక్షితోనూ జరగాలన్నదే శీతాచార్యుని ఆశయం.

యుద్ధరంగంలో ప్రవేశించిన అరునుడు మహాకారంలో మనస్సు వికలమై - గాంధీవాన్ని జారవిడిచి, చతికిల పడ్డాడు. అతన్ని కర్తవ్యం వైపు మరలించడానికే కృషిచేసి చేసిన శీతోపదేశం. కృష్ణుడు పూనుకోవలసిన అరునుడు సత్త్వం పాలయ్యేవాడు. గాంధీవాన్ని జారవిడిచిన అరునుణి మాసి-కొరపులు అతనికి వైరాగ్యం ఒంటవట్టిందని భావించారు సరికదా! విరికితనం అల్పిందని శేలి చేస్తాడు. వాళ్ళ హాళనకు వట్టుకోలేక అరునుడు కోపం వచ్చి యుద్ధం చేసి ఉండేవాడు. ఎలాగూ యుద్ధం చేయడం తప్పేది కాదు: కోపంతో యుద్ధానికి దిగటం కన్నా, ధర్మాన్ని గుర్తించి కర్తవ్య పక్షితో యుద్ధం చేయటం మంచిది కదా! వ్యక్తిగతమైన మాట వట్టింపులతో కోపపాలతో, చిరుబుద్ధులతో, రాగ ద్వేషాలతో కుతకుతలాడే మనస్సుతో కర్తవ్య పాలనకు పూనుకుంటే, కర్తవ్యానికి బదులు చేయరాని పనులు చేసే ప్రమాదం ఉంది కత్తెలు కొడేవాడు చిరాకుతోనో, పరాకుతోనో ఆ పని చేయబోతే, కత్తెమీద వేయబోయిన గొడవలిని కాలిమీద వేసుకుంటాడు. అందుకని కర్తవ్యం తీరు తెన్నులను, అందులో ఉన్న ధర్మాన్ని గుర్తించడం ఎంతైనా అవసరం. అలా గుర్తించేసేదే 'యోగం' లేక 'జ్ఞానం'.

గీతా ప్రతోధం ద్వారా జ్ఞానం పొందిన అర్జునుడు, కృష్ణుడి రూపంలో వ్యక్తమవుతున్న పరమ ధర్మానికి తన్ను తాను సమర్పించుకుని కర్మవ్యాన్ని పాటించాడు. జ్ఞానం పొందడంతో కర్మవ్యం ప్రారంభమవుతోందేగాని ముగిసిపోవడం లేదు. కాబట్టి గీతా సంపుటాల పుటలు తెరవాల్సింది జీవిత పరమ సంస్కరో కాదు, జీవితారంభ దశలోనే అని మనం గుర్తించాలి.

అనలు, కర్మలను ఆపరింపకుండా మానవుడు ఒక్క-క్షణమైనా ఉండలేడు. “సహి కర్మితే క్షణమపి జాతు తివత్క కర్మకర్మత్” అని కర్మ యోగం. అందుకే, కర్మాచరణం విడిచివెట్టడం కాదు, కర్మఫల త్యాగమే కర్మ సన్న్యాసం. ఫలితాన్ని ఆపివకుండా కర్మవ్య నివృత్తో మానవుడు కర్మలను ఆపరించాలి. “కర్మజ్యేష్ఠ్యాధి రాం నే - మా ఫలేషు కదాచన” అని గీతా వాక్యం.

అర్జునుడు సామ్యవాద సిద్ధాంత వ్యవస్థను సమర్పించాడు. అర్హత హక్కు ఉండరాదని, వస్తూన్న తివల వచ్చే లాభం వ్యక్తులకు కాక, ప్రభుత్వానికే చెందాలని, అప్పుడే సమ సమాజ వ్యవస్థను స్థాపించగలమని సామ్యవాద సారాంశం. భగవదీత చెప్పే కర్మఫల త్యాగం కూడా ఇటువంటిదే. ఫలితం తనది కాదు కాబట్టి కర్మాచరణతో నిరాశకు, దురాశకు లోనుగాకుండా సమవాదంతో ప్రవర్తించ గలుగుతాడు. మానవుల మధ్య ఈ విధమైన సమదృష్టి ఏర్పడినప్పుడు స్వర్గతుల్యమైన సమాజాన్ని స్థాపించుకో గలుగుతారు.

కార్యసిద్ధి, కార్య విఫలతల పట్ల సమభావము, ఫలత్యాగ బుద్ధితో కర్మాచరణం చేసే కొశలము యోగముని గీతావార్తలు వివరించాడు. “సమత్వం యోగ ఉచ్యతే” - “యోగః కర్మసు కొశలం - అంటూ - “యోగస్య పదు కర్మాణి” అని ఆదేశించాడు. “యోగివై కర్మాచరణ ప్రారంభించు” అనడంలోని అంతరార్థాన్ని గుర్తించిన కొద్దీ యదార్థం గ్రహింపబడింది.

హృదయ ధర్మానికి కట్టుబడి ప్రవర్తించడం మానవుని సమాజ లక్షణం. అలా ప్రవర్తించే మానవుడు జీవితంలో ఎక్కడా నా తప్పుటకుగనెనే అనకాశం లేక పోలేదు అందుకే, ఆత్మ సంయమనం అవసరమన్నాడు గీతావార్తలు. నిగ్రహం చాలక, ఎవరైనా తప్పు చేస్తే జీవితం పాపసంకితమై పోయిందని నిస్సృహ చెంద

నక్కర లేకుండా - సర్వాంతర్యామిని ఆశ్రయిస్తే దుఃఖ విముక్తి సాధ్యమవుతుందనే ప్రతోధం ఎంతైనా అవసరం. అందుకే, “సర్వధర్మాన్ సరిత్యజ్య, మామేకం శరణం ప్రజ” అన్నాడు శ్రీకృష్ణుడు.

సర్వాంతర్యామిని ఆశ్రయించడం అంతే సమాజ రూపంలో ఉన్న సర్వోత్తమ ఊటికి తన్ను తాను సమర్పించుకోవడం. పశ్చాత్తప హృదయం వునీకుడు కావడం. ఇలా శరణాగతి ద్వారా ఉత్సాహాన్ని పొంది, మానవుడు కర్మ యోగా భాగ్య కుశలుడై కర్మవ్య నిర్వహణ సామర్థ్యాన్ని పెంచుకుంటాడు.

అయితే, గీత వివరించిన ఆధ్యాత్మిక సాధనలను స్వార్థపరులైన నా కొందరు స్వప్రయోజనాల కోసం వినియోగించవచ్చు అందుకే, పెద్దల ప్రతోధం కాక అవసరమైన ఇతరులు అనుసరిస్తారని భగవదీత చెప్పాంది. “యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠః తత్త దేవేతకో జనః” - పెద్దలు సత్సర్వ రసను పాటిస్తే, వీన్నలు వారి అడుగు తాడల్లో పురోగమిస్తారు. ఇలా తరతరాలకూ అందిస్తున్నంగా ముందుకు సాగే ఈ సత్సంప్రదాయం సంఘమంతటికీ సంస్కృతి పరమైన సత్తువను, నైతిక బలాన్ని ఇస్తుంది. భావి పౌరులు మంచి నడవడి గుంవారై, సంఘాన్ని ప్రగతి మార్గంలో నడిపించ గలుగుతారు.

ఆధ్యాత్మిక సాధనకు గీతావార్తలు నిర్దేశించిన ధర్మ సముదాయం మానవ సంఘంలో నైతిక విలువలను, మానవునికి చిత్త శాంతిని ప్రసాదించగల మహాషధం. అందుకే, దాన్ని “ధర్మాత్మ్యమృతం” అన్నాడు. “భక్తుడే భగవత్ ప్రేమి” - భక్తి యోగంలో ప్రత్యక్షంగా చెప్పాడు. “యో మద్భక్తః సమే ప్రియః” అంటూ భక్తుడి లక్షణాలను వివరించాడు. “అర్హేషా సర్వభూతానాం మైత్రః కరుణ ఏవ” అని ప్రారంభించాడు. సమదృష్టి, సహన శీలము, ఆత్మ నిగ్రహము, సర్వభూతదయ మొదలగా గల ఉదాత్త మానవ ధర్మాలను పేర్కొన్నాడు. సాంఖ్య యోగంలో నితఃప్రజ్ఞాడు కాగల మానవుడే ఉత్తముడని పేర్కొంటూ, ఈ లక్షణాలనే వివరించాడు. దైవానుసర సంపర్జిభాగ యోగంలో కూడా సత్సర్వ రసను కావలసిన ధర్మాలను దైవి సంపత్తుగా అభివర్ణించాడు. “మానవనేవే మాధవనేవ” అనే భావాన్ని పాదు కొల్లుతూ - సత్సర్వ రసలో నుంచి తివ్యత్వాన్ని అందుకునే మార్గాన్ని భగవదీత సూచిస్తోంది.

మానవజ్ఞే సతనాశనకు దిగజార్చ్య అధార్మిక ప్రస్పృత్తి సంఘానికి కూడా మేలు కలిగిస్తుంది. అందుకే, గుణత్రయ విభాగ యోగంలో అలాంటి ప్రస్పృత్తిని తమో గుణంగా వేర్కొంటూ, 'అది' పనికిరాదని వివరించాడు. తపస్సును కూడా నైతిక పవిత్రత కోసమే గీతాబాధ్యుడు నిర్దేశించాడు. వెదలను గౌరవించడం, సత్వవర్తన, అహింస శాశ్వత తపస్సు అని, ఇతరుల మనస్సును నొప్పించకుండా సత్యము, ప్రియము, హితము అయిన సంభాషణ సాగించడం వాక్కునకు తపస్సు అని, ప్రసన్నమైన అంతఃకరణంతో సౌమ్య స్వభావంతో కూడిన ఆత్మ నిగ్రహమే. మానసిక తపస్సు అని శ్రద్ధాత్రయ విభాగ యోగంలో భగవానుడు చెప్పిన మాటలను ఈ సందర్భంలో మననం చేసుకోవలసిన అవసరం ఉంది.

“సాటి ప్రాణులను నీ వలెనే చూడు” అనేది దేశకాలాలతో యిమి తం లేకుండా అందరికీ అన్ని వేళలా పాటించదగిన ఉత్తమోత్తమ ధర్మం కదా ! ఆర్త సంయమ యోగంలో

“స్వభూతస్ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని ।

ఈక్షతే యోగ యుక్తాత్మా సర్వత్ర సమదర్శిణః ॥”

అని విశ్వమానవ ప్రేమను ప్రబోధించాడు శ్రీకృష్ణుడు.

కర్మసన్న్యాస యోగంలో కూడా

“నిద్యా వినయ సంపన్నే బ్రాహ్మణే గువి హవిని ।

కుని చైవ శ్వపాకే చ పండితాః సమదర్శిణః ॥”

అని - ఈ సమదర్శనాన్నే ఉద్దేశించాడు. అంటరానితనమనే సామాజిక జాత్యాన్ని ఇంకా వదిలింపకోలేని ఏ సమాజమైనా, ఈ గీతాధర్మం పట్ల మేల్కొన్నత తప్పదు.

సాంఘికమైన ఆశాంతికి కారణం స్వార్థసరత్వం, సంపదితత్వం, సమభావం లేకపోవడం అలాంటి తప్పదు. సమదర్శి విశ్వశాంతికి మూలం. అహంకార మమకారాలకు అతీతమైన విశ్వమానవ ప్రేమ ఒక మహా చైతన్య ప్రసంగిగా మానవాంతరంగాలో నుండి పొంగి పొరలితే గాని, శాంతియుత సహజీవనం సాధ్యపడదు సంఘంలో శాంతియుత సహజీవన వికాసానికి రావలూ గీతాధ్యయనం.

మహాభారత భూమిక

డాక్టర్. సి.యస్. శాస్త్రి ఎం.ఏ.పి.హెచ్.డి.

ప్రిన్సిపాల్

యస్. బి. యస్. ఓరియంటల్ కాలేజీ, తణుకు.

మానవులు అందరు సర్వజ్ఞులు కారు. కొంతమంది విజ్ఞులు మరొకొంక మంచి అజ్ఞులు కావచ్చు. ఈ ప్రపంచములో అఖండమైన జ్ఞానం కలిగి ఉండటం జీవుడుకీ సాధ్యం కాదు. అందుకే ఒక కవి “సర్వజ్ఞ నామధేయం శర్వనశ్చైవై అని చెప్పినాడు. అంటే ప్రతి వ్యక్తికి ఎంతటి పరిజ్ఞానము కలవానికైనను, ఏదో కొంత తెలియనిది మిగలే ఉంటుంది. ఎన్ని గ్రంథములు చదివి, ఎంత లోక మెరిగి ఎంతటి పరిజ్ఞానము నెంతటి అనుభవమును గడించినను, నీ విషయము నందో అజ్ఞానపు తెర ఆవరించి ఉండును. తెలియని దానిని గురించి మానవులు భయమునో, భక్తితో అలవదునుకొనుటకు సాధారణముగా అలవాటు పడియున్నారు. తెలిసిన విషయములందు కూడా భయము కలుగుట కలదు. అనగా, మరొక దాని వలన తనకు హానియో, అవకారమో కలుగునని తెలియుట భయపాతునగునన్న మాట. కాని తెలియని దానిని గురించి భయము కలుగుటలో ఒక భూత్కారము ఉన్నది. తెలియని దాని వలన ఉపకార అవకార విషయములో నిర్ణయము లేదు. వాటి స్వరూపము తెలియదు. ఏల భయపడవలయునో తెలియదు. భయపడకున్న నేమి? ఏమగునో తెలియని మరొక భయము. ఈ ఇటువంటి నిరంతర భయాన్నదమైన జీవ విక్షేపము నుండి భక్తి అంకురించినది. ఈ భక్తిని అనేక విధములుగా అభివర్ణించినారు. భజించుట భక్తి అందుము. భజించుట అనగా నేవించుట, కొలుచుట, ఉపసరించుట, పూజించుట, స్తుతించుట, ప్రియముగ మాటలాడుట, అనుకూలముగా ప్రవర్తించుట మొదలైన భావములన్నింటికీ అనుస్మృతముగా ఆధారమైన మానసిక స్థితి భావన. ఎవరిని భజింపవలయునో, ఎందుకు భజింపవలయునో తెలియుచున్నప్పుడు భక్తి స్వప్రముగా గోచరించును. తెలియని తనమున కేవలము ప్రవణత్వమునందే భక్తి బదిగి యుండును.

సాధారణముగా ప్రతి వానికి తానధిగమించలేని, ఇదమితముగా నిరూపించలేని, తాను జయించలేని శక్తి కలదని తెలియును. ఆ శక్తి ఎట్టిదో తెలియదు, ఈ తెలియని తనము నుండే వెనుక చెప్పిన భయభక్తులు కల్పింపబడుచున్నవి. ఈ రెంటి మధ్య నుండి మానవుని అన్వేషణ సాగుచున్నది. ఈ రెంటి వలన మానవుడు క్రమగతాంతరమున గనుచున్నాడు. ఈ క్రమగతాంతరముల వేదశాస్త్రములు మారదర్శకముగా నున్నవి. శమదహమలు, యమనియమాదులు, ఈ మార్గము నందలి సోపానములే. ఇట్టి వ్యాకృతి వలన కొంత చిత్తనైర్మల్యం కలిగినది. కాలము గడుచుచున్నది ప్రపంచము నడుచు చున్నది. జ్ఞాతమైన భయము వలన ప్రత్యక్ష ప్రమాదములు కానరానంత జరుకు భయము ప్రాంతి అనిపించినది. తనకున్న తెలివితేటలతో, శక్తి సామర్థ్యములతో ఎన్ని ఇబ్బందులలో, ప్రమాదములలో, నవస్థలతో భయకొనగలుగుచున్న మానవునికి మృత్యువు ఒక్కటి అసాధ్యమనిపించినది. ఏ ఉపాయము లేనప్పుడు, వారణడక భయస్థుడు మరణముకై నను సిద్ధుడగు మొండితనము అలవడెను. మఱియును కాలధర్మమందురు. ఈ కాలధర్మమున ప్రతి జీవియు ఏనాడో ఒకనాడు మరణించి తీరును. కాని తన దాక వచ్చినప్పుడు, మరణమునకు కొంత వ్యవధి కలుగవలయు నను ఆందోళనయే భయమనిపించును. మానవాతీతమగు శక్తి విషయమున, భక్తి కలవారు ఆ శక్తి అనుగ్రహము వలన తామింత కాలము గండములు గడచి యావ దాయుః ప్రహణము జ్ఞాతికిమని నంతసింతురు. కాని, వారికి కూడా మరణము తప్పనిదగును. తప్పని మృత్యువును గురించి వృథాభక్తి, వృథాభయము నిష్ప్రయోజనములని చిన్మంథలముగా బ్రతుకుచున్నవారు ఉన్నారు. ఎవరెట్టి వారై నను కాల ప్రవాహము యొక్క వేగమునకు ఒడిగి రూపుమాపి పోవలసినదే. కాలము మాత్రము అప్పటికి, ఇప్పటికి అనంతముగా, గంభీరముగా ప్రసరింపుచున్నది.

ప్రవాహమునందు బుద్ధుడముల వలె కాలమునందు జీవదళలు పోషి, నమసి పోవుచున్నవి. ఈ జీవదళలలో నిరంతర పరిణామ రూపములగు భావవికారములు వుట్టి పెరిగి నశించుచున్నవి. ఈ జీవకోటి యంతయు, జంతు జాలమంతయు నశించుటతో ముగియుచున్నది. ప్రతి సృష్టియు లయమునందే సరిపూర్వమగుచున్నది. ప్రవాహ రూపమగు నున్న జల ప్రకృతియందు, తద్వికారముగా నేర్పడిన బుద్ధుడ ములు నశించినప్పుడు ప్రకృతి రూపమే భావించినట్లు కాలమందు తత్వో వికారముల వలన జీవజాలము జన్మించుట వికార(మగును), ముగను, నశించి కాలగతముగ లీనమగుట కాలస్వభావముగను గోచరింపును. అందులకే కాళిదాసు “మరణం

ప్రకృతిశృతికాం చిక్వతిః జీవిత ముపగృతే బుధైః” అని బోధించినాడు. ఈ ఆదిత్యర్థమే, ఈ ఆశాశ్చర్యమే మేదావులగు మానవులను శాశ్వత తత్వాన్వేషణవైపు నడిపించినది. “యంఽదిత్యా ఆతి మృత్యుషేతి, అభయం ప్రత్యక్షం చిదతే, అనతోమా నదమయ” మొదలైన శక్తి వాక్యము లెన్నియో, ఈ అన్వేషణకు వశమవుచున్నవి. శమదహమిది సాధన సంగతితో, చిత్తానిత్య పన్న వివేకముతో బహిరంద్రియముల నిరోధించి, కామక్రోధాదులను జయించి, అంతరంద్రియములను గెలిచి, విమిత గంభీరముగా అంతర్భుజమగు దర్శనమున ఎందరో మహానుభావులు శాశ్వత స్వస్వరూపానుభూతికై ప్రయత్నించుచున్నారు. ప్రాపంచిక వ్యవహారమునందలి సుఖ దుఃఖాలు, రోగకేదాలు జీవయాత్ర పరమావధిగా అనుభూయ మానములు అగును. జీవభోగముల విషయమున చిరక్తిని కలిగించుచున్నవి. నిరంతరానుభవము వలన కన్నమైన మనస్సు మాట వెగలనంతదాకా తాను ప్రసరింపగలిగినంత దాకా ప్రసరించి, శాంతింది, జ్ఞానమయమై భాసించును. ప్రపంచ ప్రబంధ సాహిత్యములందు శాంతరసానుభూతి పరమావధి ఇట్టిది.

ప్రతి జీవికి తన కిష్టమైనది జరగవలయునని, ఇష్టము కానిది జరుగరాదని అభిప్రాయం ఉండును. ఇట్టిది స్వార్థమగునో కాదో నిర్ణయించుట సాధ్యమా? ఇది జీవ లక్షణము అయినచో ఇట్టి వానికి స్వార్థమరుడన్న బిరుదుము ఎందులకు? అద్వైత వాదులకు జీవత్వమే సత్యము కానప్పుడు ఇట్టి లక్షణము యదార్థమగునా? కాకున్నను, అహంకరుడు, అస్మితకు కూడని ప్రాపంచిక వ్యవహారము లెఱుంగును? భర్త కామాదులయందు వలె మోక్షము నందు ఇచ్చి కూడా శాస్త్రములయందు అంగీకరింప బడినది. సాచిన చతుశయమునందు ఇది కూడా ఒకటి అయినది. అందుకే “కామిగాని మోక్షగామికాడు” అన్నమాట వుట్టించేమో! ఈ ఇష్ట ప్రాప్తులకు, అనిష్టపరిహారాలకు అనుసరింపవలసిన విధానముల గురించియు, అపరిపవలసిన కర్మల గురించియు ధర్మ భంగము లేకుండా నిరూపించినది వేదములు. అందలి విషయములే మరొకొంత వివరించి దేశకాలాలను, ఆచార వ్యవహార సంప్రదాయములను నవిమృశకముగా బోధించినది ధర్మశాస్త్రములు. ఈ అంశములలో ఒక్కొక్కదాని గురించి అందరి గొప్పతనము, ఆచరణీయత్వము వల ప్రదర్శనమును సోదాహరణముగా, కథలు కథలుగా బోధించినవి పురాణములు. ఇట్టి కథలు కొన్ని వేదములందు కూడా కలవు. ఇట్టి కథలందు కొన్ని కొన్ని సూక్ష్మముగా పరిశీలించవలసి ఉంది. సావకార్యములలోనే

బ్రతుకంతయు కంటిన దుష్టుకడు మరణించు నమయమున కుమారుణి తలచుకొని, తన ఖడ్గము కాలది ఆతని పేరు భగవన్నామమెనందున తానన్ మాత్ర నిశేషము లతో మరణించిన పిదప విష్ణు మాతలంచే సగౌరవముగా వైకుంఠమునకు చేర్చబడెను. మరొక భ్రాతృవారుడు ఎప్పుడైనఁ జెనాటి భవరాత్రి, రాత్రియందు ఒక జీర్ణ దేవాలయమున గుడ్డపీఠము నూనెతో ముంచి పెరిగించు కొన్నంత మాత్రమున ఆతని సర్వపాపములు నిర్మూలములై కైలాసమును చేరెను. అనగా ఒకడు ఎన్ని అత్యత్యమల నొనర్చినను, కుమారునకో, మరొక్కరికో, భగవంతుని పేరు వెట్టి కొనినచో ఇక నాతనికి పాప చింత అక్కరలేదనియో? మరొక్కరు మహాపాతకము లొనరించి ఏ మార్గ మధ్యమముననో నదిని దాటుచు స్నానము చేసినంత మాత్రమున, ఏ దేవాలయమునకో కుడివైపుగా నడిచినంత మాత్రమున, భుజించుటకు ఏమియు లేక ఏ ఏకాదశి నాడో పున్నంత మాత్రము చేత సరాసరి పుణ్యలోకములకు చేరుకొన గలిగినట్లాయెనా? ఇక ఇన్ని ధర్మ కార్యములు, విధియమములు వృథా శ్రమములే అగును కదా? అందు చేతనే ప్రాజ్ఞులు కొందరు ఇట్టి వానిని అర్థవాదములని పేర్కొనిరి. అనగా నేమి, ప్రధానమైన అర్థము యొక్క గొప్పతనమును మించి అభిప్రాయము కలింపుట కొరకు, చెప్పిన నిర్దిష్ట మన్నుట. బ్రతికి నంత కాలము పరిమార్చి చింతన లేని అజ్ఞుడు కూడా ఏ మంచి సమయములోనో యాదృచ్ఛికముగా ఆనరించిన పని తత్తే దేశ కాల విశేషముల వలన మహా పుణ్యముగా పరిణమించి ఆతని సదత్తిక కారణమైనదనగా, నిరంతరము సత్ ప్రవర్తనతో, సర్వంగముతో, అట్టి సత్కార్యములు అనేకములు ఆనరించిన వారికి ఇంకా పుట్టి గతులుండవని కైముతిక న్యాయమున బోధించుటయే ఈ అర్థవాదము లకు ప్రయోజన మందురు. ఇట్టి కథలు పురాణములందెన్నియొ కలవు. ఆ కాలమున లకు ప్రరాణ కాలమున ఇటువంటి గాథలపై సంశయములు కలిగినో, లేదో తెలియదు. నిస్సంశయముగా ఆదరింపబడుటచే అప్పటి పురాణములు కూడ, పుక్కిటి పురాణములు కాక నేటికిని జనశ్రద్ధ యందున్నవి నానాటికి ఆయః ప్రమాణము, విద్యా ప్రమాణము, జ్ఞాన ప్రమాణము నన్నగిల్లి విజ్ఞానము వృద్ధి చెందుతున్న కొలది, ఇట్టి చివయములందు అనాదరము కలుగుట కానవచ్చు మన్నది.

మానవులకు అసాధ్యములైన కొన్ని శక్తులను సంపాదించుటకు మంత్ర తంత్రాలు, మఱి యంత్ర బాషవాదులు కలవన్నది పూర్వము నుంచి విగినవియే. వీని యొక్క ప్రయోగములలో, సద్గుణలలో అభిధేయములలో నాటికి నేటికి ఎన్నియో వ్యత్యాసములు ఏర్పడినవి. అంతిమేకాక, యుగధర్మములను బట్టి కూడా ఆయా ప్రభావములందు తాతవ్యము కూడా కానవచ్చుచున్నది. దీనిని బట్టి జేరితా వేసికొనినచో ఆనాటి శక్తులు అత్యాహూములైనను, ఊహ కందనివి కావు. పురాణకథములైన ఇతిహాసము లెన్నియొ అంతో ఇంతో దేశకాల వ్యత్యాసము అున్నను, చారిత్రకులు సరిగ్గా అనత్యమలగునా? నాటి కాలమున ఋషి జీవితమును గడిపిన క్రాంత దుర్భులగు వ్యాసాదులు ప్రపంచ ప్రమాణములుగను, మార్గధర్మములుగను యాశ్చర్యము మన గలిగిన పురాణములను అసత్యాంశములలో, అభూత కల్పనలలో చిత్రించి నారనుట అసంగతమే అగును. అలనాటి మానవులందరు అంతటి గొప్పవారు కాకపోయినను గొప్పవారైన కొందరి ధర్మత్రను మాత్రమే వారుదాహరణముగా గైకొని యుందురు. మానవుని యొక్క ధర్మాధర్మ ప్రవృత్తులందు మనస్సంకల్పము ప్రధాన మందురు. మరి అర్థవాదములలో దాని బ్రతుకేమైనది? కొందరు అన్ని కథలను ఏ ఆధ్యాత్మిక విషయములతోనో ముడితెట్టి సమన్వయించి, నమరింతురు. రాహు యుజమున ఆంజనేయుని సీతాన్వేషణమును ప్రాణాయామతత్వ పరముగా అభివర్ణించిరి. భారతమున పంపభర్త కయగు ద్రాపది పంప నిషయ పరివార్తియగు ముగి పీఠికి సంకేతమనిరి. సరోపాఖ్యానమును బ్రహ్మతత్వ ప్రతిపాదకముగా పమత్కరించిరి. ఏ కథ తీసికొన్నను షడ్వింశతి తత్వములలో ఏదియోనొకటి. దేనితో నొకదానితో ఎక్కడానొకకొండ సంపదించినట్లు అనిపించును ప్రకృతి వైభవము అట్టిది. ఇది మాత్రమే అందుమా, వ్యక్తుల పేర్లు, స్థానముల పేర్లు, విషయ సందర్భములు అన్ని కూడా ఇట్టి సమన్వయమునకు అనుకూలమైన అర్థముల నిచ్చుటకు అవకాశము కలదిగా గోచరింపుట మరొక విచిత్రము. పోనీ ఈ పురాణ గాథలన్నీ అతఃపూర్వ ప్రవలితములై ఋషుల చేత కేవల మితిహాసములుగా ప్రోకములైనవేయని సమాధాన పడవచ్చునని అనుకొన్నను, భారత, రామాయణములు అట్టివి కాదు. రసయంతకు సమకాలీన సమాజమున, రసయంతలు కూడా స్వయముగా పాలు మిక్కిలి ఉపాదేయములైనవి. అందుకేనేమో అన్ని రెండునూ భారతీయులకు

భారతముల ఛార్మిక జీవన విధానమంతయు ఒకానొక అవసర విశ్వాసము నందు ఆధారపడి యున్నది. దానికి కొన్ని కారణములు కలవు.

- 1) కామసుఖనిండునన్న కన్న సుఖములన్నియు జన్మాంతరములందు కామై నర్పిన పాపపుణ్యములకు ఫలితమువే అను ఆశాస్రాయము.
- 2) కామీ జన్మము నందు చేయు కర్మల వలన ఒకానొక అపూర్వమగు పుణ్య విశేషము వీర్చునను తలంపు.
- 3) కామ చేయు పనుల యందు అద్భుత రూపమున ఏదియో అజాతముగా సహకరింపుట స్వప్రసంపన్నునకు స్పష్టి స్థితి లయకారుడగు భగవంతుని యందు భక్తి భయోదుల వలన అనుభూత ప్రతీకూలత ఆస్పదములగు మనో వికాసములు. తత్తత్ ప్రతీకారములగా శాస్త్రముల యందు విహితములైన విషయములను అనుసరింపవలయునను సంప్రదాయము.

ఇటువంటి వాదీవలన మానవుడు అనేక విషయములలో కొన్నింటికి సరిఅయిన కారణములు తెలిసికొనలేక పోయినను ధర్మమూలమగు వేదశాస్త్రాదుల యందలి విషయములలో ఒక అనిర్వచనీయమగు విశ్వాసము వెంపొందింపకునుట అవ్యసించినాడు. అదే, అర్థములగు స్మృతి పురాణముల యందు కూడా నిత్యవర్తించు తత్వముగా ప్రవృత్తి అలవర్చుకొన్నాడు తత్తత్ కర్మాభరణముల విషయమున అట్టి విశ్వాసము లేకున్నచో ఆ క్రియలు ఫలవంతము కానేరవని స్మృతి కర్త వేదాశ్రయించినాడు. దీనికి భారతమునందే ప్రమాణము కలదు. జనమేజయ మహారాజు తన శరీరము నందలి గోడలవంటి చర్మరొగము నివారించుటకు వ్యాసుని ఉపదేశము మేరకు భారతము నంతను వినుట జరిగినది. భారత శ్రవణము పూర్తి అయిన తర్వాత శరీరమందు మూడు మువ్వలు మాత్రము మిగిలి పోయినవి. అప్పుడు వ్యాస భగవానుడు నీకు భారతగాథలో 3 విషయములందు అవిశ్వాసము కలిగినది. అందువే, మూడు మువ్వలు మిగిలినవని చెప్పగా ఆత డవునని వెలది చేసెను.

- 1) భారత యుద్ధమునందు భీముడు ఆకనమునకు విపరీత చివ వీనుంగులు ఇప్పటికిని ఆకాశమున పరిభ్రమించు చున్నవనుట.

- 2) ధర్మరాజు యుద్ధమున మరణించిన బంధుల కందరుకు పాల్గొకక కర్మ కాండలు నిర్వర్తించుచుండగా ఆ పితరులందరు శరీరాదులై పల్చి ప్రత్యక్షముగా కష్టములను న్వికరింపుట.

- 3) వ్యాసుని వంటి మహానుభావుడు, మహర్షి, శక్తి సంపన్నుడు, పంశకర్త మేలుకొలి కొలవ పాండవులకు నయముననో, భయముననో నన్నజెప్పి పరిష్కారము చేసేయుంటినచో ఇంద్రుల రాజవల డయము జరుగక పోయి ఉండుననుట.

ఈ సందర్భములను విన్న వ్యాస మహర్షి ఆతనికా అనుమానములను సప్రమాణముగా అనుభవమునకు తెచ్చిన వెంటనే ఆతనికి మిగిలియున్న మూడు పాపాలు పూర్తిగా పోయినవి.

నారాయణాంశతో వేద విభాగము నొనర్చుటకు అవతరించిన వ్యాసముని అనేకములగు పురాణములు రచించియు తత్స్వధర్మార్థ సమన్వయ రూపముగను పుణ్యోక్తులగు నల యుద్ధి రాదుల దివ్య కథానుబంధమున ప్రత్యాశికు రచించియు శ్రీకృష్ణుని గీతోపదేశమును నిమిరించియు, నరనారాయణుల దివ్యగాథలను పరామర్శించియు, జయమును పేదతో ఈ భారతమును రచించాడు. సమగ్ర సంగ్రహముగ లక్ష కోటిములలో ప్రణీతమగు ఈ భారత సంహిత యందు ప్రతిపాదించని విషయము ఎందును లేదనియు, ఎప్పుటి నిగూఢమైన విషయము కూడా ఇందు పొందు పరువ దివీనదనియు అభిజుల వాక్యము. అందులకే వేదములవలె దర్శి మూలమై, కర్మాచరణమున ఉపాసనా విధానమున, జ్ఞాన పథమున అర్చితీయముగా మార్గదర్శకమై, పుణ్యకథా నిబద్ధమైనందున ఈ భారతము పంపమ వేదమైనది.

కథానరముగ చూచినను బంధుక్షయము వలన నిర్దేహముతో నిరకటైన ధర్మజుని యందు నిత్యానిర్భయ వస్తు వివేకము కలిగి శ్రవణ మననాదులతో చిత్తము దీప్తమై, యోగ సాధనమున రీసమై శాంత జ్ఞానమున విశ్రాంతమైనది. అందులకే, భారతమున శాంతరసము ప్రధానమని అలంకారికులు నిరయించినారు. ఇంతటి వాఙ్మయ ప్రసంపమున భర్తరాజు ఒక్కచే దీరశాంత నాయకుడని నిరూపించినారు.

మహాభారతంలోని ఉపాఖ్యానములు - ఉపదేశములు

మహాభారతంలో ప్రధాన కథతోబాటు, ప్రసక్తాను ప్రసక్తంగా ఎన్నో ఉపాఖ్యానాలు చెప్పబడ్డాయి. అందులో ప్రతి ఒక్కటి ఏదో ఒక విశేష ప్రయోజనాన్ని ఉద్దేశించి కూర్చబడి ఉండటం వలన అది ఆ దుర్ల నూత్నమును వివరిస్తూ, ప్రధానాంశమునకు ఉపసలకంగా ఉండి, కథావృద్ధికి, కావ్య పరిపూరతకు దోహదపడింది. అలాంటి కొన్ని ఉపాఖ్యానములు మనకు ఏమీ ఉపదేశమిచ్చేయూ ఇవ్వదు సంగ్రహంగా తెలుసుకోదాం.

- 1) కషపడి పని చేయుటం, ఇతరులకు సాయపడటం లేని (సోమరి పోతుల) స్వర్గ సుఖం కన్నా, కర్మ భూమియైన భూలోక నివాసమే మిస్ట. అని సంభావించిన ముదలని చరిత్ర మానవాళిక క్రియాశీలాన్ని ప్రబోధిస్తోంది.
- 2) తల్లిదండ్రుల మాట వినడం, వారిని నేలినడంలో గల మహిమను, స్వధర్మా చరణం వలన కలిగే గౌరవాన్ని నిరూపించింది. 'ధర్మ వ్యాఘోషాఖ్యానం.
- 3) సత్య నిష్ఠను ప్రతిపాదించే దుష్టంతో పాఖ్యానం.
- 4) దుష్టుని అధికార సంపదలు పీఠం కావని చెప్పటానికి 'సమాను' చరిత్ర నివర్తనం.
- 5) తన గొప్ప కాను చెప్పకొంటే ఆ ఫలితం పోతుందనటానికి 'యయాతి' చరిత్ర ఉదాహరణం.
- 6) వేదరికం అనుభవిస్తూ కూడా, తనకు ఉన్నంతలోనే అతీతి ఆస్వాద్యంగా (ఆహారం) పెట్టటమే గొప్పగా చెప్పింది సత్ ప్రస్తుని ఔదార్యం.
- 7) "ఒకరు చేసిన తప్పుకు, ఆ వర్తం మొత్తం అనవలసాలు కావలసి వస్తుంది" దీనిని సర్వయోగ ఘటంలోని వివరణ, (ఉదంకోపాఖ్యానం)

"ప్రలయ దైన యొక్క కులపాంసను జేసిన దాన తత్కృతం బెల్లను దూసి తంబగుట యేమి య పూర్వము?"

దుర్భేధన శతం, కీచక శతకం వారిలో ఒక్కరి దురాగతం వలననే బలి అయి పోయిందని భారతం వివరించింది.

"చెఱవకురా చెదేవు" అన్నది మొదల యాత్రలోని రహస్యం.

- 8) 'హుత్పదస్య విముక్తి' కై పాటుబడుటం తనయుల కన్యకలను "స్వావరోపాఖ్యానం" ఉపదేశిస్తుంది.

భారత స్వాతంత్ర్య ఉద్యమ సాహిత్యానికి ఎంతో స్ఫూర్తినిచ్చింది యీ ఘటం ఇందుడు. వాలమిల్యాదులను పరిభవించటం "ఓలహీనులను చూచి బలగర్భంతో సరిహాసించి, దురుసుతనంగా వ్యవహరించే వారికి 'శృంగ భంగం' తప్ప"దని నిరూపించింది.

- 9) ఆచార హీనత వలన కలిగే అవరాన్ని, దైవ వైఫర్యం వలన ఏర్పడే దుస్థితిని బాటి చెప్పింది 'సరోపాఖ్యానం'.

- 10) యయాతి చరిత్రలో కనుడు శుక్రాచార్యుల వారి వద్ద "మృత సంజీవనీ విద్య" సంపాదించటం విద్యార్థి దశలో మానవులను ఎదుర్కోవలసిన ఇబ్బంది. దులను, విద్యార్థి పట్టుదతో వాటిని అధిగమించే విధానాన్ని వివరించింది. ప్రతి ఒక్కరు సోశిల్య సంపదను కాపాడుకోవాలనే విషయం ప్రకటించింది.

- 11) భర్త సేవా భర్తాన్ని, పతివ్రతా మహిమను ప్రకంపించింది సావిత్రీ - ఉపాఖ్యానము.

- 12) ఆదర్శ మానవ జీవిత విధానాన్ని అభివర్ణించింది 'రామోపాఖ్యానము'

ధర్మా చరణం ద్వారా మానవుడు మాధవుడు అవుతాడని, మాధవుడే మానవుడై నిరూపించిన వై సం ఇందులో దర్శన మిస్తుంది.

- 13) "ఎంతటి పారికె నా గర్వము కీడునే కలిగిస్తుందని, గర్వమును విడిచిన వాడే ఉత్తముడ"ని ప్రతిపాదించింది యవక్రీతుని చరిత్రము. (రోష శుడు ఈ కథ ధర్మరాజుకు చెప్పాడు. అ. స.)

- 14) ఎవని కీర్తి, ఎంత కాలం భాజగతునై చినబడుతుందో అతడంత కాలం బుద్ధిలోక సుఖములు పొందుతాడని 'ఇంద్రద్యుమ్ను' పరిత్ర' వెల టింది. ప్రజలు సత్కర్మములు ఆచరించి చిరకీర్తి సంపాదించు కోవాలని ప్రోత్సహించింది.
- 15) 'భగీరథుని పరిత్ర' గంగావతరణ ఘటాన్ని చివరినూ, పితరులకు, ఉత్తమ గతులు కలిగేందుకై సంతతి చేయవలసిన పుణ్య చిరుల యెడ ప్రేరణ నిస్తుంది.
- లోకంలో ఎవరైనా గట్టి కృషిచేసి గొప్పపని సాధించినప్పుడు వారు 'భగీరథ ప్రయత్నం' చేశారని అనటం పరిపాటి
- 16) నృంజయుని తనయుడైన 'సువర్ణసిని' కథ వలన అత్యాశ జేమదారుకం కాదని తెలుస్తుంది. బంగారంపై ఎవరికి అధిక వ్యామోహం తగదని నూచించింది. అది ప్రమాదానికి, ప్రాణహానికి కూడా కారణమని మోర్చ రించింది.
- 17) త్రిపురాసుర సంహార ఘటం శరీర త్రయాన్ని, అధిగమించిన ఆత్మత్వ స్వ మును ప్రబోధించింది.
- 18) జీర సాగర మథనం, కుండలినీ శక్తిని జాగృత పరచి, యోగాదుభ్యం ద్వారా అమృతశాస్త్రిని సాధించడాన్ని సూచిస్తుంది. (రేవాసురులు మన లోని మంచి, చెడులకు ప్రతీకలుగా గ్రహించాలి.)
- 19) 'సుందోషసుందుల కథ' త్రి వ్యామోహం సోదత్వాన్ని, స్నేహ సంపదను నశింపజేసి, పరస్పర విద్వేషాన్ని పుట్టింది, వినాశనానికి కారణమవుతుందన్న సత్యాన్ని బాటి చెప్తుంది.
- అందువలనే పాండవులు నారద మహాముని ఉపదేశాన్ని పాటించి ద్రోహతి విషయంలో ఒక నియమం ఏర్పరుకొని, ఆ ప్రకారంగా సుఖ జీవనం సాగించారు. ఒక్కప్పుడు గో బ్రాహ్మణ రక్షణకై ఆరుసుడు బ్రహ్మతీ ధర్మజాతి ఏకాంతంగా ఉన్న ఆయుధశాలలో ప్రవేశించిన నేరా నికి ప్రాయశ్చిత్తంగా తీరయాత్రలు చేసాడు. సుభద్రా సరిబయంతో ఆ ప్రయాణం సుఖాంతమయ్యింది. ధర్మాచరణ తత్పరులకు ఎప్పుడు శుభ పరంపరలే కలుగుతాయి. ఇందులో సందేహం లేదు.

“హనుమద్వాణి”

దాశరథి. తూములూరు శ్రీ వక్షిణామూర్తి శాస్త్రి

మహాభారతంలో రామ కథ చరింపబడింది. ఆ రామాయణంలో 'సుందర కాండ'కు ఎంతో ప్రాధాన్యం ఉంది. అందులో కథా నాయకుడు హనుమంతుడు ఆతని చరితామృతమును 'హనుమద్వాణి'గా ఇటట పొందుపరుస్తున్నాము.

వక్షిణము నంటి భృతమైన శరీరలయము గలవాడు కావున హనుమంతుని “వక్షాంగ బలి” అన్నారు. ఉత్తర భారతదేశంలో దీనినే “బజరంగ బలి” అని పలుకుతారు.

అతులిత బలధామం, స్వర్ణ శైలాభ దేహం
దనుజ వన కృశానుం, జ్ఞానినా మగ్రగణ్యం
సకల గుణ నిధానం, వానరాజా మచీశం
రమ్యపతి ప్రియభక్తం, వాత జాతం నమామి॥

అంజన, గిన్నె, చోడుపల, ముక్క-భరి తరణోద్యుతుండు, ము త్పుం జయ పీర్మృదన కులిశోద్ధతి వీరపరాంబితుండు, దీ రంజిత భాను నూను, దీత రామ యుం డవని నుతా చివ ద్భృం జను, డే సపాంతకుడు, పావని, పావనమూర్తి ప్రోవుతన్.

తమ చిద్భు వివాదానికి, భసం గర్వానికి, శక్తి ఇతరులను హింసించటానికి మాత్రమే దుష్టులు పరిణతం చేస్తారు. సత్పురుషులు వానినే వరుసగా జ్ఞానమునకు, దానమునకు, రక్షణకు వినియోగిస్తారు. ఇదీ లోకం ప్రోకడ.

విద్యా వివాదాయ, ధనం మదాయ
శక్తిః సరేషాం, పరిషీదనాయ
ఖలస్య, సాధో ర్విసరిత మేతచ్ఛ
జానాయ, దానాయశ్చ, రక్షణాయః।

స్వామి కార్యమే కాని, స్వకార్యమే లేని నిస్సార్థ పరుడు హనుమంతుడు. సుగ్రీవుని ఆపద నుండి తప్పించి కాపాడిన ధీరుడు హనుమంతుడు. రాముని కార్యము సర్వము సమర్థతతో నిర్వహించిన వీరావతంసుడు.

హనుమంతుని జీవితం సాహసానికి, విజయానికి ఒక ప్రతీక. ఆతని నడవడి నిర్భయత్వానికి నిదర్శనం. ముదుర మధురాక్షరములగు ఆతని మాటలు సత్య సుందరములు, సాధుజన సమ్మతములు. యుక్తి యుక్తములైన ఆతని చేష్టలు, వివేక సంభరితములు, పరహితాపరణ సమర్థములు. ఆతని నామం కార్య సాధకుల హృదయాలకు ఎంతో స్పృహ యుతం. ఆత్మ విశ్వాసమే తప్ప అహంకారమెఱుగనిది హనుమంతుని యంతరంగం. వినయానికి, వివేకానికి సానమైన వాడు మతి మంతుడైన హనుమంతుడు.

వార్షికి రామాయణంలో కథా భాగాన్ని బట్టి ఆయా కాండలకు తగిన పేరు పెట్టినా, హనుమ ద్వైభవాన్ని పరించిన విశేష సందర్భాన్ని 'సుందరకాండ' అని వ్యవహరించాడు. సుందరుడంటే హనుమంతుడని కూడా అర్థం. అంతేకాదు అందులో ప్రతి అంశము సుందరమే. ఆ సౌందర్యము హృదయమునకు ఆనంద సందాయకము కాగా, అలౌకికమగు ఆ యానందము పరమార్థ ప్రతిపాదకమైన పరత్వానుభవమునకు సమర్థమై వెలుగొండుచున్నది.

సుందరకాండ పదినివే వివేకంతో, ధీరత్వంతో పటుదల గలిగి శూనుమంతుని వలె తమ లక్ష్యన్ని సాధించ గలుగుతారు.

అది ఒక మంత్ర రాజుగా భావించి పాఠాయణ చేస్తే చింతా శోకములు నశించి, అభీష్టసిద్ధి, వ్యవహార జయంతో బాటు సుఖసంపదలు పొందగలుగుతారు.

అదే ఒక యోగ శాస్త్రంగా అవగాహన చేసుకొని అనుభవానికి తెచ్చుకొంటే మోక్షసాధన మార్గం సుగమంగా బోధ పడుతుంది.

సీ॥ రామ నామాంకిత రత్న ముద్రిక నిచ్చి

జనకజ ప్రాణమే ఘనుడు నిలిచె

మైశిరీ పరశిరామాణిక్య మర్చియి

కడిమి నెవ్వాడు రామశ్రునిఁ బ్రోచె

బ్రతికించె నెవ్వాడు పరమ దివ్యావధి

దానంబుచే సుమిత్రా తమాజు

ఋని యెవ్వాడు రాముని రాకయెఱిగింపి

భరత శత్రుఘ్నులఁ బ్రతుకఁజేసె

నమరమున మూర్ఖునొందిన నకల కవుల

ప్రాణములొసంగి యేమహాబలుడు మనిచె

నట్టి పరమోపకారి, జితాభిలారి

నద్భుత విహారి, సామీరి వక్షమతింతు.

(గోపీనాథ రామాయణం)

హనుమా నంజనానూనుః వాయుపుత్రో మహాబలః

రామేషః పులుణ సఖః పింగాక్ష౯ మిత్ర వ్రీకమః

ఉదధి క్రమణ త్నైవ సీతాశోక వినాశకః

లక్ష్మణ ప్రాణదాతావ దశ గ్రీవస్య దర్పహ

ద్వాపరైతాని నామాని కపింద్రస్య మహాత్మనః

స్వైరకాలే సతే నిత్యం యాత్రాకాలే చిశేషతః

తస్య మృత్యు భయంనాస్తి, నర్మత్ర విజయూభవేత్.

భక్తితో హనుమంతుని ఈ ద్వాదశనామ స్తోత్రము నిత్యము పఠించు

వారికి నకల భుజములు కలుగును.

మనోజవం మారుత తుల్యవేగం, జితేంద్రియం బుద్ధి మతాం పరిష్కం
వాతాత్మజం వానరయూధముఖ్యం, శ్రీరామమాతం భిరసా నమామి

భూర్భుమ మేరు స్వర్గత ప్రాంతాన్ని పరిపాలించిన వానర పీఠుడు కేసరి.
ఆతని మేనమామ కుమార్తె అంజన పెదల అనుమతితో వారిదరికి వివాహం ఎంతో
వైభవంగా జరిగింది. వారి కుమారుడే అంజనేయుడు. అతడు భివాంశ సంభూతుడు.
వాయు దేవుని వరమున పుట్టి, గమన వేగంతో బుద్ధి వైభవంతో ప్రసిద్ధి పొందిన
ఆ మహాబలుడు, జగమంతా పొగిదేటంతటి అద్భుత కృత్యములెన్నో సాధించి
కారణ జన్మడుగా కీర్తింపబడ్డాడు. వానకోటిలో నమన్నతుడై చిరంజీవిగా జన్మ
సార్వకం చేసుకొన్న మహానుభావుడతడు. గుణ నిధియై రాజోవు కల్పమున
బ్రహ్మయై వరలు విగ్రహ వరములు సంపాదించుకొన్న మహాత్ముడు. అనఘుడైన
అతడు తన శక్తి యుతులల్ని లోకహితం కొరకు వినియోగించిన ఘనుడు.

ఇతడు చిన్నతనమున తొల్పున నస్పృదే ఉదయించిన సూర్యుని చూచి పండిన
పండుగా భావించి, వాయువేగ మనోవేగములతో అకాశమున పయనించి, బానుని
వటుకొని మ్రొంగబోయాడు. అనాడు సూర్యగ్రహణం. ఆ కారణంగా తనకు
అడువచ్చిన రాహువుపై దూకి ఆతనిని వెనుకకు నెట్టి వేశాడు. అప్పుడాహువు
భయంతో పరుగు పరుగున బోయి, త్రికోక పరిపాలకుడగు ఇంద్రుని ఆశ్రయించాడు.
ఆ ఇంద్రుడు ముందు వెనుక లాగించినక తన వజ్రాముషముచే ఆ బాలుని గట్టిగా
కొట్టాడు.

ఆ విధంగా దెబ్బతిని క్రిందపడి, మూర్ఛ పోయిన దిక్షనుచూచి, వాయువు
కోపంతో లోకమునుండి తన భూస్వాన్ని ఉపసంహరించుకొని, ఆ బాలుని తన ఓడిలో
చేర్చుకొని ఒక గుహలో చేరి టుఖింపసాగాడు. ప్రాణి లోకమంతా ఉబ్బొన్న.
నిశ్వాసములు లేక నిశ్చేష్టితమై పోయింది. జగద్రవ్యవహార సర్వము స్తంభించి
పోయింది. కొందరు మునులు, ఋషులు, దేవతలతో కలిసి బ్రహ్మ వద్దకు పోయి
ఆ దుష్టితి తొలగించమని మొరపెట్టుకొన్నారు.

అప్పుడా బ్రహ్మ ఇంద్రుని తొంపరపాలు తనానికి నొచ్చుకొని ఆతనిని
మందలించి, వారందరితో కూడి వాయుదేవుడున్న గుహకు చేరి, ఆ బాలుని తన
చేతులలో ప్రేమగా నిమిరి పునరుజ్జీవితుని చేసి, వాయువునకు సంతోషం కలిగించాడు.
అప్పుడు ప్రసన్నుడైన వాయువు దయవల్ల ప్రాణులన్నీ తృప్తిగా ఊపిరి పీల్చు

కొన్నాయి. బ్రహ్మాత్మము మొదలైన అమృతమురేపి అతనికి భాగ కలిగించనని
బ్రహ్మ అజేయమగు వరము ప్రసాదించాడు. చిరంజీవి కాగలడని ఆశీర్వాదించాడు.
తక్కిన దేవతలు కూడా ఆ బాలునికి ఎన్నో వరములు అనుగ్రహించారు.

అందులో సూర్యుడు ఇతడు వెరిగి పెద్దవాడై, బుద్ధి తెలిసి, పదువూకొనేందుకు
నన్నే స్వయంగా గురువై తానే అతనికి పదువు చెప్తానని మాట ఇచ్చాడు.

అప్పుడు మొక్క పోయిన దవడగల ఆ బాలుని అందరు హనుమంతు
డన్నారు. హను శబ్దమునకు జ్ఞానమని కూడా అర్థము. కావున జ్ఞానము కలవాడు
హనుమంతుడు పెద్దవాడైన తర్వాత హనుమంతుడు వున్నకం చేత పటుకొని
సూర్యునకు అభీముఖుగా నిలిచి, వెనక్కు వెనక్కు నడుస్తూ, అసక్తితో ఎంతో
శ్రద్ధగా ఆతనివద్ద వేద, వేదాంగాది విద్యలన్నీ అభ్యసించి, లోకమంతా మెచ్చు
కొనేంతటి బుద్ధిపంతుడయ్యాడు.

సూర్యుడాదేశాలిని తన తనయ్యదైన సుగ్రీవునికి మంత్రిగా నియమించి
అతనిని ఎల్ల వేళలా అనుసరించి ఉంటూ, ఆపదలు గడవ బెట్టమని ఆదేించాడు. అదే
తనకు ఆ విద్యుత్తిచ్చే గురుదక్షిణగా సంతాపించాడు.

వారి, సుగ్రీవునిపై నెవం మోసి, చేయని నేరానికి విడిచి, తమ్ముడని భాదా
చూడకుండా తన్ని తరిమినప్పుడు, హనుమంతుడు అతనికి దైర్యం చెప్పి, తక్కిన
మిత్రులతో కూడి సుగ్రీవుడు ఋశ్యమూక పర్వతంపై నిర్భయంగా ఉండే ప్రయత్నం
చేశాడు. చిన్ననాటి ఇతని చిలిపి చేష్టలు భరింపలేక మునులు ఇచ్చిన శాశ్వత తన
శక్తి కాను మరిగిపోయి దిగంతముల వరకు అతని వెంట తిరిగేదే గాని ఎవరైనా
గుర్తు చేసినకైతే తన ప్రభువు అన్ని కష్టాలు పడుతుంటే నిశ్చేషంగా చూస్తూ ఉండే
వాడు కాడు.

తన వాఙ్మధుర్యంతో రామని మొప్పలందుకొని నజనులైన రామ, సుగ్రీవు
లకు మైత్రి ముద్రపం జేశాడు.

భారత్ర దూషకుడైన వారి వధానంతరం, కిష్కంధకు రాజైన సుగ్రీవునకు
భాసబగా ఉండి, తగిన సమయంలో అతనికి కర్పణాన్ని గుర్తు చేశాడు. రామ

కార్యనిర్వహణకై నలు దిక్కుల నుండి వానర కోటిని పిలిపించుమని మానవ చేసి మంత్రిగా తన బాధ్యత నెరవేర్చాడు.

సీతాన్వేషణకై బయలుదేరి, శతయోజన విస్తీర్ణమైన దక్షిణ సముద్రాన్ని దాటి అంకజేరి, పలు శ్రమలకోర్కీ, ఆకోకి వనంలో ఉన్న సీతను సందర్శించి ఆమె శోకమును మాన్చి, రామ ముద్రికను ఇచ్చి ఆమెకు జీవితాశను కలిగించి, వనము వెకలించి రావణునకు బుద్ధి చెప్పి, అంక దహించి, సీత కుశలవార్త రామునకు తెల్చి, నల సీతాది వానర సముహముచే సముద్రముపై వారధి నిర్మింపజేసి, రావణ సంహారమున రామునకు చేదోడు, వాదోడుగా నిలిచి, సంజీవనిం దెచ్చి లక్ష్యాణుని బ్రతికించి, సమరమున మూర్ఖవోయిన కపి సముహమునకు ప్రాణము లొసంగి, రాముని రాక విడిచి భరత శత్రుస్త్తుల బ్రతుకజేసి, అయోధ్యలో రామ పట్టాభిషేకోత్సవమునకు దోహదముచేసి, సీతారాములొకటేదేరి యధిపనించిన ఆ పండుగ కనులార చూచి ఆనందించిన యోగి, భుజుడైన ఆ హనుమంతుడు, ఆతని దీక్ష, దక్షతలు, రామ ప్రభువు యొక్క ప్రత్యేక మన్ననలకు పాత్రమైన ఆతని గుణ గణములు ప్రసంగమున పూజ్యత సంతరింపకొన్నాయి.

రామోపతార సమాప్తి జరిగిన తర్వాత రామనామ భజనానందుడై యుండి ద్వాపర యుగమున భారత కథాకాలమున. పౌగంధిక వృష్ణములకై గంధ మాదనము నకు బోయిన భీమునకు దర్శనమిచ్చి ఆతనికి జ్ఞానోదయము గావించి, వరబల సంపదలు ప్రసాదించి విజయము కలుగునటుల దీవించి, సంపించాడు. ఆతని అభ్యర్థన మన్నించి అర్జునుని రథకేతనమనందు దివ్యవేణువన నిలిచి, అధర్మ వర్తనులను రూపుమాయించిన ధీరాగ్రేసరుడు హనుమంతుడు.

ఈ కలియుగమున సహితము ఎందరో మహానుభావులకు దివ్యానుభవము లొసంగి, భక్తితో పిలిచిన సలికే మహిమార్పిడుగు ఇలవేలుచే, పరలుచున్నాడు. జాతిని జాగృత పరమ సాహసోపేతమగు ఈ హనుమంతుని జీవితము నుండి ఆనేక సందేశములు గ్రహింపదగి యున్నవి.

మాట - మన్నన

వాల్మీకి రామాయణంలో హనుమంతుడు మనకు తొలుతగా దర్శన మిచ్చేది క్షిప్రంగా కాండలోనే.

మహాభారత పారిజాతము

సీతాన్వేషణ నిమిత్తం రామలక్ష్యాణులు అరణ్యంలో తిరుగుతూ కబంధుని వధించి, తివ్యత్వమును పొందిన తర్వాత ఆతడు చెప్పిన ప్రకారము 'ధర్మాత్ముడు' వానర వీరుడు అయిన సుగ్రీవునితో స్నేహం కోరి వారు ఋశ్యమూక వర్ణవం దగలకు వస్తారు.

అలంత దూరాన వారిని చూచి సుగ్రీవుడు 'వారి మనుషుకేమోనని భయపడి పరుగెత్తి పోతుంటే, ఆతనిని అపి, ఇతరుల అభిప్రాయాన్ని తెలియ (పరేంగిత జ్ఞానం) గల హనుమంతుడు వారి వలన భయం లేదని నిరూపించి, భుభ తరములైన మాటలతో దైర్యం చెప్పాడు. ఆతని అనుమతితో రామలక్ష్యాణుల విషయం తెలుసుకొనేందుకు కపిరూపాన్ని విడిచి, బ్రహ్మచారి వేషంలో వారి దగలకు వచ్చి వారినులేశించి "మీదెవ్వరు? ఎక్కడ నుండి, ఏ ఉద్దేశంతో, ఇక్కడికి వచ్చారు? మీతేజోరూప బల సంపదలు చూస్తే ద్మత్రయ పంశంలో వుండిన వారివలె గోపరి స్తున్నారు. వేషం చూడబోతే సంగ్రహ ప్రతులైన తాపసులవలె కనబడుతున్నాడు. పట్టుకొన్నది ధనుర్పాతాలు, కట్టుకొన్నది నార చీరలు - ఇది చాలా ఆశ్చర్యంగా ఉంది, ఇంతకూ మీదెవరు? అని అడిగాడు. అందుకు వారు సమాధానం చెప్పలేదు. వారిని చూచి అయ్యా! ఇందాకటి నుండి నేను మూటాడున్నా మీరు ఉలుకు పలుకు లేకుండా ఉన్నారేమిటి? అంటూ, అవును మరి, "నేనేవరినో చెప్పకుండా మిమ్మల్ని గూర్చి ప్రశ్నింపడం సమంజసంగా లేదు." అని ముందుగా తనను తాను పరదయం చేసుకొంటూ "వన సుతుడనైన నన్ను హనుమంతుడంటారు. వానరయూధుడైన సుగ్రీవుడు ఆతని అన్న వారిచే వెడలగొట్టబడి దుఃఖంతో ఈ పర్వతంమీద ఉంటు వ్చాడు. ఆతని అంతరంగిక సవివులలో నేనొకటి. ఆతడు పంపగా ఇప్పుడు మీవద్దకు వచ్చాను. ఆ సుగ్రీవుడు మీతో నట్టొన్ని కోరుతున్నాడు."

ఈ విధంగా చెప్పిన హనుమంతుని మాటలు విని వాక్యజుడు, వాక్య కుశలుడు అయిన రాముడు లక్ష్యాణుని ఉద్దేశించి "సుగ్రీవుని మంత్రియైన ఈ హను మంతునకు మధురములు, స్నేహ యుక్తములుచేసిన మాటలతో సమాధానము చెప్పు" మని పలికి అందుకు ముందుగా రాముడే హనుమంతుని మాటలలోని మాధుర్యమును అతడు మాటాడే విధానాన్ని చూచి మనసారా మెచ్చుకొన్నాడు. "ఇతడు బాగా పరువుకొన్నవాడని, సంస్కారం ఉట్టిపడేలా మనసు నాకరించే రీతితో మంచి మాటలే చెప్పాడని అభినందించాడు. ఇట్టి యోగుని సహాయం ఉంటే ఎంతటి కష్టంలో

నుండె నా బయట పడవచ్చునని సంభావించాడు. విద్యాసంతులకై నా భారవింప బడతారనేందుట ఇదియొక నిదర్శనం.

సంస్కార క్రమసంపన్ను, మద్రుతా మణిలంఠితాం

ఉద్వారయతి కలాపితం వాసం హృదయ హరిణం॥ (32-3-4)

ఈ నన్నిచేశాన్ని పరిశీలించినప్పుడు మనిషికి వచ్చేతప్పటి, మన్నన కూర్చేది 'హట' అని, అమాట మర్మాదగా మాటాడటంలోనే గౌరవం ఉందని అర్థమవుతుంది.

హనుమంతుడు మాటాడిన కొద్ది మాటలలోనే విద్యా వివేక సంపన్నమైన తన వ్యక్తిత్వం నిరూపించుకొన్నాడు. రాముడు అంతలోనే హనుమంతుని అంతరంగం లోని గాంభీర్యాన్ని, మాటలలోని మాధుర్యాన్ని గుర్తించ గలిగాడు.

కోకిలమ్మ చేసుకొన్న పుణ్యం డేమి :

కాకి చేసుకొన్న కర్మదేమి :

మధుర భాషణమున మర్వాన లభియిండు

లలిత సుగుణజాల తెలుగు బాల.

(కరుణలీ)

కర్తవ్యబోధ - విశ్వాస పాత్రత

రాముని నిహతుడై వారి మరణించిన తర్వాత సుగ్రీవుడు కిష్కింధలో పట్టాభిషిక్తుడై సకల సుఖములు అనుభవించాడు. రాజ్యానిర్వహణ బాధ్యత మంత్రులపై వెళ్లి ప్రభుత్వ కాలం వెళ్ళబుట్టుతున్నాడు.

పర బుతువుదాటి, శరదృతువు ప్రవేషించగానే సవిద్యుత్తులైన హనుమంతుడు యుక్తియుక్తము, మనోహరము, హితము, పథ్యము అయిన వాక్కులతో ప్రభువునకు సమర్పితమైన కీతిలో కర్తవ్యమును సూచించి, సుగ్రీవునకు చిత్తవశముచేగార్ ప్రీతిపాత్రుడు కూడా అయ్యాడు.

రాముని సహాయం వలన నీకు రాజ్యం సిద్ధించింది. సుఖములు లభించాయి ఇంక నీవు మిత్రకార్యము చేయదగి ఉంది. ఎవరు మిత్రకార్యాన్ని చక్కగా నిర్వహిస్తారో వారికి అధికార సంపదలు, కీర్తి ప్రదానములు చిరకాలం నిలబడతాయి.

వ్యాయ మార్గ వర్తనులకిది కర్తవ్యం. అలా చేయనప్పుడు వివరీత పరిస్థితు లేర్పడుతాయి".

"సమయం మించిపోయిన తర్వాత చేసే ఏ మహత్కార్యమైనా మిత్రులకు ఏ విధంగానూ ఉపకరించదు".

"నేతాన్వేషణ నిమిత్తం వానరసేనా సమూహాన్ని విలిపించి ఆజాపింపవలసింది".

తస్యత్వం కురువై కార్యం, పూర్వంచేన కృతం తన !

హాశీశ్వర : హరిశ్రేష్ఠా నాజాపయతు మర్హసి ॥ (19-29-4)

నిర్మాహమాటంగా సకాలంలో సక్రమమైన పద్ధతిని బోధించేవాడు సరియైనపుడు

సమయం వచ్చినప్పుడు చెప్పవలసిన విషయం దాని, ముఖ శ్రీతికై ఇప్పక ములు మాటాడేవాడు సరియైన మంత్రి కానేకాదు. తన మంచి కోరి చెప్పిన చోత పవనములు వేడచెప్పిన పెద్ద రాజు రాజుకాడు.

సుగ్రీవుడు హనుమంతుని మాటలు విని, కర్తవ్యాన్ని గుర్తించి కపి సమూహానికి కబురు సంపాదు. అలా చేశాడు కనుకనే ప్రభువు ఆనతి తలదాల్చి మహోగ్ర తేజుడై వచ్చి వాకిట నిలచిన రాహుజుని (లక్ష్మణుని) సమాధాన పరచి తన యోగ్యతను నిరూపించుకొని నేపథ్య సూత్రాన్ని కొనసాగించుకోగలిగాడు.

తొలుతనే హనుమంతునిలో ఈ విధమైన శక్తి సామర్థ్యములు గుర్తించిన రాముడు ఇట్టివాడు తోడుగా ఉంటే ఎట్టి పరిస్థితులలోనూ కార్యసాధన అరిగి తీరుతుందని ప్రకటించాడు.

లోకంలో కొందరు "ఎవరితో ఏమంటే ఏమి ఇల్లుంది పనుందో మన కెందుకులే" అని చెప్పవలసింది చెప్పకుండా కూడా ఊరుకొంటారు. అటువంటి వారు చిత్తవశమయి కారు. ఏమి చెప్పాలన్నా వారికి వారి స్వార్థం అడు పనుంది. స్వామి కార్య ధురంధరుడైన హనుమంతుని చివరంలో ఆ ప్రసక్తికి తావేరదు. అలా ప్రబోధించిన హనుమంతుడు ప్రభువుకు విశ్వాస పాత్రుడయ్యాడు.

అర్చిత ఉత్తే - అవకాశం లభిస్తుంది

మనోజవం మారుత తుగ్గ వేగం
జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం వరిషం
వాతాత్మజం, వానరయూధ ముఖ్యం
శ్రీరామదూతం భరసానమామి.

సుగ్రీవుడు, సీత నన్వేషింప వానర వీరులందరిని నలుదిక్కులకు పంపుతూ ఆ యా దిక్కులలో ఉండే విశేషాలు విపులంగా వివరించాడు. ఇవి రామాయణ కథా కాలం నాటి ప్రపంచ భౌగోళిక పరిస్థితిని సూచిస్తున్నాయి.

అందులో యువరాజు అయిన అంగదుడు నాయకుడు కాగా జ్ఞాంతులమందు, హనుమంతుడు మొదలైన వానరవీరులు తోడుగా నడువగా దక్షిణ దిక్కుకు కొందరు వెళ్ళారు. వారిలో కార్యసాధకుడు హనుమంతుడేయని ఆతనికి గల కార్య విషయా న్నకిని బట్టి వెలడి అయ్యింది. ఆ సంగతి గమనించిన రాముడు తన పేరుతో ఉన్న ఉంగరాన్ని హనుమంతునికిచ్చి సీతకది ఆనవాలుగా ఇవ్వటానికి ఉంటుందని దానిని చూచి ఆమె ఆతనిని గు రింపగలుగుతుందని భావిస్తున్నట్లు వివరించాడు.

దదౌ తస్యతరః ప్రీతః స్వనాహం కోవశోభితం !

అంగుళీయ మభిజ్ఞానం రాజపుత్రాః పరంధనః ||

అనేన త్వాం హరిశ్రేష్ఠ ! విహ్వాన జనకాత్మజా !

మత్సకాశాదను ప్రాప్త మనుద్విగ్నేఽను పశ్యతి || (12.13-14.4)

“ఓ పీరుడా ! బలము, పరాక్రమముతోబాటు ప్రయత్న శీలము గల సీకు ఈ సుగ్రీవుని సందేశము తోడు కాగా, నీ యేవ కార్య సిద్ధిని తెలియజేస్తున్నదని రాముడు హనుమంతుని అభినందించాడు.

వ్యవసాయశక్తే పీర ! న త్వయ క్షత్వ విక్రమః !

సుగ్రీవస్యేవ సందేశ స్పిందిం కథయ తీవమే ||

ఇంతమంది వానర యోధులు ఉండగా హనుమంతునికే అంగుళీయకం ఇవ్వ బడటం ఆతని శక్తి, సామర్థ్యాలను గు రింపుగా చెప్పుకోవచ్చు. అతడా నమ్మకాన్ని వమ్ము కానివ్వలేదు.

నేడు సమాజంలో ఎన్నో కోట్ల మంది ప్రజలు ఉంటూ ఉండగా, కొందరే ఆసక్తితో రామ కార్మానికి పూనుకోవటం, వారి అదృష్టంగా అనిపిస్తుంది. ‘తానా భింపిన మంచి కోరుకొనే సమాజం ఈ విషయంలో సమర్థులైన వారి యెడ కొంత ఆశ వెలుకొని ఉంటుంది. ఆ లక్ష్యం సాధింపటానికి, ఆ మహాత్కార్యం నెరవేర్చటానికి వారికి హనుమంతుడే ఆదర్శంగా నిలుస్తాడు.

గీతలో భగవంతుడు “వేయి మందిలో ఒక్కడు నా గురించి ప్రయత్నిస్తాడు. అలా ప్రయత్నించిన సాధకులలో ఏ ఒక్కడో యశారంగా నన్ను తెలుసుకో గలుగుతాడు.” అని వివరించాడు.

హనుమంతుడలా ప్రయత్నం చేసి, సిద్ధి పొందిన వారిలో అగ్రగణ్యుడు, మనుష్యాణాం సహస్రేషు, కల్పద్రవ్యతతి సిద్ధయే యతతా మపిషిదానాం, కల్పిన్వాం చె త్తతత్వతః ||

ఆత్మ విశ్వాస ము

గోష్ఠిదీ కృత వారాం, మశకీకృత రాక్షసాం

రామాయణ మహామాలా, రత్నం వందేనితాత్మజమ్ ||

సీత లంకలో ఉన్నదన్న సంగతి జటాయువు అన్న సంపాతి చెప్పాడు. అయితే, దక్షిణ సముద్రం ఒడ్డున చేరిన వానర సమూహంలో కరయోజన విస్తీర్ణమైన ఆలంబ సముద్రాన్ని దాటి లంకలో ప్రవేశింపగల వీరుడెవ్వడూ లేకపోవటంతో జ్ఞాంతులమందు లోకహితం కోరి వాయుసుతుడైన హనుమంతుని ఆ మహాత్కార్యానికి ప్రేరేపించాడు. చివ్వుతనంలోనే సూర్యుని మ్రుంగబోయిన ఆతని సాహసాన్ని, దేవతలు ప్రసాదించిన పరబల వైభవాన్ని గు రు చేశాడు. మునుల శాపంతో చిన్నతనమైన ఆతని మహిమ అప్పుడు స్ఫురణకు రావటందేత హనుమంతుడా రామకార్యం నిర్వహింపటానికి పూనుకొన్నాడు.

మహేంద్ర పర్వతంవైన చేరిన హనుమంతుడు తన సహచరులతో “నేను అప్రతీహతమై అమిత వేగం గల రామదాణం వలె శ్రీమ్రముగా లంకకు చేరి, జానకి జాడ తెలిసికొని వెంటనే తిరిగి వస్తానని, ఆమె అక్కడ కనుబడకపోతే రాణునితో సహా లంకనే వెకలింపకొని వస్తానని ప్రతిజ్ఞ చేస్తాడు. ఇందులో అరసి అహంకారము కాక ఆత్మవిశ్వాసమే ప్రస్ఫుటమవుతుంది. అట్టి ఉత్సాహమే ఆతని కార్యసాధనకు మూలమని తెలుస్తోంది.

కార్తీ దీక్ష

తతో రాసణ సీతాయాః సీతాయా శ్చ త్రుకర్మణః

ఇయేష నదమన్వేషుం చారణాపరితే పతి ||

(1-1-5)

సముద్రాన్ని దాటడానికి హనుమంతుడు ఆకాశ మార్గంలో వెళ్తూ ఉంటే సిద్ధ చారణ, గంధర్వ, విద్యాధరులందిగా గల దేవతా గణములు అతని పాహసాన్ని ప్రశంసించాయి.

రామార్థం వానరార్థం, చిక్కినక్కర్మదుష్కరం !

సముద్రస్య పరంపారం ద్రుష్టానం ప్రాప్తుమిచ్ఛతి ||

(30-1-5)

కొంత దూరం వెళ్ళేటప్పటికి సముద్రుని ప్రేరణతో మైనాకుడు దర్శనమిచ్చాడు. సర్వతాకారంలో ఉన్న ఆతనిని చూచి ఇదేదో రాక్షస మాయ యని భావించి హనుమంతుడు బలంగా ఢీకొన్నాడు. ఆ దెబ్బకు ఏమైపోయిన మైనాకుడు తన బిటరాగంపై మానవాకారంలో భర్తనమిచ్చి “నూరు యోజనముల నిడివి గల ఈ సముద్రం ఒకేసారి బాటటం ఎంతో కష్టం. అందువల్ల కొంతసేపు ఈ వ్యవృత శిఖరంపై నిశ్చమించి ఇదటి అమృతంతో సమానమైన జలములు గోలి, మధురములైన ఫలములు భుజించి, నేదచీర్చుకొని తర్వాత వెళ్ళవలసిందిగా కోరాడు.

మైనాకుని అతిథి పూజా తత్వరంతకు, భర్తనరాయణతకు మెచ్చుకొని, తాను అని అన్నీ స్వీకరించినట్లే భావించమని చెప్పి, ఆతనిని ఆవరణతో స్పృశించి, ఎటువంటి సుఖాలు అభిలషించకుండా, ఏ ప్రలోభాలకు తాను లోబడకుండా, ప్రభుకాశ్య నిర్వహణానకుదై, ప్రతిజ్ఞా భంగ మేర్పడకుండా ముందుకు సాగిపోయాడు.

త్వరతే కార్యకారోమే, అహశ్వాస్యతి వర్తతే !

ప్రతిజ్ఞాప మయాదత్తా, న స్థాతస్య మిహాంతరే ||

(132-1-5)

అది చూచి అతని అరోఘనరతు మెచ్చుకొన్న దేవతలు, ఋషులు ఇది అతడు సాధించిన రెండవ అద్భుతంగా అభినవించారు.

తద్వీక్షీయం హనుమతో దృష్ట్యా కర్మ సుదుష్కరం !

ప్రశశంసు స్ఫురాన్తే పిదాశ్చ సమరయః ||

(137-1-5)

అగ్ని పరీక్ష

వేగంగా ముందుకు వెళ్తున్న హనుమంతుని వివేకాన్ని పరీక్షింపటానికి దేవ మాత ‘సురస’ ప్రయత్నించింది. భీకరాకారంతో నోరు తెరచి నిన్ను ముంగుతానని ఎదుట నిలిచిన ఆమె నోరు మరింత పెద్దది చేసేలా ముందు తన శరీరాన్ని పెంచి, అంతలో తగిలి ఆమె నోదో ప్రవేశించి, తిరిగి వచ్చేలాడు. ఆమె మాట నెగిరి లంకలో గల రాక్షస మాయలను జయింపగలడనే విశ్వాసం దేవతలకు కలిగింది. సురస అతని యుక్తికి మెచ్చుకొని అర్చనపై కలుగుగాక యని ఆశీర్వదించింది. సీతారాముల సహాగమానికి ప్రయత్నింపమని ప్రోత్సహించింది.

అర్చనీద్వై హరిత్రేష ! గర్భస్థామ్య యదా సుఖమ్ !

సహనయస్యై వై దేహీం రాఘవేణ మహాత్మతా ||

(162-1-5)

ఇది హనుమంతుడు సాధించిన మూడవ అద్భుత కర్మగా పరించి ఆకాశ భూతములు మేలుమేలని ఆతనిని అభినందించాయి.

కార్తీ సార్థనములు

ఇంకా కొంతదూరం వెళ్ళేటప్పటికి ‘సింహాళ’ అనే భాయాగ్రహ మొకటి హనుమంతుని ప్రయాణానికి ఆవరోధం కలిగించింది. అది గమనించి మతిమంతుడైన హనుమంతుడు ఆమెను తన శక్తితో హతమార్చాడు. తర్వాత ఒక్కొక్కణంగా సముద్రము ఆవలి ఒడున గల మలయాళంపై కాలు మోపి లంకను దగ్గర నుండి వివరంగా కనుగొన్నాడు.

అస్పృశ్యప్రటి ఆకాశ సంహారములైన భూతములు ఆతదానరించిన భుక్తార్చ ములను మెచ్చుకొని అగ్నిపసిచికె చెడలుమని ఈ విధంగా ప్రశంసించాయి. “ఎవరైతే సీలో ఉన్నా చైత్రము, దూరదృష్టి, శాస్త్ర విజ్ఞానముతో కూడిన బుద్ధి బలము, కార్య నిర్వహణ సామర్థ్యము అలవరచుకొంటారో వారెన్నడు అపజయము పాలకారు.”

యస్యశ్రేష్టత్వాని చత్వారి పానరేంద్ర యథాతన !

ధృతి, ర్ధస్యై, ర్ధతి, దాక్షిణ్యం, స్వకర్మను నేదతి ||

(180-1-5)

ఏదైనా ఒక గొప్ప పని సంకల్పించి, చేయటం మొదలు పెట్టినప్పుడు అభిందించేవారు కొందరు, గౌరవంతో ఆపరించేవాడు ఇంకొందరు, ఏ విధంగా

చేయగలుగుతాడో చూడమని పరీక్షించేవారు మరి కొందరు. అవరోధాలు కలిగించేవారు ఇంకెందరో ఉంటారు. ఇవియే పీ లక్ష్యపెట్టకుండా సుఖదుఃఖాలకు అతీతంగా దీక్షతో సంకల్పం నెరవేరేందుకు, గమ్యం చేరేంత వరకు మధ్యలో అగత వైసుదిరిగి పోవక ముందుకు సయనింపగలగడం కార్యస్థాపకుని లక్షణం.

యుక్తితో, శక్తితో శత్రువును జయించాలి.

సూర్యుడ నమింపగానే రోకమండు నీటలు వ్యాపించాయి. హనుమండు సూర్యుడ రూపంతో లంకలో ప్రవేశింపబోయాడు. కనకు అడుపడిన లంకిణిని శక్తితో జయించి అతడు పటణంలో ప్రవేశించి, సీతకై కోటలు, పేటలు, బాటలు, తోటలు ఇహూ, వాకిహూ లన్నీ తిరిగి తిరిగి, నాలుగంగుళాల భూమి కూడా విడిచిపెట్టకుండా మొత్తం వెతికాడు. సీత జాడ తెలియలేదు.

వివేకంతో భ్రమలు తొలగించుకోవాలి

రావణాంతఃపురంలో ప్రవేశించి, అతని పడక గదిలో హంసతాలికా తల్పం పై న నిద్రపోతున్న సర్వలక్షణ సంపన్నయైన మందోదరిని చూచి ఆమె పాతిద్రక్షి తేజానికి ఆశ్చర్యపడి, ఆమె సీతగా భావించి, వచ్చిన పని సాధించానని సంతోష పడ్డాడు. ఆ ఆనందంతో గంతులు వేరాడు. చిందులు త్రొక్కాడు. అయితే అంతలోనే వివేకంతో ఆలోచింపసాగాడు. భ్రమ తొలగిపోయింది. నిర్భయము అంతగా రామునిచే అభిమానింపబడుతున్న పౌశీల్యవర్తియైన సీత పరాయి ఇంట్లో, పరపురుషుని సరసన పడుకొని ఇలా మైమరచి నిద్రపోతుందా? ఇది జరిగే ఛనేనా? కాదు. “ఆని నిద్రయింపకొన్నాడు. తర్వాత ఆక్కడ నుండి బయటపడి సీత మరెక్కడైనా ఉండి ఉంటుందని పరిశీలింపటం ప్రారంభించాడు.

నింత తెలివిగల వారైనా ఒకప్పుడు పొరపడటం జరుగుతుంది. అయితే వారు మంచి చెడులను నిరయింపగల వివేకం ద్వారా వెంటనే తమకు కలిగిన భ్రమ, ప్రమాద పిఠులను గ్రహించుకొని, ఆలోచనను, ఆచరణను సదిద్దుకొంటారు. మూర్ఖులు భ్రమలో నేపడి కొటుమిటాడుతూ, లక్ష్యనిశి మార్గంగా జరిగిపోతారు.

మూసనిశ వికారం లేనివాడే ధీరుడు

రావణాంతఃపురంలో పట్టుపనిసియైన మందోదరియేకాక మరెందరో స్త్రీలు ఉన్నారు. వారంతా ఆ రాత్రినేకలో స్నేహ్యగా అర్చనగ్గుంగాను, నన్నుంగాను, పడి

ఉండటం హనుమంతుడు గమనించాడు. “ఆ భవన మొక స్త్రీ వసంలా ఉన్నదని” అని పించిందతనికి. స్త్రీని త్రిలలోనే వెతకటం ఔచిత్యమే అయినా, వారిని ఆ స్థితిలో చూడటం పాపహేతువువేమో అని శంకించి అతల్లి విమర్శ చేసుకొన్నాడు.

కామం దృష్ట్యామయా సర్వావిశ్వస్థానాణ త్రియః ।

సహిమే మనసశికించి దైర్ఘ్యైశ్యము ముపద్యతే ॥ (40-11-5)

అయితే లక్ష్య పిడికై యత్నిస్తున్న హనుమంతుడికి వారిని చూచినంత మాత్రంచేత ఏ వికారము కలుగలేదు. అందువల్ల, తన కెటువంటి పాపమూ కలుగ బోదని సమాధానమిచ్చాడు. జితేంద్రియుడైన హనుమంతుని ప్రవర్తనకు అతని చితుర్ద మగు అంతరంగమే నిజమైన సాక్షి.

పాప, పుణ్యాలుకు మనస్సే కారణం

వికారహేతువు యన్నపృథివీ ఎవరి మనస్సు నిశ్చలమై వికృతులకు రోనుకాదో అతడే ధీరుడు - (కాశీబాసు) ఇంద్రియాలు పనిచేయాలంటే ముందు మనస్సులో సంకల్పం కలగాలి. మంచి, చెడులు రెండింటిలోను ఆ మనస్సు వలించనంత వరకు ఏ పాపములుండవు. అందువల్ల మనస్సును పశవసంచుకోవాలి. అప్పుడే వ్యక్తిత్వం నిలబడుతుంది. ఆ సునివృత హనుమంతుడు సాధించాడు.

మనోహితేతుస్సర్వేషా మింద్రియాణా ప్రవర్తనే

భువాభిష వ్యవసాను, తక్సమే సువ్యవసితమ్ ॥ (పా.రా. 41-11-5)

మానవుడు సంఘటిని. సమాజాన్ని విడిచి ఒంటరిగా జీవించలేడు. (ఆవి ఋషులకే సాధ్యం.)

ఈనాడు సమాజంలో కామ క్రోధాదులను రెచ్చగొట్టి అనేక రకాలుగా బలహీనతలను సొమ్ము చేసుకొనే సరిపీటలు బోలెడు ఏర్పడ్డాయి. ఇన్ని ఆకర్షణల మధ్య ఈ సమాజంలో ఏ ప్రరోభాలకు రోబడకుండా ఉంటూ తమ వ్యక్తిత్వాన్ని కాపాడుకోవాలంటే, మానవుడు. మానవుడుగా బ్రతకాలంటే, అభ్యాస పూర్వకంగా తాను మనో నిగ్రహాన్ని సాధించాలి. అను శాసనబద్ధమైన జీవనాన్ని సాగించటం ద్వారానే ఆ క్రమగత అలవడుతుంది. అట్టి ఉత్తమ సంస్కారం కలగడానికి ఉన్నతమైన ఒక ఆదర్శం కావాలి. అదం చూచి మొహం దిడుకొన్నట్లే ఆదర్శం చూచి బ్రతుకు దిడు

దోషటం సార్వభృష్యుడు. మనస్సియైన హనుమంతుని సప్తర్షిశ్రావణ ప్రయోజనాన్ని మనకు అందిస్తుంది. “యోగసః కురుకర్మాణి” అన్న గీతాచార్యుని వసనానికి హనుమంతుడే చక్కని ఉదాహరణ.

లోకంలో నిత్యం జరిగే ప్రమాదాలకు మనస్సు అదుపులో లేకపోవటమే ముఖ్య కారణంగా గమనిస్తున్నాం. ఏ కాలంలోనైనా ఎవ్వరే పనిలో రాణించినా వారి ఏకాగ్రబుద్ధియే అందుకు మూలం. దీనినే పెద్దలు “యోగః కర్మసు కౌశలమ్” అని నిర్వచించారు.

హనుమంతుడు అంతఃపురం నుండి బయటపడి సీతకై వెతకుడు అశ్వశాలలు, గజశాలలు, పానశాలలు, ఉద్యానవనములు, లతా గృహములు, సరోవరములు అన్నీ తిరిగిబడు, సీత జాడ తెలియలేదు. ఉత్తమ సంస్కారవంతురాలు, శీలవతియైన సీత దుష్టాత్ములైన ఈ రాక్షసుల చేతిలో హతురాలై ఉంటుందేమో. ఆమె జీవించి ఉంటే కనవడదా? అని యోచించి హనుమంతుడు నిరుత్సాహ పడ్డాడు.

వచ్చిన పని కాలేదు ఏం చేయాలో తోచలేదు. నమ్మద్రం ఆనతి బడున తన రాకకై వేయిళ్ళతో ఎదురు చూస్తూన్న వానర సీరులకు ఏమని చెప్పగలడు? కేవలం ఈ సీరసమైన వార్త చెప్పటానికి తాను తిరిగి వెళ్ళటమా? మానటమా? అనే సందేహంలో పడ్డాడు.

అత్మహత్య మహా దోషం

ఈ దారుణ వార్త విన్నప్పుడు సంక్షృంభితుడైన రాముడు ప్రాణాలతో జీవిస్తాడా? ఆ మిత్రుని కష్టం చూచి సుగ్రీవుడు, ఆతని పరివారం, భరింపగలరా? ఈ విషయం అయోధ్యలో తెలిస్తే అవటి వారందరు ఏమౌతారో? ఇంత మందికి బాధాకరమైన ఈ దుర్వార్త మోసుకుపోవటం కంటే ఏదో విధంగా ఇక్కడే ప్రాణ త్యాగం చేసేనే బాగుంటుందేమో? వెతకటానికి వెళ్ళిన హనుమంతుడు తిరిగి వస్తాడనే ఆశతోనే నా వారు మరికొందర కాలం జీవిస్తారు” అని కొంతనేపు చింతాక్రాంత మైన చిత్తుతో ఆలోచించాడు.

కర్తవ్యాన్ని బాధ్యతగా భావించే వారి కెవరికైనా సామాన్యంగా ఆలోచన ఇది - అయితే పాఞ్ణ పరిత్యాగమే సమస్య పరిష్కారం కాదు కదా : వివేక వంతలకిది చేయదగిన (పని) పద్ధతికాదు.

ఒకచోట విరికితనంతో ఎవరైనా అలా చేసినప్పుడు జరిగే అర్థం ఇంతా అంతా అని చెప్పటానికి వీలుపడదు. కేవలం తన మీద ఆధారపడి బ్రతుకుతున్న కుటుంబ సభ్యులనే కాక, తన సామర్థ్యం మీద నమ్మకం పెంచుకొన్న వారిని (సమాజాన్ని) సమాతం నట్టేటముంది వర్ణ పుష్పజుమే జరుగుతుంది గాని క్రొత్తగా సాధింపబడేది ఏమీ ఉండదు.

తన ఆశ నెరవేరాలంటే, తన ఆశయం వీరించాలంటే, తన పిదాంతం ప్రచారం కావాలంటే బ్రతికి తీరాలి. జీవితంలో ఎదురైన కష్ట సమస్యలను దైర్ఘ్యంతో ఎదుర్కోవాలి. లక్ష్య సిద్ధికి పోరాడాలి.

అవరోధాలు, అనంతరాలు కలిగినప్పుడు సీరుకారి పోకూడదు. నిబ్బరంగా నిలబడి, ప్రతికూల పరిస్థితులను ప్రతిఘటిస్తూ, నిజయం లభించే వరకు ప్రయత్నించాలి.

హనుమంతుడు ఈ విధంగా ఆలోచించి “ఏ పనియైనా సాధింపటానికి ఉత్సాహమే కారణం. అని నీరి సంపదలతో బాటు సుఖాన్ని, శాంతిని కూడా సంపాదించి పెడుతుందని. అందుకు తగిన ప్రయత్నం చేయాలని భావించి, తిరిగి తన అన్నే పక్షా కార్యక్రమాన్ని ముమ్మరం చేశాడు.

అనిర్దేద్యుయో మూల, మనిర్దేయః పరంసుఖమ్!

అనిర్దేదోహి సతతం, సర్వార్థేషు ప్రప ర్తకమ్! (10-12-5)

అయినా ఈసారి కూడ అతనికి ఫలితం భూస్యమే అయ్యింది. సీత కనబడ లేదనో మరణించిందనో చెప్పడం ఇష్టం లేదు. చెప్పకపోతే దోషం. ఈ ఆప్రియం చెప్పినా దోషమే. “ఇట్టి పరిస్థితులలో నా మనస్సు కర్తవ్యాన్ని గురించి ఆలోచింప లేక పోతోంద”ని విచారించాడు.

కథమ్ముఖు కర్తవ్యం విషయం ప్రతిభాతిమే. (18-13-5)

ఈ విధంగా కొద్దిసేపు చింతా నిమగ్న మౌనమై న హనుమంతుడు. తన కిక మరణమే శరణ్యమేమో అని తలపోసి వివేకం గలవాడు కనుక అంతలో తెలివి తెచ్చుకొని అత్మహత్య మహాపాతకమని అది ఎన్నో అనర్థములకు కారణమవు

తుందని బ్రతికి యుండుటే భావ్యమని యాచించి, ఈసారి గట్టి మునులతో “ఈ లంకా పట్టణంలో యశస్వినియైన రామపత్నిని, సీతను దర్శించే వరకు నా ప్రయత్నం విరమింప”నని నిర్ణయించుకొన్నాడు.

వివాళే బహవో దోషా, జీవన్మద్రాణి పశ్యతి।

తస్మాత్ప్రాణాన్ ధరిష్యేమి, ద్రువో జీవతి సంగమః॥ (47-18-5)

యావత్త్వీ తాంహి వశ్యామి, రామ పత్నిం యశస్వినిం।

తావదేతాం పురీం లంకాం, వివిశోమి పునః పునః॥ (52-18-5)

ప్రయత్న శీలమే విజయమునకు సోపానము

ఒక్కొక్కప్పుడు ప్రయత్నశీలమైన వారు ఓటమిని పొందటం నేరమేమిట కాదు. అది విజయానికి సోపానంగానే భావించి, ఉద్యమించినట్లయితే ఎన్నో భువ విజయాల్ని కడు సమర్థవంతంగా సాధింపగలడంలో ఆశ్చర్యమేమీ లేదు.

ఇలాంటి మంచి విషయాలన్నీ వివరించి బుద్ధిని, బలాన్ని, దైర్ఘ్యాన్ని, సత్ప్రవృత్తిని పెంపొందించేవి కనుకనే వెదకాల ‘మంచర కాండము’ పాఠాంతరం చేయవలసిందని ఆదేశించారు. నమోస్తు రాయారు.

ఈ విధంగా ఆలోచించి హనుమంతుడు తన చుట్టూ కలయ చూచే సరికి చూపంగా ఒక కోట గోడ, ఆ ప్రక్కనే ఒక ఉద్యానవనం గోచరించాయి. ఆ ప్రదేశంలో కానించ వరకు ప్రయత్నం చేయలేదు. అందుకే ఇప్పుడక్కడకు దివ్వనంకల్పించాడు.

దైవము అనుకూలించినప్పుడే పౌరుషము పత్తిస్తుంది.

పౌరుషానికి దైవం తోడ్పడినప్పుడే కార్యసాధన జరుగుతుంది.

ఇంతవరకు హనుమంతుడు తన శక్తి, యశశాలను వినియోగించి లంకా - అంతా ఆన్వేషించాడే కాని తన స్వామి రాముని నిశ్చల చిత్తంతో స్మరింపనే లేదు. చక్కని దేవతలను ప్రార్థింపనే లేదు. అందుకే వారందరిని భక్తితో, ప్రవర్తితో

కనులు మూసుకొని గట్టిగా ధ్యానించాడు. దైవం అనుకూలించాలంటే సీతాగ్రబుద్ధితో ధ్యానింపట మొక్కటే సరియైన మార్గమని హనుమచ్చరిత్ర మనకు తెలియజేసేదే.

నమోస్తురామాయ సలక్ష్యణాయ

దేవైస్త్వ తస్యై జనకాత్మజాయై

నమోస్తు రుద్రేంద్రయమా నిత్యోగ్య

నమోస్తు పండ్రార్క మరుదణ్యపంః (59.18-5)

ఈ శ్లోకమే రాముని గూర్చిన మంత్రంగా భావించి నిత్యం పాఠాయణ చేసే సంప్రదాయం లోకంలో ఉంది.

అక్కడ నుండి హనుమంతుడు అశోకవనంలో ప్రవేశించి కింఘనా వృక్షం క్రింది రాక్షసిజన మధనంలో రామనామ స్మరణంతో తదేకధ్యానంతో ఉన్న సీతను సందర్శించాడు. ఆమెను చూడ గలిగినందుకు ఆనంద భావములు విడువూ, సంతోష హృదయంతో లక్ష్యణ సహితమైన రామనకు నమస్కరించాడు.

అనురూప దాంపత్యము

హనుమంతుడు సీతారాములు అనురూప దంపతులను విషయం నిరూపిస్తూ “రాముని మనస్సు ఈమె యందు, ఈ సీత మనస్సు ఆ రాముని యందు లగ్నమై యున్నవని తెలిసికొని అందువల్లనే మధుర ప్రణయ భరితాంతరంగులకు పీరువురు ఇంతటి వియోగవేదన అనుభవిస్తున్నారని నిరయింపుకొన్నాడు.

అస్యా దేవ్యా యథాభావ మంగ ప్రత్యంగ సౌవ్రవం,
రామస్య యథారూపం, తస్యైయమసితే క్షణా॥

అస్యాదేవ్యా మనస్తస్మిం స్తస్యవాస్యాం ప్రతిష్ఠితం
తేనేయం సపథర్మాత్మా ముహూర్తమపి జీవతి॥ (61.52-18-5)

“సీత అంతటి మహాస్వాధ్వికే ఇంతటి కష్టం సంప్రాప్తించిందంటే ఎటు వంటి వారికి కాలమెంతటి దుర్లభక్రమమైనదో” అని తలచుకొని విచారించాడు. నమానమైన శీలము, పయస్సు, చరితము, ఆభిజాత్యము, లక్షణములు గల పీఠు

పురి దాంపత్యమొంతటి యువురూపమైనదో యని బానిసి ఆనందంతో యభీషింపబడు. వివాహానికి వసూ, వరులుగా నిరయించే ముందు త్రీ పురుషుల యందు మనం గను నింపవలసిన విషయము లిందులో వక్కగా వివరింపబడాయి. అటువంటి వారి దాంపత్యం చూడు, జోడుగా ఉంటే, సుఖ శాంతులకు ఆలవాదులమై ఉంటుందని నెదల అభీప్రాయము.

తుల్యశీల వయోవృత్తాం, తుల్యాభీషన లక్షణాం

రామవోఽర్చ్యతి వై దేహీం, తం చేయమనీకే డడా॥ (5-16-5)

త్రైలోక సామ్రాజ్యము, సీత ఈ రెండింటిలో వీరి ఉత్కృష్టమనే విషయము ప్రస్తావనకు వచ్చినప్పుడు రాజ్య సంపద లేక మాత్రమే యవుతుందని సంభావించాడు

రాజ్యం వాత్రిపు లోకేషు, సీతావా, జనకాత్మజాః

త్రైలోక్య రాజ్యం సకలం సీతాయా నాపుయార్హలాం॥ (14-18-5)

అందుకే రాముడు ఈ సీతా దియోగంతో బాధపడుతూ రాత్రులు కూడా నిద్ర పోవటం లేదు. ఒక వేళ ఏ తెల్లవారుజామునో సుపుడైనను అంతలో 'సీతా' అని కలసిపోతూ మేల్కొంటున్నాడు. ఈ మహిళా శిరోమణి కొలుకే కబంధ పడ. వారి సంహారము మొదలై న దుష్కరములగు కార్యములెన్నో సాధించాడని 'హను' మంతుడు ప్రశంసించాడు.

అనిద్ర స్వతంతం రామః సుప్తోపిద పరుంతహః!

సీతేతి మధురం నాతీం వ్యాహున్ ప్రేతిబుధ్యతే॥

రాముని సంగతి అలా ఉంటే ఆ రాహుగమన కాంక్షయై ఎదురు తెన్నులు కూడా కాలం వెళ్ళబుచ్చుతున్న సీతా సాధ్వీ ఆశోక వనంలోని ఈ ప్రకృతి సౌందర్యాన్ని గాని, రాక్షసుల భోగ భాగాలను గాని కన్నెత్తియేనా చూడటం లేదని అంతర్ముఖమై హృదయపడిన రాముని మాత్రమే దర్శించుకున్నదని గుర్తించాడు. అట్టి అనన్య ప్రేమయే సీతారాముల సహాగమమునకు మూలమనుట ఇవట సూచిక మైనది. జీవాత్మ పరమాత్మల ఐక్యమున కిది ప్రతీకగా చెప్పబడినది.

వై పాపశ్యతి రాక్షసోః, నేమాన్పున్న ఫలద్రుమాన్
ఏకస్ హృదయా నూనం, రామమే వామపశ్యతి॥ (25-16-5)

ఈ విధంగా ఉన్న సీతను హనుమంతుడు సందర్శించేటప్పటికి తెల్లవారు జామయ్యింది. ఇంకా రాత్రి కౌఠిగా మాత్రమే మిగిలి ఉంది.

అంతలో రావణుడు సవరివారంగా ఆశోక వనానికి వచ్చి, సీతను అతఃపురానికి చేరి, సకల సుఖాలు అనుభవించమని అనేక విధాల ప్రార్థించాడు. అనేక రత్న రాశులతో కూడిన లంకా రాజ్యం సర్వం ఆమె వశం చేస్తానని ప్రరోష పెట్టాడు. "త్రిలోకాలలో చనయంతటి వీరుడు లేడని, సర్వస్వం కోయబోయి, అవశులలో అకు, లలములు తిని కాలం వెళ్ళబుచ్చుతున్న రాముడు ఈ లంకకు వచ్చి నిన్ను కాపాడబోవడని (విభేదం సృష్టించి) భయపెట్టాడు. చివరకు తాను చెప్పిన మాట వినక, మనసు మార్చుకొనక మారాం చేస్తే ఇక సీత ప్రతకటం కష్టమని బెదిరించి ఇలాగే మూర్ఖంగా ప్రవర్తన చేశాడు. "ఈ రెండు నెలల గడువు దాటిన తర్వాత, మావాళ్ళు నిన్ను చంపి, కూర పండి బోజనంలో సంజుతు తింటూనికి నాకు సంపిసారని రాక్షసంగా మాట్లాడి మహోగ్ర కోపంతో ఊగిపోతూ అక్కడి నుండి వెడలి పోయాడు. కావలాగా ఉన్న అక్కడి రక్కసి జనం రావణుడు పాడిన పాటలోని ఫలవినే పలు కుతూ, తాళం మేనున్నట్లు ఆ మాటలే తిరిగి తిరిగి వినిపించి, బాధించటం మొదలు పెట్టారు.

అందులో 'శ్రీజట' అనే ఆమె, 'స్వప్నంలో రాముని విజయాన్ని, రావణ వివాహాన్ని దర్శించి వారికి వివరించింది. అది విని వారంతా భయపడి దూరంగా జరిగి, నిద్రలోకి జారుకున్నారు. ఆ శ్రీజటా స్వప్నమే గాయత్రీ మంత్ర రహా స్థాన వివరణమని రామాయణ పరమార్థం తెలివిన పెద్దలు చెబుతారు.

"ఇంత బ్రతుకు బ్రతికి ఇట్టి దుష్టుని చేతిలో ఇచ్చి కప్పాలు పడవలసి వచ్చిందే" అనే భావంతో సీత వృక్షమూలంలో నిలబడి కేశపాళం మొదలుతూ చుట్టూ కొన్ని చెట్ల కొమ్మకు ఉరిపోసుకొని ప్రాణ పరిత్యాగం చెయ్యటానికి సిద్దపడింది.

రామ కథా పరమార్థం

ఇదంతా చెట్టు మీద నుండి మానున్న హనుమంతుడు ఆమెను ఆత్మహత్యా ప్రయత్నం నుండి విరమింపజేయుటానికై అప్పుడు అర్ధవంతములై న మనుష్య భాషణములతో రామ పరిత్రాన చేశాడు.

ఇది హనుమంతుని ఉచిత్రముకు మిక్కిలి పరీక్షాస్థానం. ఆ సమయంలో తొందరపడి మరొక విధంగా ప్రవర్తించినట్లయితే పరిస్థితి విషమించేది.

మధురాక్షర సంభరణములు, ధర్మయుక్తములు, శుభదాయకములు అయిన ఆ మాటలు ఆమె మానసిక దైకల్యాన్ని పోగొట్టి సంతోషాన్ని, ధైర్యాన్ని, బలాన్ని కలిగిస్తాయని ఆశించాడు. (జటాయువు అన్న సంపాతి విషయంలో పోయిన రెక్కలు తిరిగి రావటం ద్వారా లోగడ రామ కథకు ఆ విధమైన పరమార్థం సిద్ధించటం విదితమే కదా !)

రామాయణ పఠనం యొక్క మును ప్రయోజనం కూడా అదే అని మనం సంభావించవచ్చు. ఇందుకే ఇంత కాలంగా రామాయణం రోకంలో పౌరాణిక గ్రంథంగానే కాకుండా పాఠాయణ గ్రంథంగా కూడా గౌరవింపబడుతూ, మోడువారిన జీవితాలకు నిత్య వసంతాన్ని ప్రసాదిస్తోంది.

ఈ సుమ రహస్యాన్ని విమలమానే వార్షికితో ఆనాడు బ్రహ్మసి ఈ రామ కథ ప్రపంచంలో కొండలు, నదులు ఉన్నంతకాలం ఉంటుందని ఆశీర్వాదించాడు. ఘనంగా ఆశీర్వాదించాడు.

యావస్థాన్యంతి గిరయః సరితశ్చ మహితలే

తావద్రామాయణ కథా రోకేష ప్రవరిష్యతి॥

అలోక వనంలో తొలుత సీతను చూడటంతోనే హనుమంతుడు సముద్రాన్ని లంఘించి, లంకకు వచ్చిన పని పూర్తి అయిపోయింది. కనుక వెంటనే తిరిగివెళ్ళి, 'సీత' పలానా చోట ఉంది అని చెప్పే చాలు ఆతని బాధ్యత తీరిపోతుంది. అయితే అలడు సీతతో మాటాడి, ఆమెకు రాముని కుశల వార్త చెప్పి, జీవితంపై ఆమెకు

మహాభారత పారిజాతము

కలిగిన నిరాశను తొలగింపక పోయినట్లయితే, రాముడు సవరివాడుకై లంకకు వచ్చి, రావణుని సంహరించి ఆమెను పరిగ్రహించే రోపల ఏ అవాప్యం జరుగుతుందో చెప్పి లేం సీత ఏమన్నదని రాముడు అడిగితే తానేం సమాధానం చెప్పాలి. మాటాడ లేదంటే రాముడేమంటాడు? అందుకే హనుమంతుడు ఆమెను ఊరడించే ఉద్దేశంతో ఈ ప్రయత్నం చేశాడు. ఇది ఆతని విజతకు, సమయోచిత ప్రజ్ఞా పాటవానికి తార్కాణం. మాట విలువ తెలిసి, సమయానికి తగిన విషయం మాటాడ గలగటం ఒక కళ. ఆ కళలో హనుమంతుడు సిద్ధ హానుడు.

రామకథ శ్రద్ధగా విన్న సీత మరణోద్ధృమం మానుకొని మెల్లగా తల ఎత్తి చెటుపైనున్న హనుమంతుని చూచింది.

అతడు సీత దగ్గరకు వచ్చి, విషయంతో సమస్తంరించి ఆమె ఎవరై నది అడిగి తెలుసుకొని, ఆమెయే సీతయని నిరారించుకొని, ఆమె సందేహములకు సమాధానాలు చెప్తూ, రామ నుగ్రీవులమైతి, సీతాన్వేషణాది వృత్తాంతము వివరించాడు. "ప్రితూ రామకథాహిమే."

రామకథ అంటే నాకెంతో ఇష్టం అంటూ "సీవు రాముని చూచింది నిజమే నటయితే ఆతని నిరూప గుణ విలాసము లెటువంటివా? వివరింపు"మని అడిగిన సీతకు "రామ సేవకే లేన జీవితం అంకితం"గా భావించిన హనుమంతుడు తనను గూర్చి వర్ణయం చేసి వానరుడనైన "నేను రామదూతనై తల్లి నీకు ఆతని సందేశం అందింపటానికై ఇక్కడికి వచ్చా"నని "ఆమెకు విశ్వాసం కలిగేలా మొదటి నుండి జరిగిన సంగతులన్నీ వివరించాడు. సీత యెడ రామునికి గల అసామాన్యమైన ప్రేమ వినిపించి ఆమెకు జీవితంపై ఆశ విగురింప చేశాడు.

అహం రామస్య సందేశాదేవి! దూతన వాఽఽగతః
వై దేహి! కుశలీ రామ, స్త్వాంపకేశల మబ్రవీత్॥ (2-91.5)

"రాముడు కుశలంగా ఉన్నాడు అమ్మా! నీ క్షేమం అడగమన్నాడు" అని చెప్పాడు. ఆ మాటలు విన్న సీత "నాయనా! ఇన్నాళ్ళు నేను కన్నీళ్ళలో, కడ గండతో ఈ రక్కసి జనం మధ్యలో ఇన్ని బాధలు అనుభవిస్తూ బ్రతికి ఉన్నందున వివదగిన మాట విన్నాను. ఈ సమయంలో "బ్రతికియుండిన సుఖములు బడయ వచ్చు" అన్న మంచి రోకోక్తి గురుకు ప్రసాదించి అంది.

కల్యాణి బహుధేయం, లౌకికీ ప్రతిహతిమ్!

ఏతి జీవన్ మానవో, నరంపరశ్చతాదపి॥ (6-34-5)

సీత చెప్పిన ఈ లోకోక్తి కల్యాణ గాథగా, వాల్మీకిచే అభివర్ణింపబడింది. అంతే సత్యమును ప్రతిపాదించు శుభ చరిత్రమని అర్థము. ఇట్టి సత్యము, శుభ దామకము అయిన సద్గురిత్రయే సమాజమునకు ఆదర్శమై అనర్థ పరిపరసను నివారింప గలదని యనటం యథార్థము.

అంకలో కష్టముల కోర్కె బ్రతికి ఉన్నందువలననే రాక్షస సంహారం తర్వాత సీత రామునితో గూడి అయోధ్యలో సహ్యాశ్వితురాలై జగత్కల్యాణమునకు కారణమై విరాజిల్లినది.

ఇదంతా పరిశీలించినప్పుడు సీత చెప్పింది అక్షరాలా 'కల్యాణ గాథ' అనేది నిజం. అనలు రామాయణమే ఒక 'కల్యాణగాథ' కనుకనే యుగయుగముల నుండి, తరతరముల వారు చిని, చదివి ఆనందం అనుభవిస్తున్నారు. ప్రచారం చేస్తున్నారు.

“భవి పుణ్య చరిత వినుట పుణ్యమకాదే” (భాగవతం. 9 స్కం. 31 వ.) అన్నట్లు సజ్జనులైన సీతారాముల చరిత్రయైన రామాయణం శుభదాయకమై, మానవాళికి మానసిక సంస్కారాన్ని కలుగజేస్తుంది. భర్తం యెవ అసక్తిని పెంచుతుంది. చిత్రాంతిని ప్రసాదిస్తుంది. విశ్వశ్రేయోదాయకమై నిలసిలుతుంది.

అంజనానందనం వీరం, జానకీ శోకనాశనం!

కనీశ మక్షహం తారం, చందేలంకా భయంకరమ్॥

హనుమంతుడు ఇంకా ఆ సమయంలో సీతకు పూర్తి విశ్వాసం కలగటం కోసమే గురుగా రామ ముద్రిక నిచ్చి ఆమెను దుఃఖమును విడిచి, నిర్భయంగా ఉండవలసిందని చైతన్యం చెప్తూ, 'ఇంక సీతు శుభములు కలుగుతాయి' అని ఊహించాడు.

వానరోహం మహాభాగే దూతో రామస్య ధీమతః॥

రామ నామాంకితం చేదం సత్య దేవ్యం గురీయకమ్॥

ప్రత్య యార్థంతవాసితం తేనద తం మహాత్మనం॥

సమాశ్మసిహి భద్రంతే ధీతా దుఃఖ ఫలాహ్వసి॥ (2.9-36-5)

ఈ రెండు లోకాలు నిత్యం పారాయణ చేసేవారికి దుఃఖములు తొలగి, శుభములు కలుగుతాయని సంప్రదాయం తెలిపిన పెదలు చెప్తారు. సీత అడిగిన దానికి సమాధానంగా హనుమంతుడు చేసిన వివరమగు రామ గుణాభివర్ణన సందర్భంలో ఆతని యందు గల శాస్త్ర విషయ పరిజ్ఞానము, మాక్ష్య పరీలనా శక్తి రామశక్తి తుడుడానురక్తి వ్యక్తములయినాయి.

ఎదుటి వారి మాటలలోని మంచిని మన్నించాలి

తిరిగి రామునొప్పుడు కలుసుకోగలుగుతానో అని విచారిస్తున్న సీతతో హనుమంతుడు అమా! : 'సీత నా పిచ్చునై కూర్చుంటే అగ్నిప్రోతుడు ఇంద్రునికి హస్తమును చేర్చినట్లుగా నిన్ను త్వరగా నీ పతి సన్నిధికి చేర్చగలనని చిన్నదించాడు. అది విని నవ్వుతూ "హానంలో మిక్కిలి చిన్నవాడవు నీకు అదెలా సాధ్యమవుతుందని అడిగితే అతడు మహావీర్యుడ సదృశమైన తన రూపాన్ని ప్రదర్శించి, సీతమై తల్లి ప్రశంస లందుకొన్నాడు. వేగంలోను, బలంలోను సాటిలేని మేటి వీరుడని నిరూపించుకొన్నాడు. అయినా బుద్ధి పూర్వకంగా పరపురుష స్వర్గ కూడా సహించని పిండకొన్నాడు. అయినా బుద్ధి పూర్వకంగా పరపురుష స్వర్గ కూడా సహించని ఆమె హనుమంతుని పెంటబయల్లే వెళ్ళుటానికి అంగీకరించలేదు సరికదా! రామ లక్ష్యజ్ఞులైన సమయంలో తాను భయంతో చివకురాలై యున్నప్పుడు రాక్షసుడు పిరికి తనంతో తనను ఎదురు నవ్వుతూని అలా తానిక్కడ నుండి దొంగతనంగా బయట పడటం తనకు ఇష్టం లేదని చెప్పి నిరుపమాన తేజో బలవరాక్రమములు గల పీరాగ్ర గణ్ణుడగు రాముడు వచ్చి, రాక్షసుని సంహరించి, తనను పరిగ్రహించటమే యుక్తమని అది తనకు, రామునకు గౌరవాన్ని ఇనుమడింపజేస్తుందని వివరించింది.

సీత అశ్రుప్రాయం తెలుసుకొన్న హనుమంతుడు ఆమె మాటలలో గల ఆంతర్యం అర్థం చేసుకొని "రామ పత్నియైన సీతవు నీవు మాత్రమే అట్టి మాటలనటానికి సమర్థురాలావ"ని ఆమెను అశ్రింపించాడు. ఎట్టి పరిస్థితులలోనైనా, నామాతే నేగి అని నా భువనరే ప్రకటితం కావాలని గొప్పలు పోయేవారికి హనుమంతుని ఈ నిరయం ద్వారా ఎదుటి వారి మాటలలో గల సామంజస్యాన్ని, మంచిని గ్రహించి గౌరవించాలనే సత్యం నిరూపితమవుతుంది. (అట్టి సహృదయుడు కనుకనే సభా మంటసంలో చూచినప్పుడు తుమ్మచైన రాక్షసునిలోని అపరాధాన్ని మాత్రమే నిరసించి

అతని రూపవేణో బల విక్రమములను ప్రశంసించాడు. శత్రువే అయినప్పటికీ అతని యందున్న గుణాన్ని గౌరవించ గల పితాగ్రేసరుడు హనుమంతుడు. (17.18.49-5)

మాట పుణ్య కార్యం కోఱకే వినియోగించాలి

సీత వదల అనవాయగా ఆమె రోహిణిని తీసుకొని సీతారాములు కలిసి అరణ్య వాసం చేస్తున్నప్పుడు ఒక రోజు జరిగిన కాకాసుర వృత్తాంతంతో బాటు ఆమె చెప్పిన సందేశాన్ని విని నెలపు తీసుకొని వెళ్ళిపోతున్న హనుమంతునితో సీత “నాయనా ! ఎలా చెబితే రాముడు నన్నీ చెల నుండి తప్పించి కాపాడుతాడో అలాంటి మాటలు చెప్పి పుణ్యం కలుకోమని కోరింది.

జీవంతం, మాం యథా రామ, స్వంభావయతి కీర్తి మాన్.

తత్ తా హనుమన్సాధ్యం, వాచా ధర్మమవచ్చుహి॥ (10.99.5)

లోకంలో మాటకు ఉన్న విలువ చాలా గొప్పది. అది ప్రణయన్ని. ప్రళయన్ని కూడా సృష్టిస్తుంది. ఒకప్పుడామాట ప్రాణం పోయగలదు. మరొకప్పుడు అది ప్రాణం తీయ గలదు.

అట్టి మాటను వ్యక్తిగత రాగ ద్వేషాలు లేకుండా, నమాజుహితం కొఱకు వినియోగించటమే పుణ్యమని మహర్షి వార్షికీ సందానించాడు. ఆ విషయమే సీత నోట పలికించాడు.

“వాచా ధర్మ మవచ్చుహి”

“నరసేకారమే పుణ్యము, సరసిడనమే పాపము” కోటి గ్రంథముల సారమే ఈ సత్యము.

తర్వాత హనుమంతుడు రాముని నన్నిధికి చేరి సీత వర్తమానం చెప్పేటప్పుడు ఆమె ఊహంగా ఉంది. నీయంబు బుద్ధానురాగయై నీ రాకకు ఎదురు జూస్తోంది. అని విన్నవించాడు. ఇందులో ఏదీ లోపించినా అంటే నీయందే ప్రేమ గల ఆమె జీవించి యుండలేదని గాని, లేదు బ్రతికి యున్నప్పటికీ వేరొకరిమొడ ననుర కుర్రా లె యున్నదని గాని చెప్పినట్లయితే రాముడు అంతకు బాటు. రాసణ సంహారం చేయడు. ఆ కథ వేరుగా ఉండేది.

అందువలన హనుమంతుడు రామునితో సీతను గొల్చి ఈ విధంగా వివరించి చెప్పాడు.

“నియత స్వముదాచారో భక్తి శ్చాస్యోన్మథాత్వయ”
ఏవంమయా మహాభాగ ! దృష్టాజనక నందినీ!

ఉగ్రేణ తపసాయక్తా త్వద్భక్త్యా పరుషదళ॥ (17.18.65-5)

దూ త క ర్త వ్యం

దూతయైన వాడు ఏదైనా ఒక విషయం ఉన్నప్పుడు చెప్పాలే కాని, చిలువలు వలనలు చేసి చెప్పరాదు. “కాశీదాసు కవిత్వం కొంత నావైత్యం కొంత” అన్నట్లు ఉన్నవి, లేనివి చేర్చి చెప్పే అనలు విషయం మఱుగున పడిపోతుంది. అనవసరమైన వాటికి ప్రాధాన్యం పెట్టినట్లుంది. అలాంటప్పుడు నిరయాలు వేరొక విధంగా జరుగు తాయి. అందువలన దూతకు యథార్థ కథనం ఒక ముఖ్య లక్షణం. పోలు మాటలు దొరికే వై పొరపొచ్చాయి వస్తాయి. అనర్థ పరంపరలు జరిగి పోతాయి.

సీత హనుమంతునితో “నాయనా ? మాట చెప్పి పుణ్యం కలుకోరా” అని చెప్పిన దానికి ఇంత అర్థం ఉంది. పరేంగిత జ్ఞాన సంపన్నుడు, వాక్యజ్ఞుడు. వాగ్వి శారదుడు ఐన హనుమంతుడు ఆమె ఆవేదనను సరియైన మాటలలో సమచితమైన కీర్తిలో రామునకు విన్నవించి తన కర్తవ్యమును పక్కాగా నిర్వహించాడు. సీతా రాముల కలయికకు ప్రధాన కారణమైనాడు. అందుకే ఋక్యమాక పర్వత సమీపంలో మొదటగా రాముడు హనుమంతుని చూచినప్పుడు ప్రతిభాసంతోషైన ఆతని మాటల ద్వారానే గమనించి “ఇట్టి గుణ గరిష్ఠుడైన వాడు ఎవరికీ దూతగా లభిస్తాడో ఆతనికి సర్వ కార్యములు నీడెస్తాయని” చెల్లడించాడు. అతని మాటలు అక్షరాలా నిజ మయ్యేలా చేసి తన సామర్థ్యాన్ని నిరూపించుకొన్నాడు హనుమంతుడు.

ఏవం గుణ గత్తుర్మక్తా యస్యస్యః కార్యసాధకాః॥

తస్య పిథ్యంతి సర్వారా దూతవాక్య ప్రవోదితా॥ (30.3-4)

“ధర్మ వివహతో హంతి, ధర్మోరక్షతి రక్షితః”

భారతీయ సంస్కృతిలో ఏ పని సంకల్పించినా అందుకు ధర్మమే పరమ లక్ష్యంగా నూచింపబడింది. వివిధ ఆగమములు, పురాణములు, ఇతిహాసములు మొదలైనవి అన్నియు ధర్మ ప్రతిపాదనకే ఉద్దేశించబడినవి. కామగ్రాస్తం ప్రాసిన వాల్చాయనడు కూడా ధర్మం కొఱకే తన దీపన సాగించానని ప్రకటించాడు. అందు వలన ధర్మ సంపాదనమే అన్నింటికీ ముఖ్య ఫలంగా సంతాపించటం జరిగింది. ధర్మ

బద్ధమైన అర్చం, ధర్మబద్ధమైన కామం కోరుకోవాలి. ఈ విషయం తెలికుజేయటానికే భర్తాత్మ కామములను ఆక్రమములో పరించి అవి మోక్షమునకు దోహదం చేస్తాయని నిరూపించారు. అంతేకాదు అట్టి సత్ప్రవర్తన మానవత్వాన్ని సూచిస్తుందని, తద్విరుద్ధభావన రాక్షసత్వానికి ప్రతీక చెప్తూ రామ, రావణ చరిత్రలే అందుకు ఉదాహరణంగా రామాయణంలో మనకు తెలియజేశారు. మహాత్ములు కొందరు ధర్మము కొరకు అర్థ కామములను త్యజించుటయు సంభవమే. అది వారి దైవీగుణ సంపదకు తార్కాణము. రావణుడు స్వార్థపరుడై తన సుఖం కోసం తన వారందరిని బలిపెడితే, రాముడు తన వారి మేఘకోరి స్వసుఖాన్ని త్యాగం చేశాడు. ధర్మమును ఆపరించే సందర్భములలో అతడు అర్థ కామములను లక్ష్యపెట్టలేదు. చేతికి వచ్చిన రాజ్యాన్ని, చేర వచ్చిన కారతను (భూర్భుజులు) లెక్క చెయ్యలేదు. అవి ధర్మ విరుద్ధములు కనుక కాదన్నాడు. పితృ, సత్వవాక్య పాలన, ఆశ్రిత జనరక్షణ మొదలైన ధర్మములను విడువలేదు. కనుకనే లోకారాధ్యుడై నాడు రాముడు. రావణుడు అర్థ కామములకై, ధర్మమును భంగ పరిచినవాడు కావున రాక్షసుడుగా పరింపబడ్డాడు. చివరకు వినాశనాన్నే పొందాడు

న మ యో స్సూ ర్తి

సేవమృదగర నెలవు తీసుకొని, దూరంగా వచ్చి హనుమంతుడు తన కర్తవ్యాన్ని గూర్చి అలోచించి, దూతయైన వాడు ప్రభువు చెప్పిన పని చేయటంతో బాటు మరికొన్ని పనులు అధికంగా సాధించటం వేరం కాదని నిర్ణయించుకొన్నాడు.

“కార్యే కర్మణి నిరుక్తే, యోజనాన్యపి సాధయేత్ |

శూర్వకార్యా విరోధేన సకార్యం కర్తు మర్హతి ||” (5-41-5)

ఈ లంకాధిపతియైన రావణుని చూచి, ఆతని బలవైభవాన్ని, సైన్య ప్రాభవాన్ని పరిశీలించి, రామ సరాక్రమాన్ని పరించి చెప్పే ఆ రావణుని గుండె దైర్ఘ్యాన్ని కుంగగీడి, ఆతనికి బుద్ధి చెప్పటం కర్తవ్యంగా భావించాడు. అందుకు తగిన వ్యూహ రచన చేసికొని సమయస్ఫూర్తితో వ్యవహరించాడు.

రావణుని దర్శనం సామాన్యులకు లభించడం సాధ్యమా? అది పిదప లంటే “ఆతనికి ప్రాణప్రదమైన అశోకవనాన్ని నాశనం చెయ్యాలి. ఫల నేతరణ చేతుతో వృక్షములు పెకలించడం మొదలు పెట్టాడు. కాపలాదారులు అతనిని ఎది

రించి వాపుబెల్లులు తిన్నారు. ఇంతలో కొందరు వెళ్ళి ఈ సంగతి రావణునకు చెప్పారు. రావణుడు ఏరుసగా నైపుణుల్ని, సేనా నాయకుల్ని, మంత్రి పుత్రుల్ని, అక్ష కుమారుని సంపించాడు. హనుమంతుడు వారిని శిలలతో, పాదపములతో, చేతులతో, కాళ్ళతో మరించి సంహరించాడు.

ఆ సందర్భంలో హనుమంతుడు దిగి అగా రామకిర్రన చేస్తూ ఉత్సాహాన్ని సంతరించుకొని అవలీలగా ఆ రాక్షస సంహారం చేయగలిగాడు. రామనామ మహిమకిది విదర్భనం. (రామ చరిత్ర వీన్న జటాయువు అన్న సంపాతికి పోయిన రెక్కలు తిరిగి రావటం కూడా మరొక ఉదాహరణం)

జయత్యతి దిరో రామో, లక్ష్యణశ్చ మహాబలః |

రాజా జయతి సుగ్రీవో, రామవేణాభి పాలితః ||

దాసోఽహం కోసలేంద్రస్య, రామస్యాకిన్ష కర్మణః |

హనుమాన్ శత్రుస్సేన్యానాం నిహంతా మారుతాత్పజః ||

సరావణ సహస్రం మే యుద్ధే ప్రతిబలం భవేత్ |

శిలాశ్చ సుప్రహరతః పాదపైశ్చ సహస్రతః ||

అర్చయత్వా పురీంలంకా, యభివాద్యువ మైత్రీం |

సమృద్ధారో గమిష్యామి మిషతాం సర్వరక్షసామ్ || (31008-42-5)

సుందరకాండ నిత్యం పారాయణ చేయటానికి అవకాశం లేనివారు ఈ నాలుగు శ్లోకాలు పదుపుకో గలిగితే మొత్తం కాండ పారాయణ చేసిన ఫలం లభిస్తుందని వ్యవహార జయం సిద్ధిస్తుందని సంప్రదాయం తెలిపిన వెదలు చెప్తున్నారు.

శత్రునిహారంతయైన హనుమంతుడు వేయిమంది రావణులైనా నా ఎదుర నిలువ లేరని ప్రకటించ గల పీఠపఠ్యు ధర్మాత్ముడు నిత్య సత్యప్రతుడు అయిన రామునికి కాను దాసుడనని చివరంతో విన్నవించుకొన్నాడు.

“ఎంతటి వారైనా, ధర్మం యొడ తలయొగి తీరనలసిందే. అధర్మాన్ని ప్రతిఘటించనలసిందే” అనేది ఇందులో హనుమంతుని ఆంతర్భంగం మనం గ్రహించవచ్చు.

తన చిన్న కుమారుడైన అజీదు కూడా మరణింపటంతో రావణుడు బెంబేలు పడిపోయి, గర్భంతరం లేని సీతిలో వెదకొడుకు ఇంద్రజిత్తును హనుమంతుని వెక్కిరిస్తూ పంపించాడు. అతడు వివిధ శస్త్రాస్త్రాల ప్రయోగించి ప్రయోజనం లేక తుదకు బ్రహ్మాస్త్రం ప్రయోగించాడు. బ్రహ్మ వర్షములు పొందిన హనుమంతుని అది పీడి చేయలేకపోయినప్పటికీ, దారిమందుండే గొరవం చేత అతడు కట్టుబడినట్లు వ్యవహరించి, రావణుని చూచి అతనికి బుద్ధి చెప్పటానికి అదీ ఒక అవకాశం గానే భావించి అతని సభాభవనానికి వెంట నడిచాడు.

రావణుని సభలో తాను రామదూతనిని చెప్పి "రావణుడు చేసిన పని నేరమని వివరించి ఇప్పటికైనా బుద్ధి తెచ్చుకొని, సీతను అతనికి అప్పగించి శరణు వేడితే రాముడు తీయింపగలడని ప్రబోధించాడు.

రామ, రావణుల బలవరాక్రమముల నడుమ గల తారతమ్యమును తులనాత్మకంగా వివరించి రావణుని అల్పత్వమును అనేక విధాలుగా నిరూపించాడు.

- 1) రావణుడు కనలింపలేని బిల్లు, అనాయాసంగా ఎక్కువెత్తు చిరచిహ్నమైన వాడు రాముడు.
- 2) రావణుని జయించి కారాగారంలో బంధించినవాడు కార్తవీర్యార్జునుడు. అతనిని సంహరించినవాడు భార్య రాముడు. అతని బల గర్వం అణచి వేసినవాడు దశరథ రాముడు
- 3) రావణుని పంకలో ఇరికింపకొని నాలుగు సమద్రములలో ముంచి తేల్చినవాడు వారి. అతనిని ఒకే ఒక బాణంతో పంపి యుచువురికీ అతిథిగా పంపినవాడు రాముడు.
- 4) రావణుని మూల బలములని చెప్పబడుతూ, మునుల పాలిటి మృత్యువుగా వేరుపడ బుద్ధుడూపడాది రాక్షస సమూహమును మట్టి పాలు చేసిన వాడు రాముడు.

"మహా వీరుడైన అతని విక్రమమును గురించి, ఇలా చెప్పవలసినది ఇంకా ఎన్నో ఉన్నాయి. ఇప్పటికైనా బ్రతుకు మీద ఆశ ఉంటే రాముని శరణు వేడుమని రావణుని హెచ్చరించాడు హనుమంతుడు.

బ్రహ్మాండ ద్రుద్రుడులెవ్వరైనా రామునిచే పంప నుద్దేశింపబడిన వారిని రక్షింపజాలరని భయపెట్టాడు.

వైన చెప్పిన వారిలో విష్ణువు లేకపోవటం, "ఈ రాముడే ఆ విష్ణువు" అనే రహస్యాన్ని వివరిస్తోంది.

ఉల్లంఘ్యసింధో స్వలిలంసలిలం, యశోకనమ్పిం జనకాత్మజాయాః ।
అదాయతేనై వదదహాలంకారం, నమామితం ప్రాంజలి రాంజనేయమ్ ॥

ఈ మాటలు నిన్ను రావణుడు కోపంతో ఊగిపోతూ హనుమంతుని పంపండని అవధి పరిచారాన్ని ఆజ్ఞాపించాడు. దూతను పంపటం ధర్మం కాదని, అలా చేయటం పలన మన అభిప్రాయం ఎదుటి వారికి తెలిసే అనకాశమే ఉండదని, అదీకాక ఇంత చదువు చదువుకొని విజయోదయనైతే బయటయెవరైనా గాడిదకు, శాస్త్రమననాలు వల్లించే పండితునికి తేడా ఏమిటని ప్రశ్నించి విభీషణుడు ఆ దుష్కర్మము నుండి రావణుని వారించాడు.

"అయితే వానరులకు తోక అంటే చాలా ఇష్టమని. హనుమంతుని తోకకు నిప్పంటించ"మని రావణుడప్పుడు తనవారిని ప్రేరేపించాడు. పట్టణంలో ఉన్న పాత గుడాలన్నీ చేర్చి నూనెతో తడిపి వారు హనుమంతుని తోకకు చుట్టి నిప్పంటించారు. అతనిని పట్టణంలో ప్రవర్ణించి వినోదించారు.

ఎవరు తీసుకొన్న గోతిలో వారే పడతారు

పగటిపూట పట్టణం చూడటానికి తగిన అవకాశంగా భావించిన హనుమంతుడు అన్నిటిని జాగ్రత్తగా పరిశీలిస్తూ తోకకున్న నిప్పతోనే ఒక్క విభీషణుని భవనాన్ని విడిచిపెట్టి తక్కిన గృహములన్నీ దహించాడు. పట్టణంలోని ప్రజలంతా వీధులలో పరుగులెత్తుతూ హాహాకారాలు చేస్తూ రావణుని దుర్బీతిని ఉపేక్షించినందుకు తమకు కలిగిన ఫలమిదియని దుఃఖిస్తూ చిలపించారు. అతర్వాత మని తెలిసి అందింపకపోవటం కూడా నేంపేసనన్నమాట.

హనుమంతుని తోకకు నిప్పంటించారన్న వార్త విన్న సీత అతనికి ఏ ప్రమాదము జరుగకూడదని కోరుతూ పల్లదహాన్ని ప్రసాదించమని అగ్నిహోత్రుని ప్రార్థించింది. అతడామె చిన్నపాన్ని మన్నించాడు.

లంకంతా దహించి, సముద్ర జలాలలో ముంచి తోకని పల్లార్కుకొని తనకు వీరినీ కలగకుండా ఉండటానికి సీత పాతివ్రత్య మహిమయే కారణమని సంభావించాడు. శివుని అంజలి ఘటించి ఆమెకు అక్కడనుండే సమస్కరించాడు. హనుమంతునికి విజయోత్సాహంగా గల వినయం ఆతని వ్యక్తిత్వానికి వచ్చే వాని తెలిసింది. బంగారానికి పరిమళం అల్పమంటే ఇదేనేమో.

అంతలో వెనుదిరిగి చూచేటప్పటికి లంక మొత్తం మంటలలో కాలి బూడిద అయిపోవటం చూచాడు. తన తల్లి జానకికి కూడా ఏమైనా ప్రమాదం వాటిల్లిందేమో నని దుఃఖించాడు. తానింతదూరం కష్టపడి వచ్చి చేసిన నిర్వాకం ఇదా అని విచారించాడు. తను తెలియకుండానే తప్పు చేశానేమో అని బాధపడ్డాడు.

అకాశ సంహరులైన చారణులు కొందరు లంకంతా దహింపబడ్డా, సీత తేమంగా ఉండటం చూచి ఆమె పతివ్రతా మహిమను కొనియాడటం విని సంతోషించి

“సనశ్శృతి కల్యాణి, నాగ్నిరగ్నే ప్రసర్తతే”

పాతివ్రత్య తేజోవిరాజితమైన సీతను అగ్నిహోత్రుడేమీ చేయజాలదని విశ్వసించాడు. అగ్నిని, అగ్నిని దహింపదుకదా ! అని సమాధాన పడ్డాడు. “తనకు ఏ విధంగాను బాధ కలుగకుండా కాపాడ జాలిన ఆ మహాస్వాధిక్వికి, ఆత్మ సంరక్షణ విశేషమొకాడనే నిరయానికి వచ్చాడు.

రావణ సంహారసంతరము జరిగిన సీతాగ్ని ప్రవేశ ఘటము ఆ విషయాన్నే నిరూపించింది.

తిరిగి మరల ఒకసారి సీతా మాతను సందర్శించి, ఆమెకు సమస్కరించి ఆశీర్వాదములు పొంది, ససరివారుడైన రాముడు త్వరలో వచ్చి రావణ సంహారం చేసి ఆమెను పరిగ్రహింపగలడనే దైర్ఘ్యవనములు చెప్పి ఆలోచన ఆమెను ఏ అపహాయి త్యమునకు పూనుకొనవలదని ప్రార్థించి, ఆమె వద్ద నెలపు తీసుకొని, సముద్ర తీరం చేరి, ఆవలి ఒడ్డుకు పోవటానికై మహాత్మాహంతో ఆకాశంలాక ఎగిరి, ప్రయాణం సాగించాడు.

ఇంకొకటి సేపటిలో ఆవలి తీరం చేరుకోబోతున్నాడనగా హనుమంతుడు తన రాకను తెలియజేస్తూ నోటితో పెద్ద శబ్దం చేశాడు. అది విన్న జాంబవంతుడు అది

హనుమంతుని విజయమోషగా గుర్తించి వానర వీరులందరినీ ఒకచోట చేర్చి ఆ విషయం వెల్లడించాడు.

ఉత్సాహంతో అంతట వారంతా ఆ వర్షవంతం పైనున్న చెట్ల నదిరోహించి పూల గుత్తులు, ఆకు కొమ్మలు ధరించి ఆకాశంలోకి ఉభయతూ హనుమంతునికి స్వాగతం పలుకుతున్న సమయంలో హనుమంతుడు సమధికోత్సాహంతో ముందుకు సాగిస్తూ “దృష్టామయాసీతా” “హాశాను సీతను” అనే ఖడ్గవార్త వినిపించాడు. ఉద్విగ్నమనస్కులైన వారికి హనుమంతుడా విషయం చెప్పిన తీరు ఆతని షాక్తి ప్రయోగ ఖుశలతను వెల్లడిస్తుంది. అవి సహృదయ హృదయంగమం.

ఇంతనేపు ఎదురుతెన్నులు మాస్తూ వీరర్థమానం కొలుకు వేచి ఉన్నారో ఆ మంచి మాట వినేటప్పటికి వారంతా ఉబ్బి గంతులు వేశారు. హృదయ పూర్వకంగా వారందరు హనుమంతుని అభినందించారు. యువరాజైన అంగదుడు గండం గణిచి, బయటపడండుకు అనందించాడు. హనుమంతుని ప్రశంసా వాక్యములతో గౌరవించాడు.

జాంబవంతుని అభ్యుక్షతన జరిగిన సభలో హనుమంతుడు ఇక్కడ బయలుదేరి తాను లంకకువేరి, సీతను సందర్శించి వనము పెకలించి, రాక్షసుల సంహారించి రావణుని హెచ్చరించి, లంక దహించి వచ్చిన విషయమంతా వివరంగా వివరించాడు.

ఆతని బుద్ధి బాతురిని, సాహస కృత్యములను విని ఆశ్చర్యపడి వారు వదేవదే ప్రశంసించారు. అందరు కలిసి కిష్కింధకు బయలుదేరారు. పట్టణం దగ్గరిలోకి రాగానే మథువనంలో ప్రవేశించి తేనెలు త్రాగాలనిపించి హనుమంతుని కోరారు. అతడు అంగీకరించాడు. ఆవార విని మథువనం పొడువేశానన్న కోసం తేకుండానే సుగ్రీవుడు వారినందరిని సౌభరంగా పిలువబించి పరిసీతులవగాహన చేసుకొని రాసులక్ష్యణులతో “హనుమదాదులు సీతను సందర్శించి వచ్చా”రన్న సంగతి సంతోషంతో తెలియజేశాడు.

సుగ్రీవాజ్ఞ తలచాల్సి, అప్పుట చేరిన వానర వీరులలో సీతను చూచి వచ్చిన హనుమంతుని చేరిలిల్లి. రాముడు ఆతని ప్రయాణ విశేషాలు వివరింపమని అడిగాడు.

హనుమంతుడు సీత క్షమవార్త చెప్పి, ఆమె ఇచ్చిన చూడమణిని, రామున కిచ్చి, ఆమె చెప్పిన కాకాసుర వృత్తాంతం వినిపించి సీత సందేశం వివరించాడు. అది విని కృతజ్ఞతాధర్మం తెలిసిన రాముడానందంతో అప్పరూపమైన తన కాగిరి ఇచ్చి సవానించి, హనుమంతుని వరాక్రమాన్ని గొప్పగా సంభావించాడు.

“ఇతరులు మనసుతో కూడా ఊహించలేని దుర్బలమైన ఈ మహాత్పూర్ణాన్ని సమర్థతతో హనుమంతుడు సాధించాడని అభినందించాడు. సీత వార్త తెలియజెప్పిన ఇరవి పలన తాను, లక్ష్మణుడేగాక, ధనువంశము నర్వము ఆనదలు పాలి కాకుండా రక్షింపబడిందని ప్రకటించాడు.

కృతం హనుమతాకార్యం, సుపహద్భు విదురభం ।

మనసాసి యదన్వేషన, నశకర్మం ధరణీతలే ॥

(2-1-6)

అహంబ రఘువంశశ్చ లక్ష్మణశ్చ మహాబలః ।

వై దేహ్యాదర్శనే నాద్యధర్మతః పరిరక్షితః ॥

(11-1-6)

హనుమంతుడు తన సహనదులగు అంగదుడు, జాంబవంతుడు మొదలైన వానర వీరుల సమక్షంలో లంకాయాత్ర వివరాలు చెప్పినప్పుడు తన విక్రమాన్ని గూర్చి వర్ణించాడేగాని సీత చెప్పిన సందేశాలు వివరింపలేదు.

ప్రభువైన రాముని సన్నిధిలో చెప్పినప్పుడు అభిజానము సీతా సందేశము, లంకా రహస్యములు వివరించాడేగాని తన వరాక్రమాలోపముల గూర్చి చెప్పలేదు.

ఎవరి దగ్గర, ఏ విషయం, ఎంత వఱకు ఎలా ప్రస్తావించాలో బాగా తెలిసిన సంయమి హనుమంతుడు. అతని ఉచితజ్ఞత, వాక్కుబుత్వము ప్రపంచానికి అదర్శము. అనుసరణీయము అనుట సత్యము. అంతటి మనిషి కావుననే రామ ప్రశంసకు పాత్రుడై సీత యభిమానకు అర్హుడై ప్రభు దంపతులతో సమానముగ లోకమున ప్రబలచే ఆరాధింపబడుచున్నాడు.

అన్నింటను మహిమాన్వితుడగు అతని మించినవాడు వేరొకడు లేడని వాల్మీకి రామాయణంలో ప్రశంసించాడు.

వరాక్రమోత్సాహ, మతి, ప్రతాప
స్థాశీల్య, మాధుర్య, నయానయైశ్వ
గాంభీర్య, చాతుర్య, సువీర్య, ధైర్య
హస్తామతః కోఽపర్వధి కోఽపిరోక్తః ?

బిభీషణ శరణాగతి సందర్భంగా రామునకు సుగ్రీవాది వానర వీరులు పలు విధములైన అభిప్రాయములు చెప్పించి, శత్రువైన రావణుని తమ్మునికి ఈ కష్ట సమయంలో ఆశ్రయమివ్వటం సమంజసం కావచ్చు చెప్పినప్పుడు బుద్ధి కుశలుడైన హనుమంతుడు సౌజన్యమూర్తియైన బిభీషణుని మనోగతాభిప్రాయాన్ని చక్కగా వివరించి ‘సర్వలోక శరణుడు, అభయదాన ప్రభుడు అయిన రామునికి ప్రీతి పాత్రుడయ్యాడు.

యుద్ధ రంగమున మూర్ఖ నొందిన లక్ష్మణునికై సంతపిని పర్యవేక్షించి ఆతని బ్రతికించాడు, కపి సముహాహ్ని తన దీ బలశక్తితో కాపాడాడు.

రావణుని మరణవార్త వినిపించి సీతకు సంతోషాన్ని కలిగించాడు. రామా గమన వార్త వినిపించి భరత శత్రుఘ్నులను రక్షించాడు.

అయోధ్యలో రామ పట్టాభిషేక సందర్భంలో రాముడు తన పరివారం చేత వానరల కందరికి ఎన్నెన్నో కానుక లిప్పించి గౌరవించుచోగాడు.

హనుమంతునికి మాత్రము తన పటమనిషి, జగన్మాతయైన సీత చేత సత్కారింపచోగాదు అది ఆతని, నిస్వార్థ సేవా భావమునకు చిహ్నంగా ప్రభువు గావించిన ఘన సన్మానము.

యిత్ర యత్ర రఘునాథ కీర్తనం, తత్రతత్ర కృత మస్తకాంజలిం
భాష్పవారి పరిపూర్ణలోచనం, మారుతినమత రాక్షసాంతకమ్ ॥

శాంతి

శ్రీరామ పదార్థవింద భజనానందుడై రామనామ మహిమమును లోకమునకు బాటి వెప్పిన మహానీయుడు హనుమంతుడు. (గయోపాఖ్యాన మీ విషయమునకు ప్రబలోదాహరణము.)

ధర్మనెన్ని పుణ్యతీర్థములైన గణగనీ

రామనామము సరిరావు తలచె

నిర్మలసితీ మిందు నిభలెల్లఁ గలుగనీ

రామనామము సరిరావు తలచె

నానా విధములైన దానముల్ గలుగనీ

రామనామము సరిరావు తలచె

నతీయంబుగ మహావ్రతములు గలుగనీ

రామనామము సరిరావు తలచె

రామనామందై సారంబు, రామభద్ర

రామభద్ర రమూర్వహా రామయముడు

ననయము జపింపలయు తక్కినవియెల్ల

రామనామంబునకు సరిరావు తలచె.

రామావతారము సమకాలీనులైన వారికి మేలుచేసి, మోక్షమును ప్రసాదించింది. రామనామము స్మరణకాల, సర్వావస్థలయందు సకల ప్రపంచమునకు భారత మంత్రమై ఉహా వర ముఖసాధనమై శాంతిదాయకై స్మరణుడున్నది.

ఈ రహస్యమును గురించి, ఆపరించి లోకమునకు ఉపదేశించిన వరమ గౌరువు హనుమంతుడు.

హరిహారా ద్వైతము

శివోంక సంఘాతుడై శ్రీరామని నేవించి ధన్యత గాంచిన హనుమంతుడు అద్వైత తత్వమును ఆధరణము ద్వారా లోకమునకు జోడించిన మహా వేదాంతి. ఆతని

సప్తరిత్రము శివకేశవా భేదమును ప్రతిపాదించి, భక్త కోటికి శాంతిసుఖములను వెంటాడించును.

భిన్నసంకన్ జనియించి రాము షడమల్ నేనించి యద్వైత త

త్వ విచారంబునఁబండి తో తమలకున్ వాదోపవాదాళి మా

న్చి, విగ్ధంబగు బోధసల్పితి మహావేదాంతివై దాంతివై

నవనీయప్రియ! సప్తరిత్రుడ : నినున్ భాగ్యింతునో పావనీ (ప్రసయత)

భీముని గర్వభంగము

గుంధమాదన పర్వతమున భీమునకు దర్శనమిచ్చి, బలగర్వితుడగు నాతనికి దయతో జానోదయము కలిగించి వరబలము లొసంగిన మహాబలుడు హనుమంతుడు సర్వ విధముల సజ్జన సాంగత్యము సకల శ్రేయోదాయకమును సత్కృతిలు నిరూపించ బడినది.

బలగర్వంబునఁ గన్నుగానక వృథా పంథంబులంబిల్చి, యు జ్వలన్ కి ప్రకరు, నిమి, గదిసి, తేజస్కూర్తి, గోల్పోయి, సి గిలి, ప్రార్థింప విరోధి నై న్యము దృటిం గెల్వంగనే శక్తి సం క్తిబునీట్టివు మహాత్మి : భీము దయతో దీవింపవే పావనీ :

నరుని విజయుని గావించుట

కురు పాండవ సంగ్రామమునందు అరుసుని రథమునైన గల ద్వజము దివ్య తేజముతో ప్రకాశించుచు, ఆతనికి శత్రు సంహార దక్షతను గూర్చి అధర్మ ప్రతి పుటనమునకు సహకరించిన ప్రఖ్యాత బల పౌరుషశాలి హనుమంతుడు.

కురుసేనల్ నలు మూలలం గదియుచున్ క్రోధో గ్రభావంబునన్ నరుతో నై క విదాత్తు సంపయబురోన్మార్దంబు నందాక, సం గుర రంగంబున, గ్రీడికిన్ రిపులమూకల్ చీల్చి చెందాడగా నురు శక్తిం గలిగింపన్మై, ద్వజము నందున్నావుగా పావనీ.

హనుమంతుని స్మరించిన వారికి ఎల్లవేళల సకల భుజములు సంప్రాప్తింపను.
బుద్ధి, ధైర్యం, యశో, ధైర్యం, నిర్భయత్వ మరోగతా
అజాతశ్యం వాక్పటుత్వం, హనుమత్స్మరణార్హమేత్.

బలమన్ గౌళలమన్, యశోధనమ, సంసత్పిద్ధి కల్పియ, వి
ద్యుల సారంబు, విశేష దైర్య మహిమంబారోగ్య ముద్యోగము
జ్వల వాక్త్రేణి నొసంగు నీ పరణ కంజాతంబు లెల్ల నీ
శ్చల భక్తి భజియింపు వారల కవశ్యం బెన్నడున్ బావనీ :
లోకంలో మనకు లేనివి అవి ఉన్నవాని నడిగి తెచ్చుకోవటం జరుగుతోంది.
సదుణిములకు నెలవైన హనుమంతుని ఆ సుగణసంపదతిమ్మని కోరుకొందాం.

శౌర్యము, దాక్ష్యము, బల
మతిదైర్యము ప్రాజ్ఞత, నయ, మురుతర చిక్రమము
మాతాద్యము సిద్ధి, ప్రభావం,
భార్య సుతుడైన హనుమయందె కలనిలన్.

